

DOBROVOLJNI IZVJEŠTAJ

BOSNE I HERCEGOVINE O
PROVOĐENJU AGENDE 2030 I
CILJEVA ODRŽIVOG RAZVOJA

CILJEVI

**ODRŽIVOG
RAZVOJA**

DOBROVOLJNI IZVJEŠTAJ

BOSNE I HERCEGOVINE O PROVOĐENJU
AGENDE 2030 I CILJEVA
ODRŽIVOG RAZVOJA

SADRŽAJ

POPIS SLIKA _____	6	Cilj 2: Okončati glad, postići sigurnost snabdijevanja hranom, unaprijediti kvalitet ishrane i promovisati održivu poljoprivredu _____	49
POPIS GRAFIKONA _____	7	Cilj 3: Osigurati zdrav život i dobrobit svih ljudi, svih životnih dobi _____	52
PREDGOVOR _____	8	Cilj 4: Osigurati inkluzivno i jednako kvalitetno obrazovanje i promovisati mogućnost cjeloživotnog učenja za sve _____	56
GLAVNE PORUKE _____	10	Cilj 5: Postići rodnu ravnopravnost i osnaživati sve žene i djevojčice _____	62
UVOD _____	12	Cilj 6: Osigurati pristup pitkoj vodi za sve, održivo upravljati vodama te osigurati higijenske uslove za sve _____	67
1. PROCES IZRADE DOBROVOLJNOG IZVJEŠTAJA _____	14	Cilj 7: Osigurati pristup materijalno pristupačnoj, pouzdanoj, održivoj i modernoj energiji za sve _____	69
2. MODALITETI IMPLEMENTACIJE _____	15	Primjer dobre prakse: Pametne škole _____	72
2.1. Agenda 2030 i sistem strateškog planiranja i upravljanja razvojem u BiH _____	15	Cilj 8: Promovisati inkluzivan i održiv ekonomski rast, zaposlenost i dostojanstven rad za sve _____	73
2.2. Okvir za realizaciju COR-a u BiH _____	16	Cilj 9: Izgraditi otpornu infrastrukturu, promovisati inkluzivnu i održivu industrijalizaciju i poticati inovacije _____	80
2.2.1. Dobra uprava i upravljanje javnim sektorom _____	18	Cilj 10: Smanjiti nejednakost unutar i između zemalja _____	84
2.2.2. Pametni rast _____	21	Cilj 11: Učiniti gradove i naselja inkluzivnim, sigurnim, otpornim i održivim _____	88
2.2.3. Društvo jednakih mogućnosti _____	23	Cilj 12: Osigurati modele održive potrošnje i proizvodnje _____	94
2.2.4. Horizontalna tema: Ljudski kapital za budućnost _____	26	Cilj 13: Preduzeti hitne mjere na suzbijanju klimatskih promjena i njihovih posljedica _____	98
2.2.5. Horizontalna tema: Niko ne smije biti isključen _____	26	Cilj 15: Zaštititi, očuvati i promovisati održivo korištenje kopnenih ekosistema, održivo upravljanje šumama, suzbijati desertifikaciju te zaštititi i preokrenuti degradaciju zemljišta i zaustaviti gubitak biološke raznovrsnosti _____	100
2.3. Inkorporiranje Agende 2030 u ključne strateške dokumente _____	28	Cilj 16: Promovisati miroljubiva i inkluzivna društva za održiv razvoj, osigurati pristup pravdi za sve i uspostaviti efikasne, odgovorne i inkluzivne institucije na svim nivoima _____	102
2.4. Institucionalni mehanizmi za implementaciju, praćenje i izvještavanje _____	29	Cilj 17: Ojačati instrumente za provođenje i revitalizaciju globalnog partnerstva za održivi razvoj _____	105
2.5. Sistem praćenja i izvještavanja _____	30	7. BUDUĆI IZAZOVI I PRILIKE _____	107
2.5.1. Portal za COR u BiH _____	32	Aneks 1. Pregled COR indikatora, ciljeva i rezultata _____	108
2.5.2. Godišnji izvještaj o realizaciji COR-a u BiH _____	32		
2.5.3. Dobrovoljni izvještaj prema Političkom forumu na visokom nivou u Njujorku _____	32		
2.6. Lokalizacija Agende 2030 u BiH _____	33		
2.6.1. Doprinosi civilnog društva u implementaciji Agende 2030 _____	36		
2.6.2. Uloga mladih u razvoju lokalne zajednice i ostvarivanju COR-a _____	37		
2.6.3. Saradnja s akademskom zajednicom _____	40		
3. FINANSIRANJE PROVOĐENJA AGENDE 2030 U BiH _____	42		
4. ANGAŽMAN PRIVATNOG SEKTORA _____	44		
5. NAPREDAK U OSTVARIVANJU CILJEVA ODRŽIVOG RAZVOJA _____	47		
Cilj 1: Okončati siromaštvo svuda i u svim oblicima _____	48		

POPIS SLIKA

Slika 1: Proces izrade Dobrovoljnog izvještaja uz pomoć Volontera UN-a	14
Slika 2: Osnovni elementi sistema strateškog planiranja i upravljanja razvojem	15
Slika 3: Pregled Vizije 2030	17
Slika 4: Vizuelni prikaz razvojnog pravca „Dobra uprava i upravljanje javnim sektorom“	19
Slika 5: Vizuelni prikaz razvojnog pravca „Pametni rast“	21
Slika 6: Vizuelni prikaz akceleratora pod razvojnim pravcem „Društvo jednakih mogućnosti“	23
Slika 7: Pregled razvojnih pravaca, akceleratora i pokretača	25
Slika 8: Program e-učenja o Okviru i implementaciji Agende 2030	27
Slika 9: Usvojeni strateški dokumenti na svim nivoima vlasti	28
Slika 10: Implementacija Okvira kroz različite planove rada institucija na svim nivoima vlasti	28
Slika 11: Sastanak mreže praktičara	29
Slika 12: Učesnici Konferencije na temu zelenog razvoja	30
Slika 13: COR Portal	31
Slika 14: VNR BiH za 2019. godinu	32
Slika 15: Centar za održivi razvoj Bijeljina	35
Slika 16: Sastanak Vijeća i BHAAAS u Sarajevu	40
Slika 17: SDG Poslovna sedmica u BiH 2019. godine	40
Slika 18: Sedmica održivog razvoja u BiH 2021. godine	40
Slika 19: Eksperimentalni zeleni krovovi u Banjoj Luci	41
Slika 20: Natpis SDG-a na zgradi Parlamentarne skupštine	44
Slika 21: Potpisnici Deklaracije o održivom razvoju	45
Slika 22: Sastanak poslovnih mentora održivog razvoja	45
Slika 23: Jaffa komerc	46
Slika 24: Solarni paneli kompanije IMACO Systemtechnik	46
Slika 25: Konjević polje, korisnik EU4AGRI projekta, “Agrofood”, Senad Omerović	51
Slika 26: Radnik zaposlen kroz projekt EU4B, Eko sir Puđa. Trenutno je i korisnik projekta EU4AGRI	51
Slika 27: Integracija medijske i informatičke pismenosti u formalno obrazovanje	59
Slika 28: STEM oprema	60
Slika 29: Lamija Hadžimešić, Osnovna škola „Huso Hodžić“ Tešanj	60
Slika 30: Struktura kandidata po spolu na općim i lokalnim izborima	65
Slika 31: Trening za rad na CNC mašinama za nezaposlene osobe	77
Slika 32: Jelenjača, Lukomir	79
Slika 33: Jahorina	79
Slika 35: Pilot intervencije u Banjoj Luci	83
Slika 34: Banja Luka	83
Slika 36: Udruženje „Crveni križ Prozor-Rama“ na terenu	85
Slika 37: Dnevni centar u Brčkom	87
Slika 38: Promocija čistog, zdravog i održivog okoliša u BiH	88
Slika 39: Tvornica cementa Kakanj	97
Slika 40: Rijeka Vrbas	99

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1: Prioriteti jedinica lokalne samouprave	33
Grafikon 2: Potrebna podrška lokalnim samoupravama.....	34
Grafikon 3: Partnerstva s privatnim sektorom	34
Grafikon 4: Saradnja s organizacijama civilnog društva	35
Grafikon 5: Pregled prioriteta za mlade.....	38
Grafikon 6: Motivisanje mladih za rad na razvoju lokalne zajednice	39
Grafikon 7: Uključivanje mladih u razvoj lokalne zajednice kroz digitalizaciju	39

PREDGOVOR

Tek šest mjeseci nakon što je Bosna i Hercegovina predstavila svoj prvi Dobrovoljni izvještaj o implementaciji Ciljeva održivog razvoja, nastupila je pandemija COVID-19. Izrada Okvira za realizaciju Ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini, koja je početkom pandemije bila u završnoj fazi, morala je biti odgođena za 12 mjeseci kako bi se sagledale posljedice pandemije na našu ekonomiju i društvo u cjelini. Bilo je potrebno uzeti u obzir nove realnosti i obraditi ih u dokumentu, posebno u pogledu definisanja mjera za jačanje otpornosti na katastrofe, te prilagođavanja srednjoročnih i finalnih podciljeva. Konačno, izrada ovog važnog dokumenta je finalizirana krajem 2020. godine. Dokument su do aprila 2021. godine usvojile Vlade Republike Srpske, Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine te Vijeće ministara Bosne i Hercegovine.

Nakon usvajanja Okvira za realizaciju Ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini, pokrenuti su procesi njegovog inkorporiranja u razvojne i druge strateške dokumente na svim nivoima vlasti, od lokalnog do državnog, kako bi se već 2022. godine kreirale veze s javnim budžetima i osiguralo finansiranje za projekte koji doprinose implementaciji Ciljeva održivog razvoja. Istovremeno, pokrenuta je procedura uspostavljanja Radne grupe u koju će biti uključene institucije koje su vodile proces izrade Okvira za realizaciju Ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini, te Dobrovoljnog izvještaja.

Ono što je bilo jasno od početka jeste da se princip „Niko ne smije

biti isključen“ ne može istinski primijeniti bez lokalizacije Ciljeva održivog razvoja, nakon čega su započete posjete jedinicama lokalne samouprave širom zemlje, o čemu je više rečeno u ovom izvještaju.

Paralelno s ovim procesom, u Federaciji Bosne i Hercegovine, u proteklih nekoliko godina, uspostavljena je mreža praktičara koja okuplja predstavnike svih kantonalnih vlasti i jedinica za planiranje razvoja i Federalnog zavoda za programiranje razvoja. U okviru mreže u protekle četiri godine organizovani su sastanci (Goražde - juni 2018. godine, Bihać - juni 2019. godine, Neum - septembar 2021. godine, Tuzla - novembar 2022. godine) s predstavnicima svih kantonalnih vlasti na kojima se, između ostalog, diskutovalo i o Ciljevima održivog razvoja. Na sastancima su predstavnici kantonalnih vlasti informisani o procesima implementacije Ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini, kao i o doprinosu i konkretnim aktivnostima koje jedinice lokalne samouprave u općinama poduzimaju na implementaciji Ciljeva održivog razvoja.

S obzirom na kompleksnost Agende 2030, jasno je da javna sredstva neće biti dovoljna za implementaciju Ciljeva održivog razvoja do kraja dekade. U tom smislu, pokrenute su aktivnosti na iznalaženju novih i inovativnih načina finansiranja, kako bi se potaknuo razvoj finansijskih tržišta i jačanje javno-privatnih partnerstava. Institucije koje vode ovaj proces stoga obuhvataju i ministarstva finansija sa svih nivoa vlasti, te niz domaćih i stranih

eksperata koji su angažovani uz značajnu podršku UNDP-a i UN sistema u cjelini. Ovaj proces je krucijalan kako bi se diverzificirali izvori sredstava, te iznašli djelotvorniji pristupi implementacije Agende 2030.

Također je nastavljena i dalje unaprijeđena saradnja s privatnim sektorom, civilnim društvom i akademskom zajednicom na implementaciji Ciljeva održivog razvoja kroz dijalog i konkretne inicijative kako bi ovi akteri nastavili doprinositi ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja u saradnji s javnim sektorom.

Međutim, pandemija COVID-19, sukob u Ukrajini, energetska kriza i značajne negativne ekonomske posljedice, uključujući rekordnu inflaciju, uzrokovale su dodatne izazove u pravcu održivog razvoja.

U periodu između dva dobrovoljna izvještaja odnosno u protekle četiri godine Bosna i Hercegovina je bila veoma aktivna u razmjeni znanja i iskustva s drugim zemljama, posebno na Zapadnom Balkanu, ali i šire. Predstavljanje ovog izvještaja, kao i uzajamna razmjena iskustava i najboljih praksi s drugim zemljama dodatno će potaknuti proces implementacije Ciljeva održivog

razvoja. Stoga će biti izuzetno važno da slušamo jedni druge u pogledu mjera preduzetih na polju ublažavanja posljedica uzrokovanih vanjskim uticajima. Bez obzira na sve izazove i uska grla s kojima se suočava, Bosna i Hercegovina nastoji ubrzati implementaciju Agende 2030.

Nećemo štedjeti napore u unapređenju saradnje sa svim unutrašnjim i vanjskim partnerima koja može kreirati dodatne vrijednosti u kombinaciji s do sada veoma bogatom i plodonosnom saradnjom sa sistemom Ujedinjenih nacija i međunarodnom zajednicom općenito, a posebno Švedskom.

GLAVNE PORUKE

Bosna i Hercegovina je nastavila svoju predanost transformaciji i modernizaciji cjelokupnog društva u skladu s Agendom 2030 u cilju postizanja dobre i efikasne uprave i upravljanja javnim sektorom, društva jednakih mogućnosti i pametnog rasta.

Budući da je proces pristupanja Evropskoj uniji glavni vanjskopolitički cilj zemlje, veoma je važno naglasiti da postoji puna sinergija u implementaciji obje agende. Dakle, bolji učinak u provođenju Agende 2030 ujedno znači i snažniji napredak ka punopravnom članstvu u Evropskoj uniji.

Nakon posljednjeg Dobrovoljnog izvještaja predstavljenog na Političkom forumu na visokom nivou u Njujorku 2019. godine, Bosna i Hercegovina je uspjela usvojiti najvažniji dokument za implementaciju Agende 2030 – Okvir za realizaciju Ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini, te s njim uskladiti većinu ključnih razvojnih strategija na različitim nivoima vlasti.

Nažalost, došlo je do značajnog nazadovanja uslijed novih izazova s kojima se svijet suočio posljednjih godina, prije svega pandemijom COVID-19 i sukobom u Ukrajini. S posljedičnom rastućom stopom inflacije, posebno povećanjem cijena energije, neka dostignuća u smanjenju siromaštva su izbrisana.

Bez obzira na to, i dalje se ulažu snažni naponi da se unaprijedi vertikalna saradnja između različitih nivoa vlasti, kao i horizontalna razmjena najboljih iskustava, posebno između lokalnih zajednica i različitih zainteresovanih strana. To je posebno izazovno imajući u vidu veoma složenu federalnu strukturu zemlje. Dok je ambiciozni program procesa lokalizacije Ciljeva

održivog razvoja pokrenut prije godinu dana, ulažu se dodatni naponi da se privatni sektor, građani i akademska zajednica angažuju na taj način da se ostvare opipljivi rezultati na terenu.

Općenito je prepoznato da bolja i efikasnija administracija i infrastrukturna nadogradnja mogu značajno poboljšati položaj najugroženijih grupa i ispunjenje principa „Niko ne smije biti isključen“, ali se također uvidjelo da bi to bilo gotovo nemoguće postići bez dodatnog uključivanja lokalnih zajednica.

Potpuno svjesna činjenice da su javna sredstva nedovoljna za implementaciju Agende, Radna grupa za finansiranje Ciljeva održivog razvoja, osnovana prije dvije godine, dala je preporuke kako mobilizirati druge resurse i predložila uvođenje inovativnih načina za finansiranje koje će nas približiti definisanim ciljevima za 2030. godinu. Očekujemo da će ti prijedlozi početi s primjenom u periodu nakon predstavljanja Dobrovoljnog izvještaja. Uz to, napredak u digitalizaciji, te energetske tranziciji i efikasnosti donosi nove mogućnosti za radna mjesta i zaštitu okoliša.

S ciljem jačanja zdrave konkurencije i veće predanosti ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja, uspostavljena je nagrada za biznis lidere održivog razvoja iz privatnog sektora, a slične nagrade su u međuvremenu ustanovljene i za najprosperitetnije lokalne zajednice, te akademski sektor. Bosna i Hercegovina čak predvodi projekt u procesu saradnje u Jugoistočnoj Evropi koji pokreće godišnju Regionalnu nagradu za akademske istraživače za najbolje inovacije u implementaciji Ciljeva održivog razvoja.

Nadalje, kroz online platformu i proces e-konsultacija pokrenutih za kreiranje ovog Dobrovoljnog izvještaja, širi krug organizacija civilnog društva i građana je bio uključen u ovu vježbu.

Bosna i Hercegovina je bila veoma aktivna u promovisanju regionalne saradnje. Organizovano je nekoliko vrlo važnih inicijativa i sastanaka u cilju unapređenja razmjene iskustava, rješavanja problema uskih grla i sličnih izazova. Neke od njih uključuju sastanak država Jadransko-jonske makroregije Evropske unije za srednjoročnu reviziju na temu napretka u ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja, godišnje sastanke stručnjaka za Zapadni Balkan koji su pokrenuti krajem 2021. godine, aktivnosti u okviru Centralnoevropske inicijative, te aktivno učešće na Regionalnom forumu o održivom razvoju u Ženevi.

Moramo biti potpuno svjesni da se u drugoj polovini perioda implementacije Ciljeva održivog razvoja pred nama mogu naći mnogi nepredvidivi i neugodni događaji i pojave, s kojima smo se već suočavali posljednjih godina. Stoga, moramo uložiti sve napore da izgradimo otpornost, te da bolje i brže reagujemo kako bismo prebrodili situacije na najbolji mogući način.

UVOD

Bosna i Hercegovina (u daljnjem tekstu: BiH) je zemlja višeg srednjeg dohotka koja trenutno ima status kandidata za članstvo u Evropskoj uniji (u daljnjem tekstu: EU). Smještena je na zapadu Balkanskog poluostrva i graniči s Republikom Srbijom na sjeveroistoku, Republikom Crnom Gorom na jugoistoku te Republikom Hrvatskom na sjeveru, zapadu i jugu. BiH se sastoji od dva entiteta, Federacije BiH (u daljnjem tekstu: FBiH) i Republike Srpske (u daljnjem tekstu: RS) te Brčko distrikta BiH (u daljnjem tekstu: BD BiH). Prema procjeni iz 2021. godine, broj stanovnika iznosi 3,45 miliona, a prosječna starost je 41 godina.

Perspektiva BiH za članstvo u EU potvrđena je na Samitu u Solunu održanom 2003. godine na kojem je Evropsko vijeće izjavilo da je budućnost Zapadnog Balkana u EU. BiH je na putu pristupanja EU, sa statusom države kandidatkinje. Nakon potpisivanja te stupanja na snagu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju 2015. godine, BiH je podnijela zahtjev za članstvo u EU 2016. godine. Po ocjeni upitnika, odnosno spremnosti države da otvori pregovore o pristupanju EU, u decembru 2022. godine, EU je jednoglasno odlučila da BiH dodijeli status kandidata. Ta odluka predstavlja značajan korak u pravcu evropske budućnosti zemlje.

BiH je ratificirala i Pariški sporazum čime je potvrdila svoju opredijeljenost za ublažavanje klimatskih promjena. Vlasti u BiH su usvojile i Nacionalni plan adaptacije, dok su Četvrti nacionalni izvještaj i Treći dvogodišnji ažurirani izvještaj za BiH, u skladu s Okvirnom

konvencijom Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama, u procesu usvajanja. Naša zemlja aktivno radi i na provođenju Sendai okvira za smanjenje rizika od katastrofa i upravo se drugi Dobrovoljni izvještaj o napretku prema ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja (u daljnjem tekstu: COR) nadopunjuje srednjoročnim pregledom Sendai okvira u čijoj izradi je pružila aktivan doprinos.

BiH je prepoznala značaj i potencijal implementacije COR-a i Agende 2030 kao prilike da značajno unaprijedi društvene, ekonomske i okolišne aspekte života u zemlji i da poboljša regionalnu saradnju. Održivi razvoj je i u središtu politika EU i njenih zemalja članica, a pristupanje EU je vodeći prioritet za BiH.

Prvi korak u sistemskoj realizaciji Agende 2030 u BiH predstavljali su izrada i usvajanje Okvira za realizaciju Ciljeva održivog razvoja (u daljnjem tekstu: Okvir). Okvir je zajednički dokument svih nivoa vlasti koji utvrđuje šire razvojne pravce, putem kojih vlasti na svim nivoima i društvo u BiH u cjelini nastoje doprinijeti ostvarivanju Agende 2030. Po usvajanju Okvira, pokrenut je proces njegovog inkorporiranja u strateške dokumente na svim nivoima vlasti, čime se osigurava sistemski pristup planiranju, implementaciji, praćenju i izvještavanju o napretku u pravcu ostvarivanja zacrtanih podciljeva.

Planiranu dinamiku u implementaciji COR-a u našoj zemlji, kao i u drugim zemljama svijeta, u velikoj mjeri usporile su globalne krize i značajan dio napora i sredstava morao je biti preusmjeren na ublažavanje

posljedica istih u svim sferama života (rast cijena energije i hrane, održavanje postojećih radnih mjesta i podrška privatnom sektoru u prevazilaženju usporavanja privrednih aktivnosti, podrška zdravstvenom sektoru, itd.).

Drugi dobrovoljni izvještaj BiH 2023 stoga pruža pregled strateškog i institucionalnog okvira za implementaciju Agende 2030 u BiH, kao i pregled napretka u ostvarivanju ciljeva i podciljeva. Posebna pažnja je usmjerena na ciljeve i podciljeve koji su odabrani kao prioritetni za BiH. Istovremeno, Izvještaj pruža uvid u prakse koje su se pokazale uspješnim u implementaciji COR-a BiH, ali naglašava i izazove s kojima se zemlja suočava i na kojima svi nivoi vlasti u BiH, ali i društvo u cjelini, trebaju raditi.

1. PROCES IZRADE DOBROVOLJNOG IZVJEŠTAJA

Drugi Dobrovoljni izvještaj BiH pripremila je Vijeće za praćenje realizacije COR-a u BiH (u daljnjem tekstu: Vijeće) u skladu sa Smjernicama za zajedničko izvještavanje Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija (u daljnjem tekstu: UN), te priručnikom koji je izradio Odjel za ekonomska i socijalna pitanja UN-a iz oktobra 2022. godine.

Podršku procesu Dobrovoljnog izvještaja pružio je Program podrške implementaciji COR-a u BiH koji finansira Švedska, a provodi UNDP u bliskoj saradnji s Uredom rezidentne

koordinatore UN-a u BiH.

Tokom izrade drugog Dobrovoljnog izvještaja vođene su široke i sveobuhvatne konsultacije sa svim relevantnim akterima. Pored institucija na nivou BiH, FBiH, RS i BD BiH, značajan doprinos izradi Izvještaja pružile su i nevladine organizacije, predstavnici privatnog sektora i agencije UN-a u BiH.

Ono što je posebno vrijedno napomenuti jeste da je prilikom pripreme Dobrovoljnog izvještaja, a uz podršku Volontera UN-a, u martu

2023. godine održano pet radionica s ukupno 55 predstavnika nevladinih organizacija koje, između ostalog, rade s volonterima, fondacijama i organizacijama civilnog društva, u većim gradovima u BiH, odnosno Banjoj Luci, Brčkom, Mostaru, Tuzli i Sarajevu. Pored toga, u martu 2023. godine, održana je radionica sa Zelenom mrežom, koja okuplja 22 udruženja civilnog društva koja rade na smanjenju negativnih uticaja klimatskih promjena na lokalne zajednice.

Slika 1: Proces izrade Dobrovoljnog izvještaja uz pomoć Volontera UN-a

Učešće mladih u izradi Izvještaja dodatno je omogućeno kroz online platformu UNICEF-a u BiH, U-Report BiH, putem koje je više od 1.200 mladih dalo svoj doprinos.

Tokom procesa pripreme Izvještaja, konsultovalo se s privatnim sektorom, a posebno kompanijama koje su iskazale posvećenost provođenju Agende 2030 kroz učešće u Nagradi za biznis lidere održivog razvoja u BiH i koje su potpisnice Deklaracije o održivom razvoju u BiH¹.

Inicijativa koju je pokrenulo Vijeće u vezi s pitanjem lokalizacije COR-a poslužila je kao platforma za prikupljanje podataka i primjera dobre prakse u implementaciji Agende 2030 na lokalnom nivou. Istovremeno, to je omogućilo i sagledavanje izazova i uskih grla s kojima se suočavaju općine i gradovi u BiH u njihovima nastojanjima da Globalne ciljeve prevedu u konkretne akcije koje će rezultirati održivim politikama i gdje niko nije isključen.

S obzirom na to da se Vijeće suočilo s izazovom nedostatka novijih i kvalitetnih statističkih podataka u izradi Dobrovoljnog izvještaja, prije svega podataka iz nove Ankete o potrošnji domaćinstava u BiH, navedene konsultacije su poslužile i za dobijanje kvantitativnih podataka tamo gdje statistički podaci nisu bili dostupni. Istovremeno, u pripremi Dobrovoljnog izvještaja je korišten niz materijala izrađenih u okviru sistema UN-a u BiH, a posebno u kontekstu posljedica pandemije COVID-19.

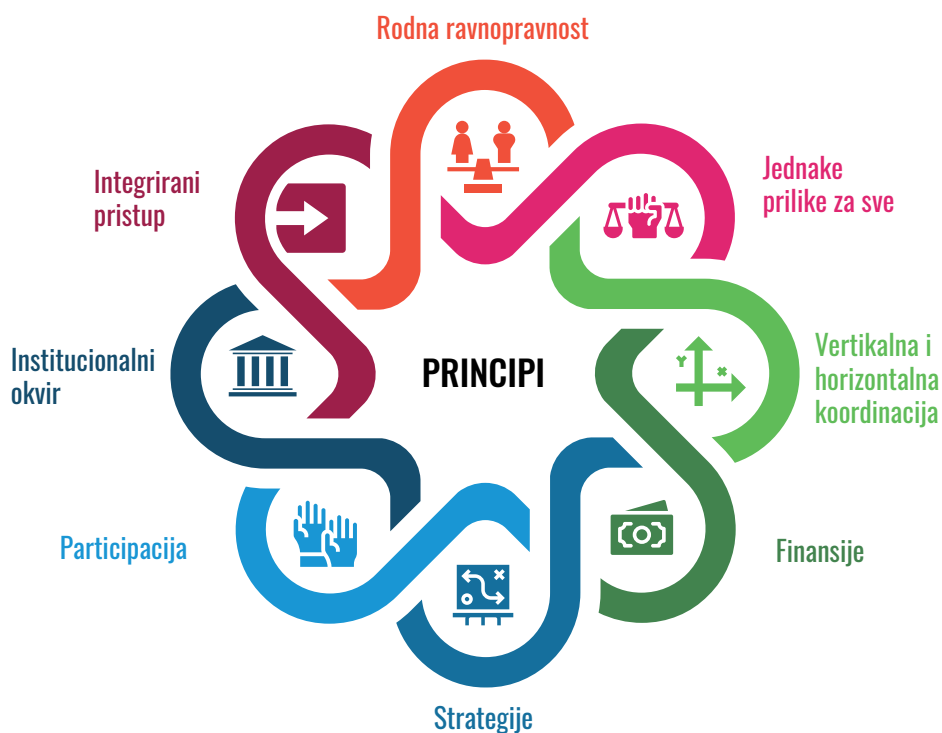
2. MODALITETI IMPLEMENTACIJE

2.1. AGENDA 2030 I SISTEM STRATEŠKOG PLANIRANJA I UPRAVLJANJA RAZVOJEM U BiH

U BiH su sistemi strateškog planiranja uspostavljeni na svakom nivou vlasti kroz specifični pravni okvir i putem ovih sistema se implementira Agenda 2030. Na nivou BiH, na snazi je Odluka o postupku srednjoročnog planiranja, praćenja i izvještavanja

u institucijama BiH iz 2014. godine, kao i Uputstvo o metodologiji u postupku srednjoročnog planiranja, praćenja i izvještavanja u institucijama BiH iz 2015. godine. Pod pojmom razvojnog planiranja podrazumijeva se „cjelovitost i usklađenost mogućeg, opravdanog (potrebnog), održivog ekonomskog, društvenog (socijalnog), okolišnog, prostornog i teritorijalnog prilagođavanja potrebama na Ustavu i zakonu zasnovanim interesima građana i društva u cjelini“.

Pravni okvir koji reguliše sistem strateškog planiranja i upravljanja razvojem na nivou entiteta – FBiH, RS i na nivou BD BiH definiše vodeće principe strateškog planiranja i upravljanja razvojem, među kojima su princip održivog razvoja, princip integracije razvojnih politika, rodna ravnopravnost, socijalna uključenost i jednake prilike za sve građane, te princip vertikalne i horizontalne koordinacije. Na slici ispod su osnovni elementi sistema strateškog planiranja i upravljanja razvojem putem kojih se implementira Agenda 2030, odnosno Okvir.

Slika 2: Osnovni elementi sistema strateškog planiranja i upravljanja razvojem

2.2. OKVIR ZA REALIZACIJU COR-A U BiH

Okvir za realizaciju COR-a u BiH predstavlja širu platformu za postizanje Agende 2030 i kao takav služi za usmjeravanje procesa strateškog planiranja na nivoima BiH, RS, FBiH i BD BiH. Svi nivoi vlasti u BiH, u skladu s ustavnim nadležnostima, definišu svoje prioritete, mjere i aktivnosti u pravcu implementacije Okvira, te na taj način pružaju doprinos u postizanju Agende 2030.

Okvir svim nivoima vlasti u BiH pruža generalne pravce i akcelerateore razvoja, te utvrđuje precizne indikatore putem kojih se mjeri napredak prema održivom razvoju. Kao takav, Okvir ne sadrži akcioni plan ili budžet, već se implementira putem sistema strateškog planiranja i upravljanja razvojem na svim nivoima vlasti u zemlji. U tom smislu, vlasti su se obavezale da će nastojati dodatno ojačati sisteme strateškog planiranja i upravljanja razvojem, jer su koherentni sistemi, čvrste međusektorske veze i koordinacija od suštinskog značaja za efikasno planiranje, provođenje, praćenje i izvještavanje o Agendi 2030.

Kao odgovor na razvojne izazove s kojima se suočava BiH, Okvir utvrđuje tri šira pravca održivog razvoja za sve nivoe vlasti u zemlji, a koji sadrže ključne akcelerateore – razvojne

politike ili šire intervencije, koje trebaju doprinijeti ostvarenju COR-a. U okviru svakog od akceleratora definisani su pojedinačni pokretači, kojim se rješavaju izazovi i doprinosi realizaciji željenih promjena do 2030. godine. I konačno, u sklopu svakog razvojnog pravca utvrđeni su specifični i mjerljivi podciljevi, te indikatori koji omogućavaju praćenje napretka u njihovom ostvarivanju:

- Dobra uprava i upravljanje javnim sektorom, kako bi se izgradio odgovoran, transparentan, efikasan i djelotvoran javni sektor, koji može osigurati provođenje vladavine prava.
- Pametni rast, čiji je cilj osigurati pretvaranje inovativnih i produktivnih ideja u proizvode i usluge koje mogu dovesti do otvaranja visokokvalifikovanih i visokoplaćenih radnih mjesta, što bi vodilo ka većoj produktivnosti, ubrzanom rastu, uz očuvanje prirodnog kapitala i smanjenje nejednakosti u društvu.
- Društvo jednakih mogućnosti, kako bi se realizovao princip „Niko ne smije biti isključen“

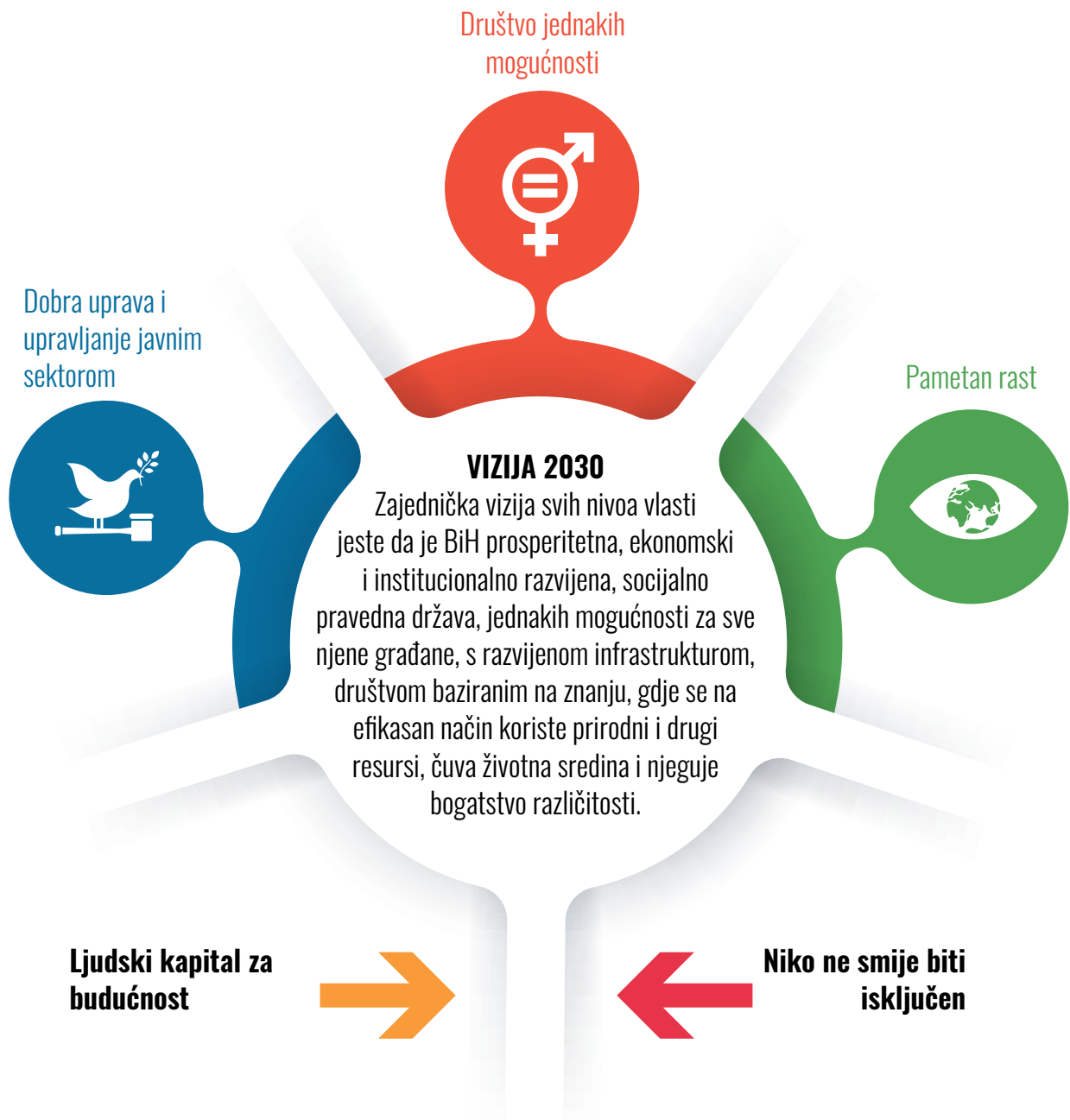
kao i cilj ostvarivanja ravnopravnosti spolova. Pored reforme uprave i bržeg rasta prihoda i zapošljavanja, to podrazumijeva unapređenje sistema socijalne i zdravstvene zaštite na svim nivoima u BiH.

Dokumentom su utvrđene i dvije horizontalne teme:

- Ljudski kapital za budućnost,
- princip „Niko ne smije biti isključen“.

To omogućava ostvarivanje balansa društvenih, ekonomskih i okolišnih aspekata razvoja, s posebnim osvrtom na princip „Niko ne smije biti isključen“.

Slika 3: Pregled Vizije 2030

Ispod je pregled pojedinačnih razvojnih pravaca i njihovih specifičnih fokusa:

2.2.1. DOBRA UPRAVA I UPRAVLJANJE JAVNIM SEKTOROM

Za kreiranje i provođenje boljih javnih politika i bolje pružanje javnih usluga neophodan je holistički pristup upravljanju podržan provođenjem Agende 2030. Ovaj razvojni pravac usmjeren je na podršku vertikalnoj i horizontalnoj integraciji kroz usklađivanje razvojnih i sektorskih strategija s Okvirom, te njihovo povezivanje s javnim finansijama, čime se osigurava njegova implementacija.

Uz jake institucije javnog sektora, koje osiguravaju kvalitetne usluge građanima, za vlasti u BiH posebno su važni stvaranje poticajnog okruženja za rast privatnog sektora, smanjenje siromaštva, te kreiranje povjerenja građana, odnosno odnosa povjerenja koji se stvara kada građani mogu učestvovati u procesima donošenja odluka i znaju da se njihov glas uvažava.

Odgovorna uprava fokusirana na građane, kao i pružanje boljih usluga građanima i poslovnim subjektima u središtu su dobrog upravljanja. Digitalizirane usluge, zasnovane na modernoj tehnologiji, uzimaju u obzir potrebe korisnika kao što su osobe s invaliditetom, starije osobe, stranci i porodice s djecom.

Kako privatni sektor nastoji unaprijediti svoje poslovanje pružajući ljudima novi i lakši pristup njihovim uslugama, tako rastu i očekivanja građana kada je u pitanju pružanje javnih usluga. Značaj toga je postao posebno jasan u vrijeme pandemije COVID-19, koja je pokazala da se mnoge od tradicionalnih usluga mogu i moraju isporučivati putem digitalnih tehnologija. To, između ostalog, uključuje nove kanale komuniciranja s unutrašnjim i vanjskim korisnicima, lakše pružanje usluga (uključujući i putem mobilnih uređaja), donošenje odluka zasnovanih na podacima i poslovne procese zasnovane na sve većoj količini podataka, poboljšanje ljudskih potencijala i nove mehanizme nabavke. Pri tome, ne

treba izgubiti iz vida izazove digitalne transformacije javnog sektora, koji se ogledaju u tome da su za digitalnu transformaciju u javnom sektoru potrebni novi zaposlenici s digitalnim kompetencijama, kao i integrisanje alata, metoda i kulture digitalnih tehnologija u svakodnevne poslove u javnoj upravi. Konačno, i s ciljem ubrzanja transformacije, potrebno je uspostaviti sistem za mjerenje zadovoljstva korisnika uslugama, koji će biti transparentan i dostupan javnosti.

Dobra uprava i upravljanje javnim sektorom od ključnog su značaja za održivi razvoj u BiH u budućnosti. Trenutno su dobra uprava i upravljanje javnim sektorom suočeni s velikim brojem izazova i prepreka, te bi za njihovo rješavanje vlasti na svim nivoima trebale primijeniti akceleratora i pokretače navedene u ovome razvojnom pravcu.

Slika 4: Vizuelni prikaz razvojnog pravca „Dobra uprava i upravljanje javnim sektorom“

► **Akcelerator 1: Efikan, otvoren, inkluzivan i odgovoran javni sektor** fokusiran je na stvaranje jakih institucija, koje osiguravaju kvalitetne usluge građanima. Za vlasti u BiH posebno su važni stvaranje poticajnog okruženja za rast privatnog sektora, smanjenje siromaštva, te kreiranje povjerenja građana kroz njihovo učešće u procesima donošenja odluka. Potrebno je nastaviti s jačanjem konzistentnih, funkcionalnih, ekonomski efikasnih

i održivih sistema za koordinaciju, planiranje, razvoj i provođenje, monitoring i evaluaciju politika i Agende 2030. To podrazumijeva uspostavu efikasnih i efektivnih instrumenata za distribuciju javnih sredstava, ali i izgradnju ljudskih kapaciteta u javnoj upravi. Odgovorna uprava fokusirana na građane, kao i pružanje boljih usluga građanima i poslovnim subjektima u središtu su dobrog upravljanja. Bolje upravljanje javnim finansijama je od ključnog

značaja za postizanje COR-a. Nadalje, potrebno je suočiti se s izazovom digitalne transformacije javnog sektora kao i reformom upravljanja javnim preduzećima.

► **Akcelerator 2: Vladavina prava, sigurnost i osnovna prava** trebaju dovesti do poboljšanja ukupne uprave i upravljanja javnim sektorom u BiH. Pravilno funkcionisanje pravosudnog sistema i efikasna borba protiv korupcije su od izuzetne važnosti, kao i poštivanje osnovnih prava kroz zakone i u praksi. Kako bi se podržao ekonomski razvoj kroz povećanje investicija i druge komercijalne aktivnosti u zemlji, pravosudni sistem u BiH mora pokazati efikasnost, djelotvornost i transparentnost u svom radu. Istovremeno, potrebno je nastaviti s digitalizacijom vladinih usluga za preduzeća i zaštititi prava radnika. S ciljem postizanja visokog stepena sigurnosti, neophodno je dodatno jačati saradnju i kapacitete sigurnosnih struktura u BiH. Borba protiv različitih oblika kriminala, uključujući visokotehnološki kriminal i terorizam, treba se intenzivirati kroz uspostavu evidencija o istragama, krivičnom gonjenju i oslobađajućim/osuđujućim presudama. U sklopu procesa Evropskih integracija, upravljanje granicama i olakšavanje mobilnosti ljudi i robe dobijaju dodatni značaj u održivom razvoju.

► **Akcelerator 3: Otpornost na katastrofe** podrazumijeva suzbijanje prijetnji koje proističu iz pandemija, katastrofa izazvanih klimatskim promjenama, korištenja razvijenog biološkog, hemijskog, radiološkog i nuklearnog oružja, (zlo)upotrebe umjetne inteligencije, brojnih svemirskih događaja i sl. Pored tih događaja niske vjerovatnosti i velikog učinka, postoje i događaji veće vjerovatnosti i manjeg učinka, poput tehničkih (pad sistema, nebriga, nesretni događaji itd.) i oružanih rizika i prijetnji (terorizam, sabotaze, građanski nemiri, ratovi i sl.). Svaka zemlja mora razvijati otpornost na katastrofe, odnosno sposobnost sprečavanja pojave štetnih događaja, zaštite od njih, ublažavanja njihovih posljedica, reagovanja na njih i oporavljanja od njih. Stoga treba donijeti odgovarajuće strategije i razviti planove upravljanja rizicima i krizama. Posebno je važno osigurati zaštitu i funkcionisanje ključne infrastrukture, te javnih dobara.

Za praćenje navedenih akceleratora u okviru razvojnog pravca Dobra uprava i upravljanje javnim sektorom definisani su po jedan COR i zamjenski COR indikator, dva zamjenska indikatora i dva prilagođena COR indikatora.

2.2.2. PAMETNI RAST

Pametni rast ima za cilj osigurati pretvaranje inovativnih i produktivnih ideja u proizvode i usluge koje mogu stvoriti visokoplaćena radna mjesta i ubrzati ekonomski rast te, u isto vrijeme, očuvati prirodni kapital i smanjiti društvene nejednakosti. Održavanje makroekonomske stabilnosti, jačanje slobodnog tržišta i unapređenje upravljanja

ekonomijom (i u javnom i u privatnom sektoru) preduslovi su za ekspanziju preduzetništva, kompanija sa snažnim rastom, inovacija koje efikasno koriste resurse, digitalizacije i ekonomskih aktivnosti zasnovanih na znanju.

Osim toga, ovaj razvojni pravac naglašava proširenje obima preduzetništva unapređenjem ukupnih uslova poslovanja i povećanjem budžetskog finansiranja za istraživanja, razvoj i inovacije.

Također, kvalitetno obrazovanje i cjeloživotno učenje, bolja usklađenost ponude na tržištu rada s potražnjom, kao i veći fokus na zelene ekonomske politike, od izuzetnog su značaja za pametni razvoj. To se posebno odnosi na energiju, komunalne usluge, turistički sektor, kao i urbanizaciju i prostorno planiranje. Razvojni pravac „Pametni rast” sastoji se od 5 akceleratora:

Slika 5: Vizuelni prikaz razvojnog pravca „Pametni rast“

► **Akcelerator 1: Jačanje povoljnog okruženja za preduzetništvo i inovacije za proizvodnju dobara visoke dodane vrijednosti** za izvoz fokusira se na olakšavanje poslovanja, digitalizaciju ekonomije, podršku brzorastućim firmama i startupima, te jaču ulogu lokalnih zajednica. Nadalje, s ciljem proizvodnje izvoznih dobara visoke dodane vrijednosti, pažnja se posvećuje stvaranju pogodnijeg okruženja za inovacije i integraciji u globalne lance vrijednosti. Između ostalog, to se postiže kroz rast investicija u istraživanje i razvoj kako u privatnom, tako i u javnom sektoru, te bolju integraciju s dijasporom i mobiliziranje njenih potencijala.

► **Akcelerator 2: Povećanje investicija u infrastrukturu** je posebno usmjereno na modernizaciju digitalne i transportne infrastrukture. Unapređenjem javne digitalne infrastrukture osigurava se dostupnost relevantnih podataka istraživačko-razvojnim organizacijama, fakultetima i preduzećima za adekvatnije obavljanje njihovih funkcija uz smanjenje pojedinačnih troškova nabavke hardvera i softvera. Ravnomjeran razvoj transportne infrastrukture ključni je preduslov jačanja konkurentnosti, socijalne kohezije i sveukupnog održivog razvoja. Od posebnog značaja je osiguranje jednakog pristupa modernoj transportnoj infrastrukturi u svim dijelovima zemlje, uključujući i održiv javni prijevoz.

► **Akcelerator 3: Unapređenje pristupa i kvaliteta obrazovanja i obuke** se sastoji od nekoliko pokretača koji imaju za cilj unapređenje pristupa i kvaliteta svih oblika obrazovanja kroz reformu nastavnih planova i programa i kontinuirani razvoj kapaciteta nastavnika, modernizaciju škola i nastavnih metoda. Od posebnog značaja je unapređenje obuhvata djece predškolskim obrazovanjem (3-6 godina), te razvoj digitalnih vještina kako bi se osiguralo da se koriste digitalne usluge u društvu. Usljed fluidnosti budućih poslova i karijera, neophodan je efikasan sistem cjeloživotnog učenja tj. kontinuirano sticanje znanja i vještina te povezivanje obrazovnih institucija s poslovnim zajednicom.

► **Akcelerator 4: Zeleni rast i čista energija** usmjeren je na sljedeće pokretače: dekarbonizacija energetske sektora, smanjenje energetske siromaštva, decentralizacija elektroenergetskog sistema, te razvoj potrebnih „zelenih“ vještina i poslova. Dekarbonizacija energetske sektora (energetska tranzicija) primarno je usmjerena na unapređenje energetske efikasnosti, povećanje udjela obnovljive energije u krajnjoj potrošnji energije, te promjenu goriva (elektrifikacijom) u sektorima grijanja i transporta. Istovremeno, potrebno je osigurati da svi imaju barem minimalno finansijski pristupačno i pouzdano snabdijevanje energijom. Decentralizacija elektroenergetskog sistema uključuje demokratizaciju gdje se konkurenciji, u vidu malih pojedinačnih proizvođača

energije, omogućava suočavanje s monopolima. S promjenama na tržištu rada i prelaska na ekonomiju s niskim udjelom ugljika, potrebno je prilagođavanje TVET-a (tehničkog i stručnog obrazovanja i obuke) i univerzitetskih nastavnih programa s ciljem razvoja potrebnih „zelenih“ vještina i poslova.

► **Akcelerator 5: Pametno upravljanje prirodnim resursima i okolišem** daje naglasak na održivi turizam, jačanje kontrole i praćenja kvaliteta ekosistema, razvoj sistema cirkularne ekonomije, zaštitu i obnovu prirodnog kapitala, upravljanje rizicima od katastrofa, te deminiranje još uvijek kontaminiranih područja. Zbog klimatskih promjena i visoke izloženosti prirodnim i ljudski uzrokovanim opasnostima koje dodatno otežavaju socio-ekonomski razvoj zemlje, neophodno je jačati multisektoralnu saradnju svih relevantnih aktera, koja će fokus staviti na prevenciju od katastrofa, uključujući i kreiranje razvojnih i sektorskih politika koje uzimaju u obzir rizike od katastrofa i klimatske promjene.

Za praćenje realizacije ovog razvojnog pravca definisana su 24 COR indikatora, 15 zamjenskih i 6 prilagođenih indikatora, odnosno ukupno 45. U odnosu na gore navedene akcelerate, u tekstu ispod dat je pregled u pogledu ostvarivanja prema podciljevima, odnosno indikatorima.

2.2.3. DRUŠTVO JEDNAKIH MOGUĆNOSTI

Društvo jednakih mogućnosti kao razvojni pravac usko je povezan s principom „Niko ne smije biti isključen“. Ispunjenje svakog razvojnog pravca podrazumijeva paralelan rad i na drugim razvojnim

pravcima i oblastima kao što su unapređenje javne uprave, brži rast prihoda i zapošljavanja, te se fokusira na unapređenje sistema socijalne i zdravstvene zaštite. To je važno kako bi se posebno na bolji način zaštitili oni koji su suočeni s najvećim rizikom od siromaštva i ranjivosti (npr. starije osobe, osobe s invaliditetom, stanovnici udaljenih ruralnih područja, žene, djeca i

slično) s ciljem jačanja socijalne kohezije. Istovremeno, fokus je i na aktivaciji, izgradnji vještina i prilika za cjeloživotno učenje za osobe s otežanim pristupom tržištu rada. U širem smislu, ljudima je potrebna zaštita od rizika i iznenadnih događaja, koji ih mogu dovesti do siromaštva tokom njihovog života. Implementacija ovog pravca će se ispunjavati kroz pet akceleratora:

Slika 6: Vizuelni prikaz akceleratora pod razvojnim pravcem „Društvo jednakih mogućnosti“

► **Akcelerator 1: Unapređenje politika socijalne zaštite** će se odvijati kroz ispunjavanje nekoliko pokretača, i to: ciljano i bolje usmjeravanje javnih rashoda za socijalnu zaštitu onih grupa kojima je pomoć najpotrebnija, jačanje infrastrukture i kompetencija pružalaca usluga kroz uvođenje novih modela, te unapređenje sistema identifikacije i praćenja ranjivih porodica i porodica u riziku.

► **Akcelerator 2: Aktivacija i zapošljavanje** podrazumijeva ispunjenje kroz dva pokretača. Prvi pokretač su aktivacijske politike i mjere zapošljavanja usmjerene na uključivanje ranjivih kategorija u tržište rada. To može uključivati razvijanje sistema identifikacije, pripreme za rad (doškoloavanje i prekvalifikacija), zapošljavanje, podršku i praćenje ranjivih kategorija, saradnju s poslodavcem i sl. Važan segment je i podrška razvoju socijalnog preduzetništva kao modela koji istovremeno doprinosi zapošljavanju i podršci ugroženim grupama. Istovremeno, jedna od

bitnih prepreka za zapošljavanje žena je njihova briga o domaćinstvu, odnosno briga za stare, djecu i osobe s invaliditetom, tako da, iako one obavljaju socijalnu ulogu države, njihov rad trenutno nije vrednovan u čitavoj državi kroz odgovarajuće naknade niti priznavanje radnog staža, te je ovo pitanje nužno rješavati.

► **Akcelerator 3: Efikasna zdravstvena zaštita** za sve podrazumijeva i ispunjavanje osnovnih međunarodno dogovorenih standarda ljudskih prava – pravo na zdravlje. Uzimajući u obzir situaciju u BiH, ispunjavanje ovog akceleratora predviđa se putem nekoliko pokretača i to: unapređenje pristupa i kvaliteta usluga zdravstvene zaštite, preventivne zdravstvene mjere, provođenje reformi finansiranja zdravstvene zaštite, strateški pristupi u zadržavanju postojećeg osoblja u razvoju ljudskih resursa u oblasti zdravstva generalno.

► **Akcelerator 4: Poboljšanje inkluzivnosti obrazovnih sistema** predviđa implementaciju putem sljedećih pokretača: jednak pristup

obrazovanju, uspostava sistema rane detekcije i intervencije za djecu u riziku i s razvojnim poteškoćama, povećanje obuhvata djece predškolskim obrazovanjem (uzrast 3 do 6 god.), mjere smanjivanja ranog napuštanja školovanja, smanjenje broja osoba bez znanja i vještina i njihova integracija u tržište rada.

► **Akcelerator 5: Finansijska inkluzija odraslog stanovništva** predstavlja predušlov kako bi se povećala socijalna kohezija pojedinca sa zajednicom s obzirom na to da tek svaki drugi odrasli stanovnik ima otvoren račun u banci. Ispunjenje ovog akceleratora predviđeno je putem sljedećih pokretača: unapređenje dostupnosti finansijskih usluga za najranjivije kategorije stanovništva, te putem bolje pristupačnosti mikrokreditima s povoljnim kamatnim stopama.

Za praćenje realizacije ovog razvojnog pravca definisano je 9 COR-a, 7 zamjenskih i 7 prilagođenih indikatora, odnosno ukupno 23 indikatora.

Dobra uprava i upravljanje javnim sektorom	Pametni rast	Društvo jednakih mogućnosti
EFIKASAN, OTVOREN, INKLUZIVAN I ODGOVORAN JAVNI SEKTOR Odgovorna uprava fokusirana na građane i poslovni sektor Depolitizacija i profesionalizacija javnih poduzeća Efikasno upravljanje javnim finansijama Funkcionalan sistem kreiranja politika i upravljanja održivim razvojem Digitalna transformacija javnog sektora	POVOLJNO OKRUŽENJE ZA PODUZETNIŠTVO I INOVACIJE Povećanje investicija u infrastrukturu istraživanja, razvoja i inovacija u javnom i privatnom sektoru Mobiliziranje potencijala dijaspore Olakšavanje poslovanja i podrška brzorastućim firmama Jačanje uloge gradova i regija kao pokretača razvoja Digitalizacija ekonomije Stvaranje i uključivanje u globalne lance vrijednosti Razvoj prevodilačke infrastrukture	UNAPREĐENJE POLITIKA SOCIJALNE ZAŠTITE Ciljano i bolje usmjeravanje javnih rashoda za socijalnu zaštitu Jačanje infrastrukture i kompetencije pružalaca usluga kroz uvođenje novih modela pružanja usluga Unaprijediti sistem identifikacije i praćenje ranjivih porodica i porodica u riziku AKTIVACIJA I ZAPOSŁAVANJE SA FOKUSOM NA RANJIVE KATEGORIJE Povećanje stope aktivnosti i uključivanje ranjivih kategorija na tržište rada Povećanje zapošljivosti nezaposlenih osoba kroz razvoj socijalnog poduzetništva
VLADAVINA PRAVA, SIGURNOST I OSNOVNA PRAVA Efikasan pravosuđni sistem Zaštita ljudskih prava Zaštita prava radnika, regulisanje rada i prava radnika tokom nesreća Efikasna borba protiv korupcije Borba protiv različitih oblika kriminala i terorizma	POVEĆANJE INVESTICIJA U INFRASTRUKTURU Osiguranje jednakog pristupa modernoj transportnoj infrastrukturi Veći udio javnih investicija u infrastrukturu Razvoj javne digitalne infrastrukture UNAPREĐENJE PRISTUPA I KVALITETE OBRAZOVANJA I OBUKE Karikularna reforma na svim nivoima obrazovanja Razvoj kapaciteta nastavnika, midernizacija škola i nastavnih metoda Razvoj digitalnih vještina Univerzalno i kvalitetno predškolsko obrazovanje Strateško investiranje u istraživačko-razvojne aktivnosti obrazovnih institucija Efikasan sistem cjeloživotnog učenja	EFIKASNA ZDRAVSTVENA ZAŠTITA ZA SVE Unapređenje pristupa i kvaliteta usluga zdravstvene zaštite Provođenje reformi finansiranja zdravstvene zaštite Preventivne zdravstvene mjere Strateški pristup zadržavanju posojećeg osoblja i razvoj ljudskih resursa u oblasti zdravstva
OTPORNOST NA KATASTROFE Zaštita i nesmetano funkcioniranje ključne infrastrukture Nesmetano pružanje usluga i ključnih dobara Održivi oporavak (<i>build back better</i>) Unaprijeđenje sistema javnih nabavki i efikasnija regulacija Otporna i inkluzivna javna zdravstvena infrastruktura i institucije Socijalna zaštita za sve Unaprijeđeno krizno komuniciranje	ZELENI RAST I ČISTA ENERGIJA Smanjenje energetskog siromaštva Razvoj "zelenih" vještina i poslova Decentralizacija elektro-energetskog sistema Dekarbonizacija energetskog sektora PAMETNO UPRAVLJANJE PRIRODNIH RESURSIMA I OKOLIŠEM Deminiranje kontaminiranih podru Upravljanje rizicima od katastrofa Zaštita i obnova prirodnog kapitala Razvoj sistema cirkularne ekonomije Jačanje kontrole i praćenja kvaliteta eko sistema Održivi turizam	POBOLJŠANJE INKLUZIVNOSTI OBRAZOVNIH SISTEMA Jednak pristup obrazovanju Uspostava sistema rane detekcije i intervencije za djecu u riziku i sa razvojnim poteškoćama Povećanje obuhvata djecu sa predškolskim znanjem (uzrast od 3 do 6 godina) Mjere smanjivanja ranog napuštanja školovanja Smanjenje broja osoba bez znanja ili vještina i njihova integracija na tržište rada FINANSIJSKA INKLUZIJA Unapređenje dostupnosti finansijskih usluga za najranjivije kategorije stanovništva Bolja pristupačnost mikrokreditima sa povoljnijim kamatnim stopama

LJUDSKI KAPITAL ZA BUDUĆNOST

 NIKO NE SMIJE BITI ISKLJUČEN

Slika 7: Pregled razvojnih pravaca, akceleratora i pokretača

2.2.4. HORIZONTALNA TEMA: LJUDSKI KAPITAL ZA BUDUĆNOST

Polazeći od činjenice da ubrzani razvoj nije moguć bez snažnog ljudskog kapitala, kroz postojeće pravce razvoja (pametni rast, društvo jednakih mogućnosti i dobra uprava te upravljanje javnim sektorom), Okvir predviđa značajna ulaganja u ljudski kapital i vrednovanje postojećeg. Prepoznavanje ljudskog kapitala kao ključnog za razvoj i realizacija politika koje doprinose razvoju ljudskog kapitala mogu dovesti do zaustavljanja odliva stanovništva, ali i do preokretanja migracionih trendova.

2.2.5. HORIZONTALNA TEMA: NIKO NE SMIJE BITI ISKLJUČEN

U BiH je koncept „Niko ne smije biti isključen” ranije bio obuhvaćen kroz prizmu socijalne uključenosti i socijalne zaštite. Upravo iz tog razloga, akceleratori i pokretači u okviru tri razvojna pravca naglašavaju potrebu stavljanja fokusa na politike i mjere usmjerene na zapostavljeni i isključeni dio stanovništva (afirmativne mjere).

Uvođenje principa „Niko ne smije biti isključen” u praksi zahtijeva mehanizme upravljanja i odgovornosti od lokalnog do međunarodnog nivoa. To, također, znači da postoje mjere koje omogućavaju

da napredak u provođenju ovog principa bude vidljiv kroz korake na putu ostvarenja podciljeva koji se odnose na postizanje jednakosti. Postizanje COR-a neće biti moguće ako najsiromašniji i najranjiviji budu i dalje zapostavljeni i isključeni iz razvojnih procesa, te ako ne budu imali korist od ostvarenog napretka i unapređenja u društvu. U skladu s tim, prilikom implementacije Okvira, vodi se računa koje su osobe zapostavljene i isključene u BiH u širem smislu, u kojim dijelovima zemlje se nalaze i šta su uzroci i posljedice njihove zanemarenosti kako bi se unaprijedio njihov položaj u društvu.

BiH je svjesna činjenice da su dostojanstvo i jednakost svih ljudskih bića temelj COR-a. Napredak u implementaciji COR-a i napredak u ostvarivanju svih ljudskih prava – građanskih, kulturnih, ekonomskih, političkih i društvenih – svih ljudi širom zemlje su međusobno povezani.

Preporuke mehanizama UN-a za ljudska prava predstavljaju važne smjernice za BiH da poboljša dobrobit svih u zemlji, uključujući sprečavanje i rješavanje svih oblika nejednakosti i diskriminacije i jačanje prava na učešće u javnim poslovima.

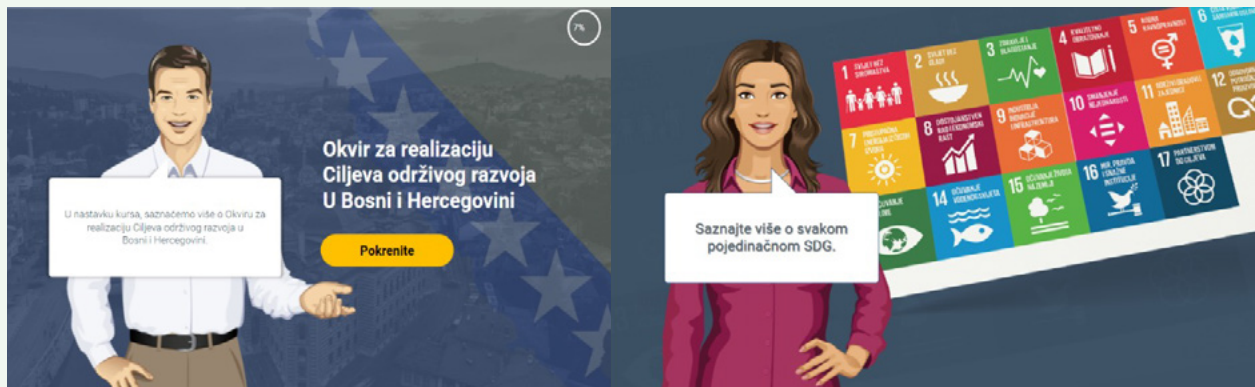
U tom kontekstu, sistematsko prikupljanje raščlanjenih podataka je od suštinske važnosti za praćenje i mjerenje napretka i rješavanje nedostataka, posebno da niko ne bude isključen, a još je mnogo potrebno da bi se postigao napredak u ovoj oblasti. Na osnovu sadašnjeg Dobrovoljnog izvještaja, a u skladu s međunarodnim obavezama iz oblasti ljudskih prava, BiH će nastojati ojačati prikupljanje i praćenje podataka o ljudskim pravima kao akcelerator COR-a i ostvarivanja jednakih prava za sve.

Primjer dobre prakse: e-kurs o COR-u BiH

Kako bi informacije o Agendi 2030 i Okviru u BiH učinili dostupnijim, 2021. godine osmišljen je program e-učenja o Okviru i implementaciji Agende 2030 za tri ciljne grupe, odnosno državne službenike i kreatore politika, privatni sektor i studente i profesore. Glavni cilj e-kursa je osposobiti ključne aktere na interaktivan i inovativan način, fokusirajući se na nove trendove i međunarodne dobre prakse. Program e-učenja je modularan i sadrži set od četiri modula samostalnog tempa za državne službenike i privatni sektor i pet modula samostalnog tempa za

studente koji prikazuju konceptualni okvir održivog razvoja kao i aspekte koji su relevantni za specifične ciljne grupe u kontekstu BiH. Predstavnici sve tri ciljne grupe (Vijeće, predstavnici privatnog sektora i univerzitetski profesori) bili su uključeni u proces razvoja programa e-učenja kako bi se osiguralo da njihove perspektive budu ugrađene u kurs. U razvoju i testnoj fazi je učestvovalo više od 80 studenata Univerziteta u Tuzli koji su prikupljali povratne informacije i perspektive o tome kako unaprijediti kurs, istovremeno motivišući više studenata da se zainteresuju za teme održivog razvoja.

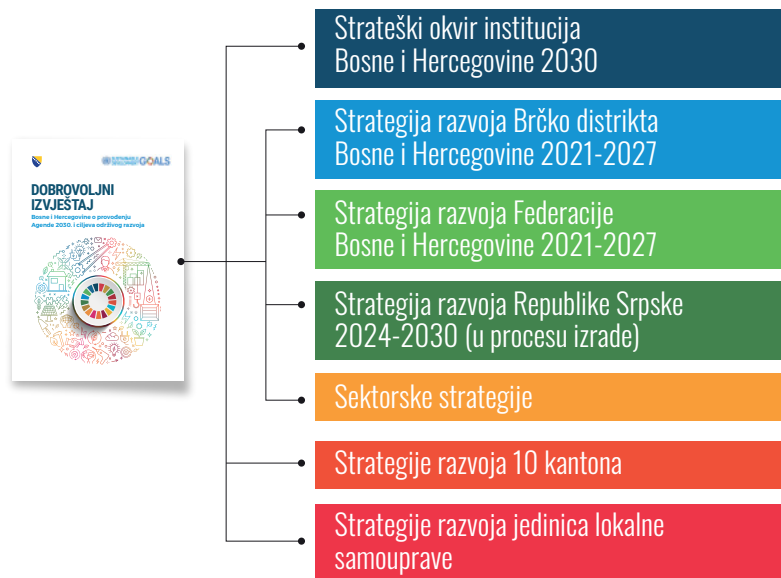
Uz konsultacije s relevantnim zainteresovanim stranama, programi e-učenja su integrisani u državnu službu na državnom i entitetskom nivou koja pruža obuku državnim službenicima. Također, e-kursevi za privatni sektor integrisani su u LMS² Vanjskotrgovinske komore BiH, kao i u LMS nekoliko javnih i privatnih univerziteta u BiH.

Slika 8: Program e-učenja o Okviru i implementaciji Agende 2030

2.3. INKORPORIRANJE AGENDE 2030 U KLJUČNE STRATEŠKE DOKUMENTE

Važno je napomenuti da su u novom ciklusu planiranja 2021-2027/2030.³ razvojne strategije usklađene s COR-om, te prvi put povezane sa srednjoročnim i godišnjim institucionalnim planovima rada i budžetima, čime se utiče na raspodjelu javnih sredstava prema COR-u. Ispod je pregled usvojenih strateških dokumenata na svim nivoima vlasti putem kojih se vrši operacionalizacija Okvira.

Slika 9: Usvojeni strateški dokumenti na svim nivoima vlasti

Implementacija strateških dokumenata, odnosno Okvira, vrši se kroz trogodišnje i godišnje planove rada institucija na svim nivoima vlasti koji se pripremaju na osnovu strateških dokumenata gdje se mjere iz strategija prenose u planove

rada institucija. Trogodišnji planovi rada predstavljaju osnovu za izradu trogodišnjeg dokumenta okvirnog budžeta, dok su godišnji planovi rada osnov za izradu godišnjih budžeta institucija. To znači da razvojni ciljevi, prioriteti, mjere i aktivnosti

te alokacija resursa na različitim nivoima vlasti odražavaju težnju ka implementaciji COR-a. Na taj način se osigurava koherentnost COR-a i javnih politika, te usklađenost s planiranjem budžeta i drugih izvora finansiranja.

Slika 10: Implementacija Okvira kroz različite planove rada institucija na svim nivoima vlasti

3 Prema novom regulatornom okviru kojim se uređuje sistem planiranja, u BD BiH i FBiH planski ciklus obuhvata period 2021-2027. Na nivou BiH i RS, planski ciklus obuhvata period do 2030. godine.

2.4. INSTITUCIONALNI MEHANIZMI ZA IMPLEMENTACIJU, PRAĆENJE I IZVJEŠTAVANJE

Ključna odgovornost za implementaciju COR-a kroz strategije i politike održivog razvoja leži na pojedinačnim nivoima vlasti u BiH. Na svakom nivou uspostavljena su tijela zadužena za strateško planiranje i upravljanje razvojem koja vrše generalnu koordinaciju razvojnih politika, odnosno koordiniraju procese trogodišnjeg i godišnjeg planiranja rada institucija zasnovanog na strateškim dokumentima. Ta tijela su zadužena za praćenje ostvarenih rezultata na nivou aktivnosti, ali i na nivou ključnih razvojnih indikatora.

Kako bi se omogućilo sistemsko praćenje i izvještavanje o provođenju Okvira, započeta je procedura formalnog uspostavljanja Radne grupe koja će biti zadužena za praćenje realizacije COR-a u BiH (u daljnjem tekstu: Vijeće), u čijem sastavu su predstavnici sljedećih institucija koji su radili na izradi Okvira

u sklopu spomenute Radne grupe:

- Ministarstvo vanjskih poslova BiH;
- Direkcija za ekonomsko planiranje BiH;
- Ministarstvo za evropske integracije i međunarodnu saradnju RS;
- Federalni zavod za programiranje razvoja;
- Odjeljenje za privredni razvoj, sport i kulturu u Vladi BD BiH;
- Ured koordinatora BD BiH pri Vijeću ministara BiH.

Vijeće je zaduženo za sveukupno praćenje i izvještavanje o provođenju Okvira, koordinaciju pripreme godišnjih izvještaja i dobrovoljnih izvještaja prema UN-u. Izvještavanje o provođenju Okvira se realizuje kroz:

- godišnje izvještavanje o provođenju Okvira koji priprema Direkcija za ekonomsko planiranje BiH uz podršku Vijeća, i
- dobrovoljno izvještavanje prema Političkom forumu na visokom nivou u Njujorku (2023, 2027, 2030).

Jedan od mehanizama koji se pokazao izuzetno korisnim u postizanju bolje koordinacije, ali i razmjeni znanja i iskustava u pogledu implementacije COR-a, jesu mreže praktičara u oblasti strateškog planiranja i upravljanja razvojem. U FBiH mreže praktičara čine predstavnici kantonalnih jedinica za planiranje razvoja koji se bave poslovima izrade razvojnih dokumenata u svojim kantonima. Članovi mreže praktičara sastaju se najmanje jednom godišnje s ciljem razmjene iskustava i unapređenja koordinacije razvojnih politika u kantonima. Ključnu ulogu u provođenju Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem FBiH i pratećih uredbi, na nivou kantona, upravo je imala mreža praktičara, odnosno njeni članovi. Uz njihov nadzor i monitoring svi kantoni su izradili svoje razvojne strategije koje se odnose na period do 2027. godine, koje su u potpunosti usklađene s COR-om. U RS mreža praktičara je uspostavljena i imala je značajnu ulogu u procesu izrade i primjene regulatornog okvira o strateškom planiranju, dok su mreže praktičara jedinica lokalne samouprave uspostavljene u okviru oba saveza općina i gradova u BiH.

Slika 11: Sastanak mreže praktičara

Slika 12: Učesnici Konferencije na temu zelenog razvoja

Pored izvršne vlasti i zakonodavna ima značajnu ulogu u implementaciji razvojnih politika, posebno s aspekta donošenja zakona, usmjeravanja aktivnosti vlada, te nadgledanja procesa implementacije Agende 2030.

U BiH tek predstoji značajnije uključivanje parlamenata u ove aktivnosti. Jedan od načina jačanja uloge parlamenata u praćenju i podršci implementacije Okvira uključuje tematske sjednice te formiranje parlamentarnih tijela za održivi razvoj. U tom pogledu BiH je fokusirana na preuzimanje iskustava zemalja koje su napravile značajnije iskorake kada se radi o uključivanju parlamenata u sveukupnu implementaciju Agende 2030.

Prve vidljivije korake pokrenuo je Zeleni klub Parlamenta BiH koji je, u saradnji s Vladom i Skupštinom BD BiH i uz podršku Njemačke razvojne agencije (GIZ), u martu 2023. godine, organizovao konferenciju na temu zelenog razvoja.

Poseban fokus usmjeren je na teme koje se tiču energetske tranzicije i reformi neophodnih u oblasti općeg zelenog dogovora s fokusom na energiju, transport, energetske efikasnost, obnovljive izvore energije i urbanu mobilnost, a u skladu s Agendom 2030.

Važan činilac u poboljšanju procesa implementacije jesu i institucije revizije. Prva revizija učinka koja se odnosila na spremnost institucija na nivou BiH da odgovore na preuzete obaveze iz Agende 2030 provedena je 2019. godine. Revizija učinka je izvršila procjenu aktivnosti koje su preduzete na osiguranju pretpostavki za provođenje obaveza iz Agende 2030 te ukazala na aktivnosti koje je potrebno preduzeti u narednom periodu. U 2023. godini tri institucije za reviziju iz BiH su se uključile u prvu regionalnu inicijativu provođenja revizije učinka ravnopravnosti spolova i podciljeva u okviru Cilja 5.

2.5. SISTEM PRAĆENJA I IZVJEŠTAVANJA

U Okviru su prepoznata 74 indikatora od ključnog značaja za BiH za koja su utvrđene ciljne vrijednosti, a koja služe za praćenje implementacije Okvira, te dostizanja Agende 2030.

Prilikom odabira indikatora postojalo je nekoliko kriterija, a osnovni je da omogućava mjerenje implementacije pojedinog pravca razvoja, te da bude međunarodno uporediv. U slučajevima kada indikator nije međunarodno uporediv (radi neusaglašene metodologije), definisani su tzv. prilagođeni indikator. Pored prilagođenih indikatora, definisani su i zamjenski indikator. To su indikator koji, u slučaju BiH, bolje oslikavaju rezultate određenih pokretača i/ili akceleratora koji se nalaze u odgovarajućem pravcu razvoja.

Prilikom određivanja ciljnih vrijednosti vodilo se računa o procesu evropskih integracija i vrijednosti koje te integracije podrazumijevaju, a podciljevi su se odnosili na smanjivanje nejednakosti u društvu, smanjivanje gender jaza, povećavanje pristupa svim nivoima obrazovanja, posebno predškolskom, očuvanju zdravlja putem preventivnih programa i slično. Iz tog razloga ciljne vrijednosti su se većinom bazirale na dostizanje prosjeka Evropske unije, ili dostizanje cilja zemalja iz regije, a koje su članice Evropske unije.

Prilikom izrade Izvještaja, Vijeće je identifikovalo nekoliko izazova u pogledu praćenja 74 indikatora, i to:

1. Nepostojanje podataka u posmatranom periodu. Istraživanje kao što je Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS), koje predstavlja izvor za neke od indikatora, nije provedeno u

posmatranom periodu, tako da njihovo praćenje nije bilo moguće. U ovom slučaju ti indikatori nisu analizirani radi zastarjelosti podataka budući da je zadnji MICS proveden 2011/2012. godine.

2. Promjena u početnoj vrijednosti. U nekim slučajevima došlo je do promjene u početnim vrijednostima uslijed izmjena metodologije, što je dovelo u pitanje postavljenu ciljnu vrijednost. U ovom slučaju u tabeli je prikazan indikator i njegova početna vrijednost iz Okvira kao i ona koja je bila dostupna u vrijeme pisanja prvog Godišnjeg

izvještaja. Pored toga i tekst sadrži opis promjene u početnoj vrijednosti, te razlog zbog čega je došlo do razlike. Ciljne vrijednosti nisu mijenjane, jer su one već bile usvojene.

U cilju integracije podataka u oblasti izvještavanja o ljudskim pravima u skladu s usvojenim Okvirom, a uz podršku Kancelarije komesara UN-a za ljudska prava (OHCHR) i Razvojnog programa UN-a (UNDP) realizovan je projekt pod nazivom „Podrška integraciji podataka izvještavanja o ljudskim pravima u okvire za planiranje Ciljeva održivog razvoja u BiH“. U sklopu projekta održane su tri

radionice u periodu decembar 2021. – januar 2022. godine. Cilj radionica bio je jačanje saradnje između predstavnika nadležnih institucija za praćenje stanja ljudskih prava u BiH, relevantnih institucija koje se bave ovom tematikom, statističkih agencija i zavoda, organizacija civilnog društva i predstavnika Vijeća, kao i daljnje unapređenje kapaciteta u praćenju implementacije COR-a u BiH. Realizacijom ovog projekta prepoznati su dodatni indikatori koji su od značaja za izvještavanje o pitanjima ljudskih prava, te kao takvi su uključeni u Dobrovoljni izvještaj.

Slika 13: COR Portal

2.5.1. PORTAL ZA COR U BiH

Koristeći otvorenu platformu Open COR, Agencija za statistiku BiH izradila je COR (COR.bhas.gov.ba) portal koji pruža vizualizaciju UN globalnih indikatora za BiH. Portal omogućava harmonizovano i međunarodno uporedivo izvještavanje prema indikatorima COR-a, kao i bolju koordinaciju s UN agencijama zaduženim za praćenje pojedinačnih indikatora. Zavod za statistiku RS i Zavod za statistiku FBiH su također inicirali izradu ove platforme. Istovremeno, Agencija za statistiku BiH i Zavod za statistiku RS izrađuju i godišnje publikacije o indikatorima održivog razvoja.

Primjer dobre prakse: Digitalizacija i kvalitetni podaci o obrazovanju u svrhu kreiranja politika i međunarodnog izvještavanja za postizanje Cilja 4

U cilju jačanja odgovornosti institucija za postizanje svih podciljeva u okviru Cilja 4, statističke i obrazovne institucije u BiH kreirale su pouzdanije i kvalitetnije statističke informacione ekosisteme u oblasti obrazovanja, u skladu s međunarodnim zahtjevima (EUROSTAT, UIS, OECD, UNCOR). Sve obrazovne ustanove sada mogu izvještavati o svojim aktivnostima koristeći razvijene digitalne platforme na temelju međunarodno usporedivih pokazatelja, što omogućava i informisano kreiranje politika i raspodjele budžetskih sredstava u oblasti obrazovanja.

2.5.2. GODIŠNJI IZVJEŠTAJ O REALIZACIJI COR-A U BiH

Nakon usvajanja Okvira 2021. godine, prvi izvještaj o napretku u realizaciji COR-a pripremili su svi nivoi vlasti u BiH u toku 2022. godine te je on usvojen na Vijeću ministara BiH u 2023. godini. Cilj Izvještaja je da prikaže stanje u kojem se BiH trenutno nalazi kada je u pitanju provođenje Agende 2030, a također i da ukaže na uska grla, izazove kao i mogućnosti koje se pružaju u pravcu ubrzanja napretka relevantnim institucijama. U tom smislu Izvještaj daje pregled aktivnosti Vijeća te opisuje proces inkorporiranja Okvira u razvojne i sektorske strateške dokumente u BiH, kao i napredak ka ostvarivanju pojedinačnih podciljeva.

2.5.3. DOBROVOLJNI IZVJEŠTAJ PREMA POLITIČKOM FORUMU NA VISOKOM NIVOU U NJUJORKU

Proces izrade prvog Dobrovoljnog izvještaja iskorišten je za podizanje svijesti širokog spektra aktera o Agendi 2030, te predstojećem procesu izrade Okvira za realizaciju COR-a u BiH. Inicijativa „Zamisli 2030“, pokrenuta u saradnji s UN-om i uz podršku Švedske, pružila je priliku građanima širom zemlje da učestvuju u kreiranju vizije i razvojnih pravaca BiH do 2030. godine.

Slika 14: VNR BiH za 2019. godinu

BiH je predstavila svoj prvi Dobrovoljni izvještaj 16. jula 2019. godine, koji su zajednički pripremile relevantne institucije na svim nivoima vlasti u BiH u saradnji sa svim relevantnim akterima.

Ono što je posebno značajno naglasiti jeste da je tokom pripreme ne samo prvog Dobrovoljnog izvještaja, već i Okvira, u BiH primijenjen integrisani pristup koji uzima u obzir sve dimenzije održivog razvoja.

2.6. LOKALIZACIJA AGENDE 2030 U BiH

Nakon predstavljanja prvog Dobrovoljnog izvještaja u Njujorku u julu 2019. godine, usvajanja i započete primjene Okvira, postalo je jasno da će se na ovom planu veoma teško postići značajniji uspjeh bez posvećivanja posebne pažnje aktivnostima u lokalnim zajednicama. Lokalne zajednice imaju najbolji uvid u svakodnevni život građana, kao i u postojanje i nivo ugroženosti ranjivih kategorija stanovništva na svom području. One također imaju najbolja saznanja o tome koji bi pomoci u poboljšanju usluga, infrastrukture ili bolje informisanosti mogli doprinijeti ublažavanju ili potpunom prevazilaženju teškoća s kojima se susreću ove grupe, kako bi što prije dostigle kvalitet života drugih žitelja lokalne zajednice.

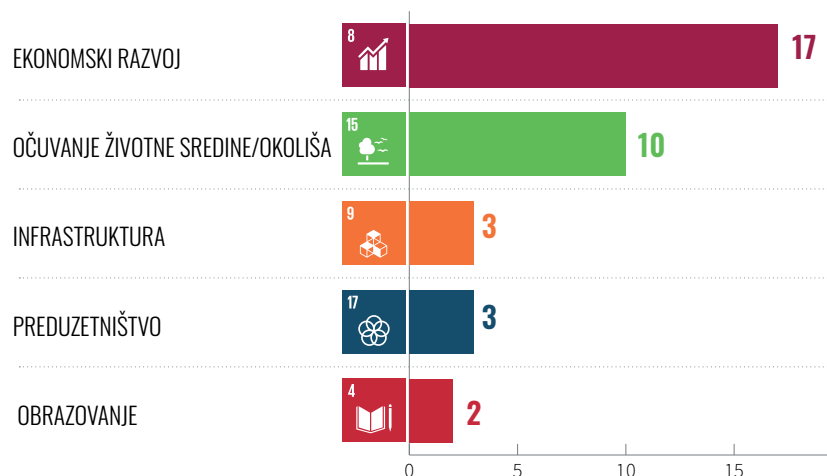
S obzirom na navedeno, Vijeće je iniciralo regionalne sastanke s jedinicama lokalne samouprave na temu lokalizacije COR-a, te je do sada ovim procesom obuhvaćena skoro trećina svih lokalnih zajednica u BiH. Radi što bolje pripreme posjeta članova Vijeća lokalnim zajednicama, zatraženo je od općina i gradova da odgovore na specijalno izrađeni upitnik, kako bi se u startu stekao uvid u stanje u kojem se iste nalaze u pogledu COR-a, posebno u kontekstu integracije COR-a u strateške dokumente. Također, predstavnici lokalnih zajednica dobili su i smjernice za izradu prezentacija vezanih za ovu tematiku. Snažno je podržano i učešće predstavnika privatnog sektora, civilnog društva kao i akademske zajednice. Posjete su također sadržale i dijalog s glavnim univerzitetskim centrima u zemlji.

Koncept lokalizacije procesa je sačinjen na način kako bi se općine bolje upoznale s COR-om, krenule s definisanjem i izradom adekvatnih projekata koji bi napravili značajan napredak u smislu bolje dostupnosti svih vrsta usluga najosjetljivijim kategorijama društva, ali i građanima u cjelini, uključujući digitalizaciju, pristup zdravstvenim uslugama, usmjeravanje obrazovnih ustanova ka stvarnim potrebama javnog i privatnog sektora, stvaranje povoljnih poslovnih uslova za potencijalne investitore, posebno startupe, prekvalifikaciju kadrova i dr. S druge strane, važno je bilo da se članovi Vijeća upoznaju sa specifičnim problemima pojedinih zajednica, podignu svijest o Agendi 2030, pomognu boljem uvezivanju s drugim zajednicama ukazujući na najbolje prakse i naučene lekcije, podstaknu horizontalnu saradnju između lokalnih zajednica u zemlji, ali i s općinama u inostranstvu s kojima iste imaju sestrinske odnose

itd. Veoma značajan cilj u ovim aktivnostima jeste i uspostavljanje stalnog kontakta Vijeća i predstavnika lokalnih zajednica, radi povećanja efikasnosti implementacije ovih ciljeva na terenu.

Također, veoma je važan i uvid u najvažnije prepreke i uska grla koje jedna lokalna zajednica ima u implementaciji COR-a, kako bi eksperti za pojedine probleme mogli dati korisne savjete, zatim podrška kreiranju projekata u skladu s međunarodnim standardima, te pomoć u iznalaženju neophodnih sredstava za finansiranje istih. U cilju identifikovanja prepreka i uskih grla za održivi razvoj lokalnih zajednica, vodi se proces anketiranja. Do sada je anketirana jedna trećina lokalnih zajednica u zemlji prilikom čega su identifikovani ključni prioriteti održivog razvoja koji se mogu vidjeti na grafikonu ispod:

PRIORITETI JEDINICA LOKALNE SAMOUPRAVE

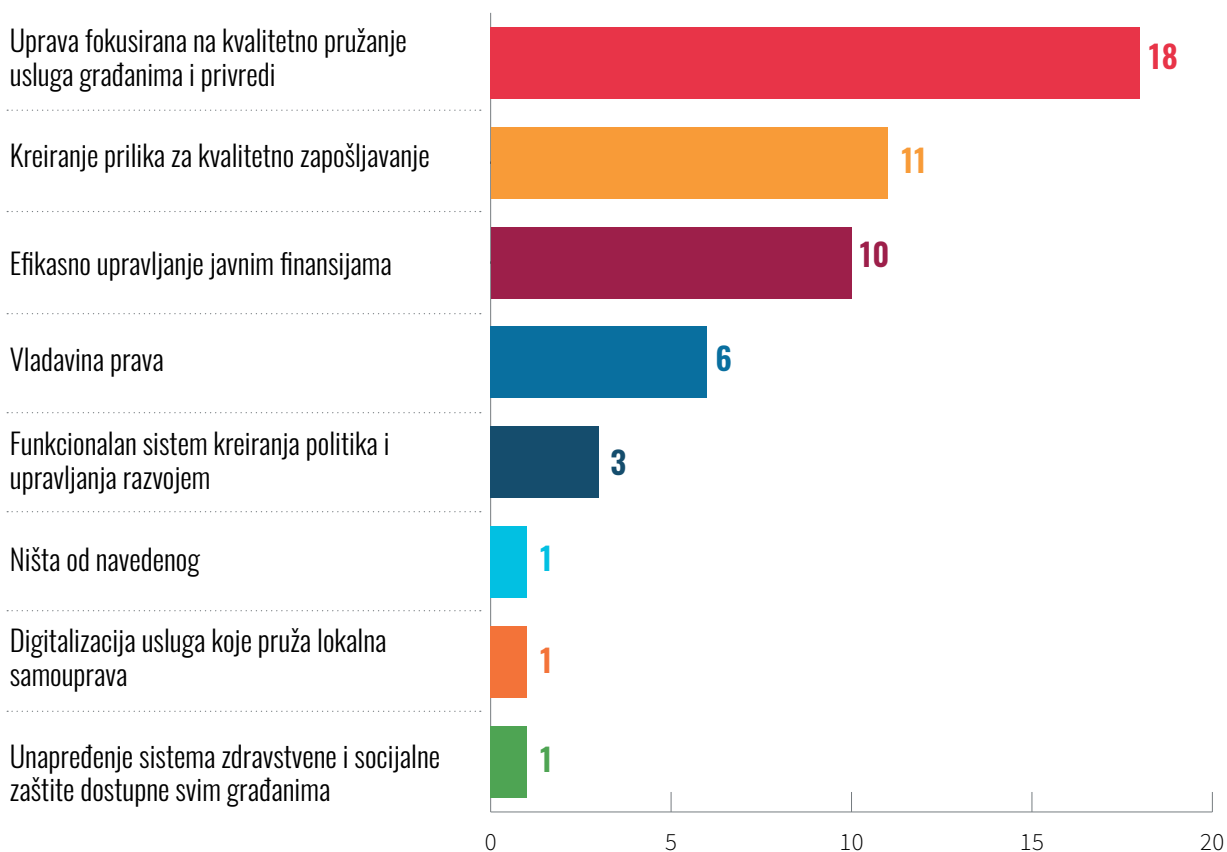

Grafikon 1: Prioriteti jedinica lokalne samouprave

Oblast obrazovanja nije u primarnoj nadležnosti općina, ali predstavlja neizostavnu obavezu lokalne zajednice da bude pokretač i inicijator

unapređenja boljeg standarda i uslova školovanja djece i mladih na svome području.

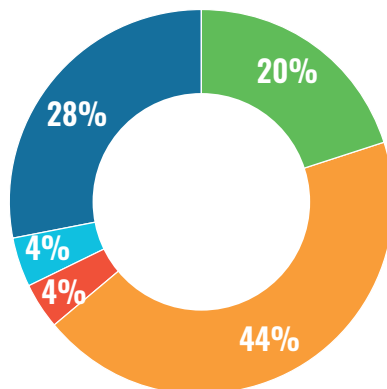
POTREBNA PODRŠKA LOKALNIM SAMOUPRAVAMA

Grafikon 2: Potrebna podrška lokalnim samoupravama

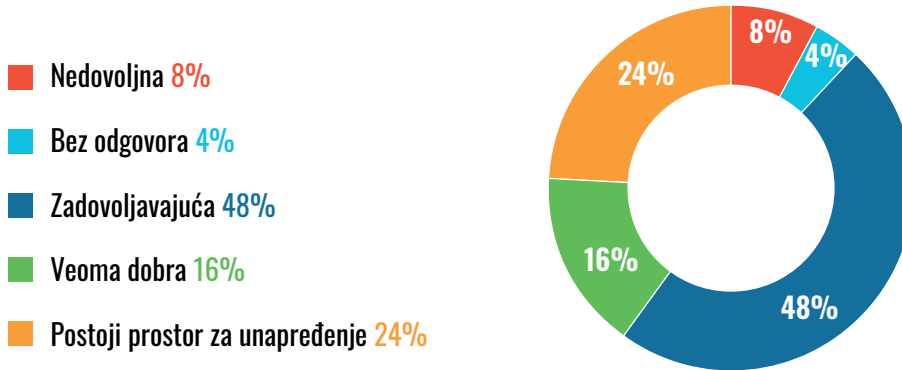
PARTNERSTVA SA PRIVATNIM SEKTOROM

- Veoma dobra 20%
- Postoji prostor za unapređenje 44%
- Nedovoljna 4%
- Bez odgovora 4%
- Zadovoljavajuća 28%

Grafikon 3: Partnerstva s privatnim sektorom

SARADNJA SA ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA

Grafikon 4: Saradnja s organizacijama civilnog društva

Primjer dobre prakse: Grad Bijeljina kao pionir održivog razvoja među lokalnim zajednicama u BiH

Grad Bijeljina već 6 godina aktivno promoviše i lokalizuje COR. Pored uvođenja sistemskog pristupa kroz usklađivanje relevantnih strateških dokumenata s COR-om

i lokalizacije globalnih indikatora, Grad Bijeljina intenzivno realizuje projekte i aktivnosti u partnerstvu s civilnim, privatnim i javnim sektorom, kao i akademskom zajednicom i građanima.

Jedan od konkretnih primjera dobre prakse predstavlja uspostavljanje Inovacionog centra za održivi razvoj (InCOR), koji je nastao na osnovu rezultata istraživanja mladih i

privatnog sektora. InCOR pruža konkretnu podršku privredi kroz jačanje njihovih digitalnih kapaciteta i konkurentnosti na tržištu, podršku mladima kroz osiguravanje radnog i kreativnog prostora, kao i dodatnih vještina i umrežavanja, a sve s ciljem smanjenja stope nezaposlenosti i odlaska mladih iz zemlje. InCOR je uspostavljen iz budžeta Grada i sve usluge koje pruža su besplatne.

Slika 15: Centar za održivi razvoj Bijeljina

Na osnovu potreba koje su građani iskazali kroz ankete, razvijen je i strateški koncept „Green Bijeljina“ koji se zasniva na integrisanom pristupu i koji ima za cilj smanjenje emisije CO₂ kroz pružanje podrške u zamjeni sistema grijanja, mjerama energetske efikasnosti, ozelenjavanju urbanih područja i promociji održive urbane mobilnosti kroz aktivne načine kretanja i zaštitu okoliša.

Također, BiH je u proteklom periodu promovisala lokalizaciju procesa implementacije Agende 2030 i na međunarodnim konferencijama i sastancima što je među učesnicima privuklo značajnu pažnju. Iznosili smo naša iskustva u ovom segmentu na sastancima Regionalnog foruma u Ženevi kojim je predstavnik BiH i kopredsjedavao, Sustainable Development Transformation Forum u Seulu, globalnim radionicama za izradu VNR-a u Torinu i Sofiji, Regionalnoj konferenciji Zapadnog Balkana posvećenoj COR-u, na Konferenciji o COR-u u regiji Jadransko-jonske inicijative u Banjoj Luci itd. Bijeljina je jedna od prvih koja je napravila pionirske korake u primjeni COR-a na lokalnom nivou, a detalji su istaknuti u prethodnom primjeru dobre prakse.

2.6.1. DOPRINOS CIVILNOG DRUŠTVA U IMPLEMENTACIJI AGENDE 2030

Pored napora vlasti u provođenju Agende 2030 i COR-a, važno je napomenuti da su organizacije civilnog društva vitalni partneri u ovim procesima. Organizacije civilnog društva promovišu inkluzivnost i participaciju, zalažu se za odgovornost, pružaju vrijedno znanje i podršku za izgradnju kapaciteta te poboljšavaju saradnju između lokalnog i državnog nivoa.

Lokalne zajednice u BiH generalno imaju dobre prakse saradnje s organizacijama civilnog društva koje obuhvataju čitav spektar mehanizama njihovog učešća u kreiranju, provođenju i praćenju politika (forumi mjesnih zajednica, partnerske grupe za razvoj i sl.). Podrška projektima i inicijativama organizacija civilnog društva u velikom broju jedinica lokalne samouprave je sistematizovana na taj način da se primjenjuje standardizovana metodologija za transparentan odabir projekata koji se finansiraju javnim sredstvima: projekti se biraju na osnovu njihovog kvaliteta i doprinosa rješavanju izazova s kojima se lokalne

zajednice suočavaju, posebno u pogledu kvaliteta života najugroženijih kategorija stanovništva, kao što su osobe u stanju socijalne potrebe, briga o starima i sl.

Konsultacije s organizacijama civilnog društva tokom procesa izrade VNR-a ukazale su na njihov neprocjenjiv značaj prilikom razmatranja dosadašnjeg napretka i doprinosa u provođenju Agende 2030. Ipak, organizacije civilnog društva suočavaju se s manjkom adekvatnih ljudskih i finansijskih resursa za provođenje lokalnih projekata. Dodatni izazov predstavlja fragmentisanost organizacija civilnog društva, nepostojanje adekvatnih registara, kao i slaba umreženost.

Tokom konsultacija je također utvrđeno da je volontiranje ključno kako za zajednicu tako i za same volontere, jer spaja ljude, pomaže poboljšanju društvenih vještina i širi mreže, dok doprinosi dobrobiti zajednice. Procent mladih ljudi uključenih u volonterske aktivnosti u BiH (13,8%) se povećao, ali je još uvijek niži nego u EU (25%). Uprkos prepoznavanju važnosti volonterskog rada Zakonom o udruženjima i fondacijama, BiH ima prostor za poboljšanje u stvaranju politika koje podržavaju volontiranje.

U BiH je volonterizam doprinio ostvarivanju nekoliko ciljeva održivog razvoja, uključujući Dobro zdravlje i dobrobit, Kvalitetno obrazovanje, Rodnu ravnopravnost i Partnerstva. Organizacije poput Crvenog križa/krsta, Proni, Jadra, Viktorije, CURE fondacije, Mreže žena i Omladinskog komunikativnog centra (OKC) odigrale su važne uloge u promovisanju volonterizma i doprinosu različitim ciljevima održivog razvoja u zemlji. Njihove i druge inicijative, poput dobrih praksi predstavljenih ispod, uključuju razvoj mladih, pružanje zdravstvenih usluga izbjeglicama i migrantima, promovisanje svijesti o zdravstvenim pitanjima i doniranju krvi, podržavanje feminističkih vrijednosti, promovisanje zdravog načina života i smanjenje nasilja među mladima, pa i sam razvoj centara za volontere u različitim gradovima.

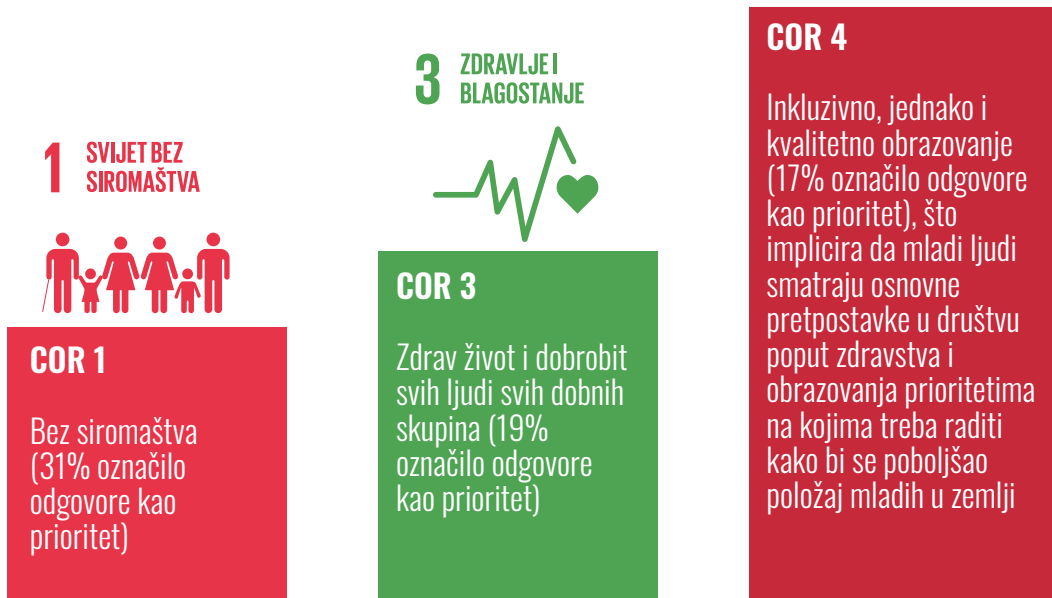
2.6.2. ULOGA MLADIH U RAZVOJU LOKALNE ZAJEDNICE I OSTVARIVANJU COR-a

Mladi ljudi, kao ključni kapital svakog društva, uključeni su u proces izrade ovog izvještaja i implementaciju COR-a u našoj zemlji. U martu 2023. godine provedena je anketa putem [UNICEF portala U-Report](#) koja je bila usmjerena na prikupljanje informacija o videnjima, prioritetima i nivou angažovanosti mladih u procesima održivog razvoja u BiH. Rezultati ankete ukazuju na potrebu daljnjeg podizanja svijesti mladih u pogledu Agende 2030, pri čemu se društvene mreže pokazuju kao najefikasniji kanal komunikacije.⁴

Mladi ispitanici smatraju da su tri prioriteta važna za poboljšanje položaja mladih u zemlji:

- COR 1 – Bez siromaštva (31% označilo odgovore kao prioritet),
- COR 3 – Zdrav život i dobrobit svih ljudi svih starosnih grupa (19% označilo odgovore kao prioritet), i
- COR 4 – Inkluzivno, jednako i kvalitetno obrazovanje (17% označilo odgovore kao prioritet), što implicira da mladi ljudi smatraju osnovne pretpostavke u društvu poput zdravstva i obrazovanja prioritetima na kojima treba raditi kako bi se poboljšao položaj mladih u zemlji.

MLADI ISPITANICI ŠMATRAJU DA SU TRI PRIORITETA VAŽNA ZA POBOLJŠANJE POLOŽAJA MLADIH U ZEMLJI:

Grafikon 5: Pregled prioriteta za mlade

Relativno visok procent označenih odgovora kao prioritet je istaknulo COR 8 – Dostojan rad i održivi ekonomski rast (13% označilo odgovore kao prioritet).

Rezultati ankete su posebno važni za kreatore politika u BiH zbog činjenice da sve veći broj mladih napušta zemlju. Dodatno, ove informacije ukazuju na daljnju potrebu upoznavanja mladih s nastojanjima institucija u BiH u pravcu ostvarivanja Agende 2030 i uključivanja mladih u procese kreiranja politika na svim nivoima vlasti. Manje od 10% označenih odgovora kao prioritet identifikovano je za SDG2, SDG5,

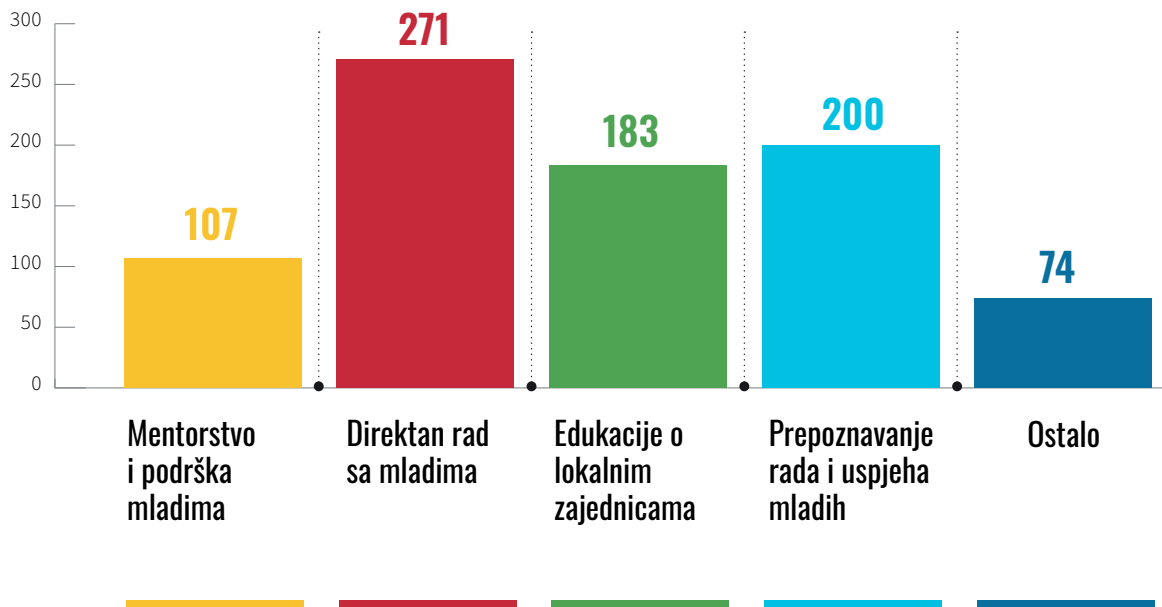
SDG7, SDG9, SDG10, SDG13 i SDG16, dok nije označen nijedan prioritet za SDG6, SDG11, SDG12, SDG15 i SDG17.

Kada su upitani o načinima povećanja interesa mladih za razvoj zajednice i implementaciju COR-a, najčešći odgovor bio je direktni rad s mladima, uključujući seminare, radionice i okrugle stolove radi podizanja svijesti mladih (30,2%).

Istovremeno, potencijal mladih nije dovoljno iskorišten u jačanju dobrobiti stanovništva lokalnih zajednica. Ovo pitanje istaknuto je tokom radionica organizovanih u procesu pripreme ovog izvještaja, a

ranije spomenuta U-Report anketa je pokazala da većina mladih (63%) nije aktivna u razvoju njihove lokalne zajednice. Od ispitanika koji su aktivni u svojoj lokalnoj zajednici, najviše su naveli volontiranje u nevladinim organizacijama (30,4%), slijede drugi oblici učestvovanja u lokalnoj zajednici (27,4%) i volontiranje u lokalnim razvojnim akcijama (17,1%). Učestvovanje u neformalnim grupama mladih i političkim strankama imalo je 12,4% i 11,8% odgovora, dok je učestvovanje u radu Vijeća mladih označeno samo 2,4%.

KAKO MOTIVISATI MLADE ZA RAD NA RAZVOJU LOKALNE ZAJEDNICE?

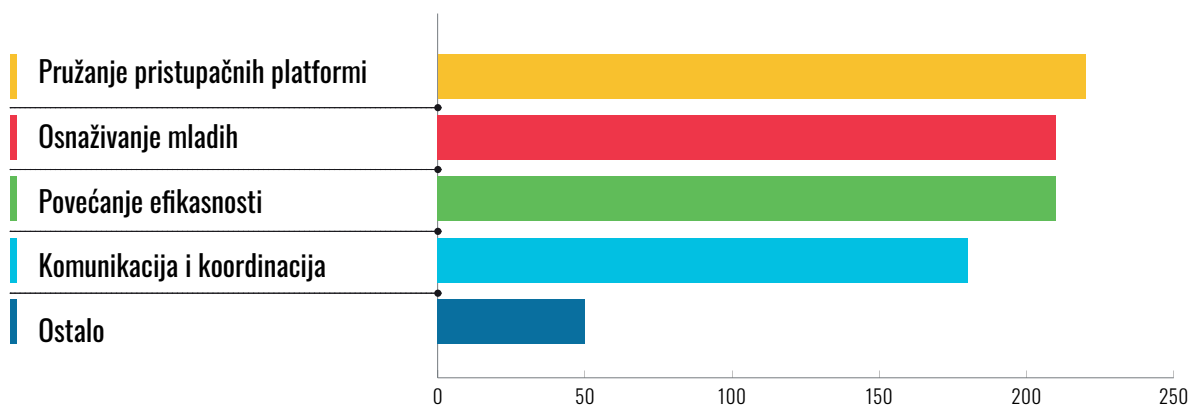
Grafikon 6: Motivisanje mladih za rad na razvoju lokalne zajednice

Rezultati su pokazali da 89% ispitanika smatra da su digitalizacija i tehnologija ključni za veće uključivanje mladih u razvoj lokalnih zajednica.

Kada su upitani na koji način digitalizacija i korištenje tehnologije mogu poboljšati učestvovanje mladih u lokalnoj zajednici, većina ispitanika odabrala je osiguravanje pristupačnih platformi (25%), zatim

povećanje efikasnosti i smanjenje administrativnih tereta (24%) te osnaživanje mladih ljudi alatima i resursima za aktivnosti u lokalnoj zajednici (kursevi, predavanja 24%).

KAKO ISKORISTITI DIGITALIZACIJU ZA VEĆE UKLJUČIVANJE MLADIH U RAZVOJ LOKALNE ZAJEDNICE?

Grafikon 7: Uključivanje mladih u razvoj lokalne zajednice kroz digitalizaciju

Primjer dobre prakse: Omladinska politika RS

Kroz važeću kao i prethodnu Omladinsku politiku (2016-2020) realizovani su veoma bitni programi za mlade osobe u RS:

- Program podrške zapošljavanju mladih viših stručnih saradnika u statusu pripravnika kojim je od 2016. do 2020. godine zaposleno 2.369 osoba;

- Program podsticanja razvoja preduzetništva kod mladih starosti do 35 godina – Startup Srpska rezultirao je zaposlenjem 251 osobe;
- U ovom periodu Investiciono-razvojna banka RS je putem stambenih kredita plasirala 160 miliona KM, kroz 1.977 odobrena kreditna zahtjeva, a Ministarstvo porodice, omladine i sporta RS je ukupno odobrilo 1.574 zahtjeva

za subvenciju kamatne stope na stambene kredite za mlade i mlade bračne parove;

Kroz programe u poljoprivredi ukupno 2.979 korisnika koji su mlađi od 40 godina su dobili podsticajna sredstva za kapitalne investicije, te je (samo) zaposleno 18 mladih agronoma u ruralnim područjima.

2.6.3. SARADNJA S AKADEMSKOM ZAJEDNICOM

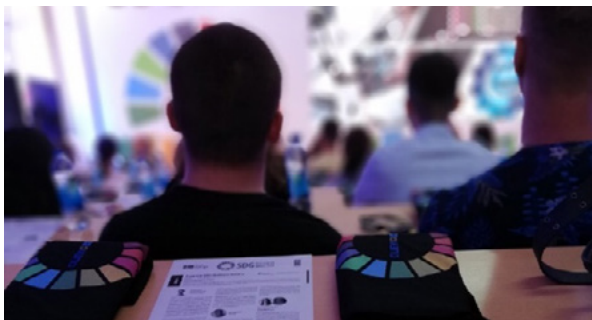
Predstavnici Vijeća su se u više navrata susreli s predstavnicima akademske zajednice tokom sesija za COR lokalizaciju. Također, održano je više sesija s akademijama nauka u BiH. U saradnji sa Sarajevo School of Science and Technology (SSST), Ekonomskim fakultetom Univerziteta u Sarajevu i drugim javnim univerzitetima u BiH, organizovani su razgovori "Budućnost obrazovanja: Univerziteti 4.0", koji su uključivali mlade ljude i studente u dijalog o novim smjerovima i alatima koje obrazovanje treba prigrlliti za održivi život i rad.

Slika 16: Sastanak Vijeća i BHAAAS u Sarajevu

U organizaciji Bosanskohercegovačko-američke akademije umjetnosti i nauka (BHAAAS), od 23. do 26. juna 2022. godine u Sarajevu, održani su „Dani BHAAAS“ gdje je jedan od ključnih panela bio posvećen održivom razvoju. Svi naučni radovi koji su predstavljeni na skupu su povezani s odgovarajućim COR-om.

Projekt koji je BiH predložila na Trećem sastanku Monitoring komiteta SEE2030, održanom u Istanbulu 7. marta 2023. godine, jeste Nagrada za akademska istraživanja SEE CORs, gdje bi se svake godine dodijelila nagrada naučnicima, istraživačima i institucijama za najbolje inovacije u oblasti COR-a koje doprinose njihovoj brznoj implementaciji u regionu Jugoistočne Evrope.

Slika 17: SDG Poslovna sedmica u BiH 2019. godine

Slika 18: Sedmica održivog razvoja u BiH 2021. godine

Primjer dobre prakse: Eksperimentalni zeleni krovovi u Banjoj Luci

Projekt „Cirkularna ekonomija u upravljanju vodama“ između Tehnološkog univerziteta iz Brna (AdMaS – naučni centar) i Poljoprivrednog fakulteta u Banjoj Luci ukazuje na važnost i tehnička rješenja u upravljanju vodama u smislu vodne efikasnosti i konzervacije, tretmana otpadnih voda i njihovog

ponovnog korištenja, skupljanja kišnice i korištenja prečišćenih otpadnih voda. Cilj ovog pristupa je stvaranje zatvorenog kružnog sistema gdje se voda posmatra kao dragocjeni resurs čija se upotreba optimizuje štiteći prirodno okruženje. Jedan od načina za upravljanje oticanjem voda u gradovima je izgradnja zelenih krovova. Zeleni krovovi su korisni za smanjenje temperature zraka u urbanim područjima, zatim smanjenje odliva

oborinskih voda što dovodi do smanjenja opterećenja kanalizacijskih sistema, pročišćavanja kišnice što doprinosi poboljšanju kvaliteta vode, smanjenja nivoa CO₂, čistijem zraku i povećanju biodiverziteta. Projekt bi trebao da posluži kao primjer za učestvovanje institucija u urbanim područjima počevši od druge polovine 2023. godine.

Slika 19: Eksperimentalni zeleni krovovi u Banjoj Luci

3. FINANSIRANJE PROVOĐENJA AGENDE 2030 U BiH

Okvir prepoznaje činjenicu da se domaće javne finansije moraju efikasno koristiti za rješavanje najhitnijih razvojnih prioriteta, te usmjerava procese strateškog planiranja na svim nivoima vlasti u BiH. U novom ciklusu planiranja 2021-2027/2030, strateški dokumenti na svim nivoima vlasti predstavljaju osnovu za srednjoročno i godišnje planiranje rada institucija, na osnovu čega se vrši planiranje trogodišnjih i godišnjih budžeta. U tom kontekstu važno je povezivanje postojećih instrumenata javnog finansiranja s razvojnim strategijama i politikama zasnovanim na COR-u.

Javni prihodi su jedan od ključnih izvora finansiranja politika održivog razvoja te postoji prostor za dodatno fokusiranje na oblasti koje mogu ubrzati ostvarivanje pozitivnih promjena. Pored potrebe za ciljanim usmjeravanjem javnih sredstava prema COR-u, vlasti na svim nivoima u BiH su prepoznale potrebu da mobiliziraju široka razvojna partnerstva s drugim akterima kao što su privatni sektor, međunarodne i domaće finansijske institucije, te uspostave dodatne inovativne načine finansiranja kako bi se ubrzao napredak ka ostvarivanju Ciljeva i podržao razvojni efekat.

Vođeni tom paradigmom, krajem 2020. godine vlasti u BiH, uz podršku UN-a, odnosno Fonda za Ciljeve održivog razvoja, pokrenule su proces izrade Strateškog okvira za finansiranje Agende 2030. Cilj tog procesa je bio da, na osnovu sveobuhvatne procjene razvojnih finansija u BiH, kao i nedostajućih sredstava za ostvarivanje utvrđenih ciljeva u prioritetnim oblastima, predloži načine boljeg usmjeravanja javnih sredstava za održivi razvoj. Pored toga, cilj je i predložiti načine mobilizacije vanjskih izvora finansiranja kroz jačanje poticajnih politika, te uspostavu novih i inovativnih finansijskih instrumenata. Proces se odvijao u okviru Radne grupe za finansiranje COR-a, koja je okupila predstavnike ministarstava finansija na nivou BiH, entiteta i BD BiH, Vijeće, predstavnike niza sektorskih ministarstava, te više domaćih i stranih eksperata.

Prvi dio procesa odnosio se na sveobuhvatnu procjenu obima, tipova i strukture razvojnih finansija (u okviru makroekonomskog i fiskalnog konteksta), kao i procjenu potrebnih troškova finansiranja COR-a u periodu 2022-2030. godina.

Ova analiza je ukazala da, ako BiH zadrži sadašnji trend stope rasta BDP-a i ne poveća udio potrošnje za finansiranje COR-a u BDP-u, neće ostvariti značajnije ubrzanje održivog razvoja do 2030. godine. Ako bi BiH primijenila scenarij povećanja potrošnje na COR na nivou da drži korak sa zemljama višeg srednjeg dohotka, potrebno je dodatnih 6,2 milijarde KM za period 2023-2030. godine, odnosno 0,8 milijardi KM godišnje, što bi bilo dovoljno za značajno ubrzanje ostvarivanja zacrtanih podciljeva do 2030. godine. Ova sredstva se mogu dodatno mobilizirati putem izrade i primjene novih finansijskih mehanizama i instrumenata za ciljanu podršku finansiranju COR-a u BiH.

U sklopu procjene razvojnih finansija izvršena je analiza potencijalnih prioritetnih sektora koji imaju značajan katalitički potencijal da doprinesu ubrzanom ostvarenju COR-a, kao i proširenju fiskalnog prostora što bi omogućilo i finansiranje Ciljeva u drugim oblastima. Pri tome, poseban fokus je dat na analizu prioritetnih sektora za koje je utvrđeno da imaju potencijal za mobilizaciju sredstava iz vanjskih izvora kroz specifične finansijske mehanizme i instrumente.

Pri odabiru prioriternih sektora posebna pažnja posvećena je kriterijima kojima se osigurava relevantnost sektora za razvojne prioritete u zemlji i potencijal povećanja fiskalnog prostora⁵. Na osnovu navedenih kriterija predložene su tri prioritete oblasti koje su dalje elaborirane u Mapi puta koja predstavlja osnovu u tekućem procesu izrade Okvira za finansiranje COR-a u BiH do 2030. godine:

- Energija i infrastruktura (dekarbonizacija);
- Digitalizacija;
- Istraživanje i razvoj.

Digitalizacija se prožima kroz većinu akceleratora u razvojnom pravcu Pametni rast, a direktno je usmjerena na Cilj 9 (izgradnja otporne infrastrukture, promovisanje inkluzivne i održive industrijalizacije i poticanje inovacija), dok se također spominje u podciljevima koji se odnose na klimatske promjene (ciljevi 13, 14 i 15), razvoj privatnog sektora (cilj 8), obrazovanje (cilj 4) i zdravstvo (cilj 3). Primarni finansijski instrumenti koji će se mobilizirati za provođenje raznih mjera u okviru digitalizacije su javni budžeti i zvanična razvojna pomoć (tj., EU IPA III), sindicirani zajmovi, porezni i neporezni poticaji, privatni kapital, obveznice s društvenim učinkom, obveznice za COR, garancije, fondovi riziko kapitala, Apex finansiranje za MSP, kapitalne mikrofinansije i masovno finansiranje (engl. crowdfunding).

Ulaganja u infrastrukturu i energiju ključna su za postizanje Ciljeva iz akceleratora 1, 2 i 4 u okviru razvojnog pravca Pametni rast. Ova prioriteta oblast doprinosi ostvarivanju pet podciljeva o sigurnosti na cestama (podcilj 3.6); energetske

efikasnosti (podcilj 7.3); održivoj infrastrukturi (podcilj 9.1), pristupu javnom transportu (podcilj 11.2) i subvencijama za fosilna goriva (podcilj 12.c). Primarni finansijski instrumenti iz kojih bi se mogli dodatno finansirati Ciljevi iz ove oblasti bili bi sredstva javnih preduzeća, javne garancije, strateški investicioni fondovi (SIF), obveznice, sindicirani zajmovi, ODA katalitičko finansiranje i razne vrste osiguranja, uključujući EU pretpristupne fondove i kreditne linije.

Istraživanje i razvoj će direktno ili indirektno uticati na većinu ciljeva. Finansiranje istraživanja i razvoja uticat će na privredu, inovacije i infrastrukturu (cilj 9), održive gradove (cilj 11), rod (cilj 5), zdravlje i dobrobit (cilj 3), pristupačnu i čistu energiju (cilj 7) i klimatsku akciju (cilj 13). Javna ulaganja u istraživanje i razvoj morat će se povećati na najmanje 1% BDP-a do 2030. godine, što zahtijeva jačanje kapaciteta za javno finansiranje istraživanja i njegovih strukturiranih instrumenata finansiranja. Putem poreznih kredita za istraživanje i razvoj mogu se potaknuti privatna sredstva (uključujući sredstva MSP-a) za istraživanje i razvoj, a institucije EU se mogu angažovati putem tehničke pomoći za podršku procesu.

Pored navedenog, u Mapi puta utvrđen je niz politika, regulativa i standarda koje je potrebno uspostaviti kako bi se kreirali preduslovi neophodni za značajniji napredak u pogledu prioriternih sektora, ali i drugih razvojnih prioriteta (npr. „ozelenjavanje bankarskog sistema“, izrada mape puta kapitalnog i finansijskog tržišta, itd.).

⁵ Doprinos jednom ili više COR-a koji su od posebnog značaja za zemlju; Usaglašenost s Okvirom: Provodivost na svim nivoima vlasti; Potencijal privlačenja privatnog kapitala kroz prilagodavanje postojećih ili uspostavu novih finansijskih instrumenata; Mogućnost demonstracije brzih i vidljivih rezultata; Doprinos procesu evropskih integracija i prioriteta iz Programa ekonomskih reformi; Doprinos horizontalnim pitanjima kao što su rodna ravnopravnost, klimatske promjene i okoliš; Doprinos ispunjavanju principa da niko nije isključen i boljeg oporavka od kriza.

4. ANGAŽMAN PRIVATNOG SEKTORA

Uočavajući katalitičku i transformacijsku ulogu koju privatni sektor ima u ostvarivanju COR-a, proces senzibilizacije i angažmana privatnog sektora nastavljen je kroz izgradnju kapaciteta i organizaciju značajnijih aktivnosti: Godišnja nagrada za biznis lidere održivog razvoja i COR poslovna sedmica/ Sedmica održivog razvoja u BiH koje privlače pažnju velikog broja zainteresovanih strana.

Usvajanjem Okvira u BiH 2021. godine, COR poslovna sedmica je promijenila naziv u Sedmicu održivog razvoja. Cilj ovog događaja je podići svijest i uključiti zainteresovanu publiku u diskusije o novim trendovima u upravljanju i lokalizaciji COR-a, podsticanju dekarbonizacije, inovacija i pametnog ekonomskog rasta, i konačno doprinos stvaranju društva jednakih mogućnosti.

Organizovane su četiri generacije godišnjih nagrada za biznis lidere održivog razvoja kako bi se istaknula važnost doprinosa privatnih kompanija u postizanju COR-a i uvođenju održivih poslovnih modela. Metodologija prijave za nagradu slijedi GRI (Global Reporting Initiative) standarde za izvještavanje koji su omogućili da više od 50 kompanija iz BiH objavi svoje prve godišnje izvještaje o održivosti kao rezultat procesa.

Slika 20: Natpis SDG-a na zgradi Parlamentarne skupštine

Primjer dobre prakse: Deklaracija o održivom razvoju / COR poslovni mentori

Nagrada za biznis lidere održivog razvoja svake godine privlači veliko interesovanje kompanija u BiH. Pod okriljem ove aktivnosti, 2021. godine 13 kompanija iz BiH koje su dobitnice nagrada u prethodnom periodu potpisale su Deklaraciju o održivom razvoju kao vodilju za svoje buduće poslovanje. Interesantno je da više od 50% upravljačkih struktura u ovim kompanijama čine žene.

Slika 21: Potpisnici Deklaracije o održivom razvoju

Također, u okviru nagrade za biznis lidere, u 2022. godini pokrenut je Program poslovnih mentora održivog razvoja. Poslovni mentori biraju se među kompanijama koje su više puta osvajale nagradu i dokazale svoju stručnost u ovoj oblasti. U 2022. godini prvi poslovni mentori bili su Ministry of Programming (tematska oblast: Ljudi / Stvaranje kvalitetnih radnih mjesta / Zadržavanje talenata) i Kakanj Heidelberg Metals (tematska oblast: Resursi i okoliš / Dekarbonizacija / Optimizacija poslovnih modela). Jedna od prvih aktivnosti poslovnih mentora je

direktni rad sa zainteresovanim kompanijama na unapređenju njihovih poslovnih modela s fokusom na stvaranje kvalitetnih radnih mjesta kao i na smanjenje negativnog uticaja na okoliš.

#SDGWeekinBiH #SedmicaOdrzivogRazvoja

SDG Business Mentor Session

Slika 22: Sastanak poslovnih mentora održivog razvoja

Slika 23: Jaffa komerc

Slika 24: Solarni paneli kompanije IMACO Systemtechnik

Vidan je interes i spremnost vlasnika privatnog kapitala da pilotiraju inovativne pristupe i primijene inovacije u postojećim poslovnim modelima.

COR akcelerator za mala i srednja preduzeća (MSP) pokrenut je u martu 2020. godine s ciljem ubrzanja inovacija i rasta MSP-a u BiH kroz razvoj novih održivih poslovnih rješenja s konkretnim poslovnim potencijalom i pozitivnim uticajem na COR.⁶

Kompanije u COR akceleratoru u BiH prošle su kroz 6-mjesečno inovacijsko putovanje s fokusom na brze ideje sa snažnim COR-om i poslovnim potencijalom, identifikaciju novih proizvoda, usluga ili poslovnih modela, te konkretne poslovne planove na kraju razvoja prototipa. Kroz ovaj pilot program proširena je paleta

održivih modela i proizvoda u sektoru poljoprivrede i seoskog turizma (projekt optimizacije proizvodnje i povezivanje poljoprivrede i seoskog turizma), u sektoru proizvodnje hrane (novi poslovni modeli u proizvodnji čaja), u sektoru informacionih tehnologija (inovacije u poslovnom modelu i razvoj novih IT baziranih COR rješenja), kao i u sektoru tekstila (projekt optimizacije proizvodnje i lanca nabavke u proizvodnji kožne konfekcije).

Projekt „Izazov dekarbonizacije malih i srednjih preduzeća“ pokrenut je u martu 2021. godine za sve zainteresovane s ciljem što boljeg oporavka od pandemije COVID-19 i uspostave održivog pristupa budućem poslovanju, uključujući pilotiranje specifičnih kratkoročnih intervencija koje bi doprinijele dekarbonizaciji

njihovog poslovanja. Cilj ove aktivnosti bio je promovisati niz konkretnih akcija i inovativnih rješenja s malim i srednjim preduzećima u BiH kako bi se doprinijelo održivom i zelenom oporavku. Aktivnosti su uključivale podršku pionirskim kompanijama u smanjenju njihovog energetskog intenziteta, podsticanje prelaska s fosilnih goriva na obnovljive izvore energije, kontrolu emisije stakleničkih gasova, kao i kontrolu emisije zagađujućih materija u zrak. Primjera radi, kompanija IMACO Systemtechnik je kroz instalaciju solarnih panela smanjila svoj karbonski otisak na godišnjem nivou za 125 tona CO₂.

6 UNDP u Danskoj je završio dvije generacije ovog programa i pružio znanje i konsultacije UNDP-u u Bosni i Hercegovini za uspješnu implementaciju ove aktivnosti – <http://www.sdg-accelerator.org/content/sdg-accelerator/en/home/>.

5. NAPREDAK U OSTVARIVANJU CILJEVA ODRŽIVOG RAZVOJA

Pandemija COVID-19 imala je snažan uticaj na ekonomiju i društvo u cijeloj BiH. Dodatni izazovi u ostvarivanju COR-a uzrokovani su sukobom u Ukrajini i globalnim rastom cijena hrane i energije kao i troškova radne snage. Ekonomija u BiH bilježi smanjenje BDP-a za 3% u 2020, povećanje od 7,4% u 2021. i rast od 3,8% u 2022. i 2% u 2023. godini.⁷ Prema Procjeni posljedica COVID-19 na društvo u BiH, snažni udarni valovi ovih kriza uzrokovali su veće siromaštvo i deprivaciju u hrani, te pogoršali nejednakosti, posebno onih koji su već ranije bili ugroženi i koji su živjeli ispod linije siromaštva.⁸ Nadalje, monetarne-fiskalne mjere za postpandemijski oporavak, te poremećaji u lancima snabdijevanja robom i uslugama doveli su do povećanja inflacije. Ta situacija je

dotadno potaknuta nedostatkom radne snage, što je posebno vidljivo u industrijama poput građevinarstva ili turizma.

Krize su imale i značajan uticaj na ostvarivanje COR-a u BiH. Ova sekcija prikazuje napredak BiH prema ostvarivanju COR-a, s osvrtom na specifične podciljeve koji su u Okviru prepoznati kao prioritetni. Također, prikazani su i izazovi i dobre prakse.

Za svaki cilj tabelarno su prikazani podciljevi koji su u Okviru prepoznati kao prioritetni, te je dat opisni prikaz ostvarivanja zadatog cilja za 2023. godinu. Pored toga, opis svakog cilja sadrži i strelice koje su predstavljene u tri boje: crvena, narandžasta i zelena. Crvena boja znači da ciljna vrijednost neće biti dostignuta, čak i u slučajevima kada se vrijednost

indikatora poboljšava. Narandžasta boja znači da bi se ciljna vrijednost za 2023. godinu mogla ostvariti uz dodatne manje intervencije politika, dok zelena boja označava da se ciljna vrijednost već ostvarila, ili će biti ostvarena s obzirom na tempo unapređenja indikatora. Polazne i zadnje dostupne vrijednosti, kao i ciljne vrijednosti za 2023. i 2030. godinu prikazane su u Aneksu.

7 IMF World Economic Outlook Database April 2023.

8 <https://www.undp.org/bosnia-herzegovina/publications/3rd-social-impact-assessment-covid-19-bosnia-and-herzegovina>

CILJ 1: OKONČATI SIROMAŠTVO SVUDA I U SVIM OBLICIMA

Posljednji dostupni podaci pokazuju da oko 18% stanovništva živi ispod relativne granice siromaštva, a 30% se nalazi u riziku od siromaštva.⁹ Ukoliko se uzmu u obzir posljedice pandemije COVID-19 te posljedice krize u Ukrajini, pretpostavka je da je stanje i lošije od ovog. Procjena posljedica COVID-19 na društvo u BiH ukazuje da ekonomski učinak krize disproporcionalno pogađa najsiromašnije i najugroženije slojeve stanovništva BiH, gdje su siromašni gurnuti dublje u siromaštvo, a veliki dijelovi srednje klase se suočili s materijalnom oskudicom. Kriza je uzrokovala smanjenje realnog dohotka i pristup osnovnim uslugama, što je dovelo do povećanja multidimenzionalnog siromaštva i nejednakosti.¹⁰

Izveštaj o humanom razvoju za 2021. godinu ukazuje na značajne izazove s kojima se suočava sistem socijalne zaštite u BiH među kojima su starenje stanovništva, emigracija radno sposobnih, niska stopa ekonomske aktivnosti žena, te visoka zastupljenost neformalne ekonomije. Bilježi se i teritorijalna nejednakost s obzirom na to da su pristup i obim socijalne zaštite različiti u različitim dijelovima zemlje. Socijalne naknade su uglavnom nedovoljne za osnovne životne potrebe, iako posljednjih godina bilježe rast.

Vlasti u BiH su u protekloj godini donijele niz mjera u vidu zakonskih rješenja kojima je cilj smanjenje siromaštva i ublažavanje jaza između primanja muškaraca i žena. Tako je u RS-u, BD BiH, te u FBiH uvedeno nekoliko važnih mjera, koje podrazumijevaju ostvarivanje

materinskog dodatka za sve nezaposlene porodilje, kao i mjeru podrške nezaposlenom roditelju četvero i više djece kojom se predviđa da roditelj koji odluči brinuti o djeci ima pravo primati plaću u iznosu od cca 80% prosječne plaće u RS. U BD BiH je proširen obuhvat dječijeg dodatka na svu djecu bez jednog ili oba roditelja, kao i za porodice s djecom ometenom u razvoju i roditeljima s težim invaliditetom. U FBiH je usvojen Zakon o roditeljima njegovateljima, kojim je propisano da roditelji koji brinu isključivo o svojoj djeci primaju mjesečnu najnižu plaću i uplaćuju im se doprinosi za penziono osiguranje. Također, u cijeloj BiH su proširena prava i obuhvat korisnika prava osobama koje imaju zdravstvene poteškoće i trenutno su ili trajno nesposobne za rad u vidu novčane pomoći i ličnih ili porodičnih dohodaka.

Podcilj: Do 2030. svuda i za sve ljude iskorijeniti ekstremno siromaštvo		
Indikator	Trend	Opis trenda
Zamjenski COR indikator 1.1.1: Stopa siromaštva, međunarodna granica siromaštva		N/A
Zamjenski COR indikator: Stopa siromaštva na nivou države/entiteta		N/A
Podcilj 1.4: Do 2030. osigurati da svi muškarci i žene, posebno siromašni i ranjivi, imaju jednaka prava na ekonomske resurse, kao i pristup osnovnim uslugama, vlasništvu i upravljanju zemljištem i drugim oblicima svojine, nasljedstvu, prirodnim bogatstvima, pristup odgovarajućim novim tehnologijama i finansijskim uslugama, uključujući mikrofinansiranje		
COR indikator 1.4.1.a: Pristup osnovnim uslugama, u % (1.4.1.a Vodosnabdijevanje)		N/A
COR indikator 1.4.1.b: Pristup osnovnim uslugama, u % (1.4.1.b Sanitarne usluge)		N/A

9 <https://hdr.undp.org/content/2021-global-multidimensional-poverty-index-mpi#/indicies/MPI>

10 <https://www.undp.org/bs/bosnia-hercegovina/publications/procjena-posljedica-covid-19-na-dru%C5%A1tvo-u-bosni-i-hercegovini-tre%C4%87e-anketno-istra%C5%BEivanje>

U BiH su Romi jedna od najugroženijih kategorija društva, u svim segmentima društva (zdravstvo, tržište rada, obrazovanje, političko djelovanje). U periodu 2019-2023. godine provodili su se projekti namijenjeni romskoj populaciji, iz grant sredstava Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH. U pogledu stambenog zbrinjavanja izgrađeno je 25 i sanirano

55 stambenih jedinica, a korist od infrastrukturnih projekata imalo je 365 romskih porodica. Zaposleno je 106 Roma, preventivnim pregledima obuhvaćeno 407 Roma. U pogledu zdravstvene zaštite Roma, obučeno je 175 medijatora i obavljeno je 1.120 preventivnih pregleda, te je 200 osoba bilo obuhvaćeno dobrovoljnim osiguranjem. Što

se tiče obrazovanja Roma, u toku 2020. godine Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je iz svog budžeta izdvojilo grant namijenjen za implementaciju projekata obrazovanja Roma.

CILJ 2: OKONČATI GLAD, POSTIĆI SIGURNOST SNABDIJEVANJA HRANOM, UNAPRIJEDITI KVALITET ISHRANE I PROMOVISATI ODRŽIVU POLJOPRIVREDU

Prema pokazateljima Agencije za statistiku BiH u 2021. godini, 5% BDP-a čine poljoprivreda, šumarstvo i ribolov, dok proizvodnja prehrambenih proizvoda čini 1,8% BDP-a. U pogledu vanjsko-trgovinske razmjene poljoprivrednih proizvoda u 2021. godini, uvoz je bio skoro četiri puta veći nego izvoz. U odnosu na ukupan broj zaposlenih 2,5% je zaposleno u sektoru poljoprivrede (prosječno 2021. godina). Izražena je i neformalna zaposlenost, jer je prema ILO metodologiji taj procent u 2021. godini iznosio 9,5%. Iako BiH ima značajan potencijal za razvoj poljoprivrednog sektora, postoje i problemi strukturne

prirode koji usporavaju razvoj ovog sektora (transportna infrastruktura, rascjepkanost poljoprivrednog zemljišta na manje parcele i slično).

U oktobru 2022. godine počeo je pilot popis poljoprivrede kojim je obuhvaćeno 15.887 gazdinstava i domaćinstava. Prikupljaju se podaci o lokacijama poljoprivrednih gazdinstava, o korištenom poljoprivrednom zemljištu za sve usjeve, brojnom stanju stoke po vrstama i kategorijama, ruralni indikatori, podaci o radnoj snazi, ekološkoj poljoprivredi, navodnjavanju, agro-okolišnim indikatorima, metodama poljoprivredne proizvodnje, itd.

Puni popis poljoprivrede, koji je planiran da se realizuje krajem 2023. godine, izuzetno je važno statističko istraživanje, jer će prvi put nakon više od 60 godina osigurati kvalitetne podatke za analize stanja i potencijala, kao i za strateško planiranje razvoja sektora poljoprivrede i ruralnog razvoja na svim nivoima organizovanja. Osim toga, provođenjem punog

popisa poljoprivrede u skladu s međunarodnim statističkim standardima, BiH će ispuniti jednu od prioritarnih obaveza iz okvira Procesu stabilizacije i pridruživanja i na taj način olakšati svoj put ka Evropskoj uniji.

Pandemija COVID-19 i sukob u Ukrajini su izazvali poremećaje u snabdijevanju hranom u BiH, što je dodatno pogoršano povremenim sušama i poplavama u zemlji. Porast cijena hrane i energije je značajno otežao finansijsku situaciju domaćinstava, gdje su najteže pogođene ranjive kategorije. U 2022. godini rast cijena hrane i bezalkoholnih pića iznosio je 21,5% u odnosu na 2021. godinu, dok su cijene iz kategorije „električne energije, plina i drugih energenata“ porasle za 16,5%. Istraživanja pokazuju da građani pribjegavaju različitim metodama zadovoljavanja osnovnih životnih potreba, od zaduživanja do okretanja prema poljoprivrednoj proizvodnji.¹¹

U cilju olakšanja prometa u novonastaloj situaciji uzrokovanoj pandemijom COVID-19, provodene

su aktivnosti na kreiranju liste vitalnih proizvoda i popisa graničnih prijelaza otvorenih za teretni transport, kao i mogućih trgovinskih mjera koje će poboljšati protok robe i osigurati snabdjevenost tržišta hranom. S tim u vezi, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH je u saradnji s entitetskim ministarstvima nadležnim za trgovinu i nadležnim službama u BD BiH kreiralo listu neophodnih namirnica, koje se na određenim graničnim prijelazima između zemalja CEFTA-e tretiraju putem tzv. zelene prioritete trake, čime se omogućio lakši promet robe u novonastaloj situaciji.

U FBiH program novčanih podrški se ostvaruje kroz programe biljne i animalne proizvodnje, ruralnog razvoja i ostalih novčanih podrški. U 2021. godini poljoprivrednicima u FBiH odobreno je 86,2 miliona KM u

okviru navedenih programa podrške, a za 2023. godinu je usvojen rekordan budžet za podršku poljoprivrednicima u iznosu od 164 miliona KM. U okolnostima pandemije COVID-19 Vlada FBiH je dodijelila 8,2 miliona KM finansijske pomoći izvozno orijentisanim privrednim društvima, zadrugama, obrtima i drugim pravnim subjektima iz poljoprivredno-prehrambenog sektora.

U pogledu strateških dokumenata u sektoru poljoprivrede i ruralnog razvoja usvojene su strategije razvoja poljoprivrede i ruralnih područja RS i BD BiH za period 2021-2027, dok je u FBiH strateški dokument u procesu usvajanja.

Cilj izrade navedenih strategija je da se poveća poljoprivredna proizvodnja na održivim osnovama, poboljša usklađenost proizvodne strukture, poveća prerada poljoprivrednih

proizvoda i unaprijedi skladniji razvoj ruralnih područja.

Neki od međusektorskih prioriteta su: borba protiv klimatskih promjena, ravnopravnost spolova i unapređenje položaja žena u ruralnim područjima, smanjenje siromaštva i briga za stare.

U 2021. godini u RS-u izdvojeno je ukupno 75 miliona KM iz Agrarnog budžeta, od čega je za biljnu i animalnu proizvodnju utrošeno: 73% ukupnog iznosa, ruralni razvoj 18%, sistemske i ostale mjere 9%. Iz Kompenzacionog fonda je ukupno izdvojeno oko 13 miliona KM. U 2021. godini, na ime podsticaja u poljoprivredi u BD BiH isplaćeno je oko 16 miliona KM.

U 2022. je uvedena nova mjera koja se odnosila na podršku samozapošljavanju žena u ruralnim područjima u RS-u, dok je u BD BiH ova mjera na snazi od 2019. godine.

Podcilj 2.1: Do 2030. godine okončati glad i osigurati svim ljudima, posebno siromašnim i ljudima u ugroženim situacijama, uključujući bebe, tokom cijele godine, pristup sigurnoj, nutricionistički vrijednoj hrani u dovoljnim količinama

Indikator	Trend	Opis trenda
Prilagođeni COR indikator 2.1.2: Nesigurnost u snabdijevanju hranom kod odraslog stanovništva, u %		Usljed pandemije COVID-19 i krize u snabdijevanju hranom, u BiH se bilježi pogoršanje u pogledu vrijednosti indikatora. Podaci za 2020. godinu (12,9%) ukazuju na udaljavanje od cilja, a koji za 2023. godinu iznosi 5%.

Podcilj 2.2: Do 2030. okončati sve oblike neuhranjenosti, uključujući postizanje do 2025. godine međunarodno dogovorenih podciljeva koji se odnose na zaostajanje u tjelesnom razvoju djece mlađe od pet godina i usmjeriti pažnju na nutritivne potrebe adolescentkinja, trudnica i dojilja i starijih osoba

Indikator	Trend	Opis trenda
COR indikator 2.2.1: Udio djece s umjerenim ili teškim zaostatkom u rastu		Iako se udio djece s umjerenim ili teškim zaostatkom u rastu smanjuje i pored poremećaja u snabdijevanju hranom na globalnom tržištu, vrijednost za 2020. godinu (9,1%) ukazuje da ciljna vrijednost (5%) za 2023. godinu neće biti dostignuta. Bitno je napomenuti da se većina djece nalazi u umjerenom zaostatku u rastu, a ne teškom zaostatku, te da postoji veća prevalenca u gojaznosti kod djece.

PRISTUP HRANI ZA NAJUGROŽENIJE

Od oktobra 2022. do februara 2023. UNDP je proveo mapiranje svih javnih kuhinja u BiH u pogledu prostorne raspoređenosti, kapaciteta, broja korisnika i drugih važnih aspekata rada, s ciljem razvijanja konkretnih

preporuka za javne politike i tehničke mjere koje doprinose smanjenju gladi u zemlji. Provedeno istraživanje pokazalo je da u BiH trenutno postoje 53 organizacije za podjelu besplatnih obroka, pri čemu se 34 objekta nalaze u FBiH, 18 objekata u RS-u i jedan objekat u BD BiH. Najvećim brojem objekata upravljaju humanitarne/

neprofitne organizacije u BiH. Trenutni broj korisnika u 53 javne kuhinje u BiH je blizu 18.000. Najzastupljenije ugrožene kategorije društva među korisnicima javnih kuhinja su penzioneri, nezaposleni, samohrani roditelji, osobe s poteškoćama u razvoju, te pripadnici romske populacije.

Primjer dobre prakse: EU4AGRI

Sredinom 2020. godine započela je implementacija projekta u BiH pod nazivom EU4AGRI. EU4AGRI će do kraja 2024. godine investirati preko 20 miliona eura u poljoprivredno-prehrambeni sektor u BiH, jačajući preduzeća za snažnu domaću ekonomiju i institucije za uspješno upravljanje EU fondovima. Podrška EU4AGRI daje ključni doprinos bh. održivoj poljoprivredi kroz izradu ključnih politika i strategija (npr.

Strategija razvoja poljoprivrede FBiH), jačanje savjetodavnih poljoprivrednih službi i usklađivanje bh. politika s EU pravnom stečevinom. Temeljne aktivnosti pokrenute su ka izradi Strateškog plana ruralnog razvoja BiH 2022-2027, Strategiji poljoprivrednog i ruralnog razvoja FBiH 2021-2027, Zakona o uređenju tržišta vina u BiH, Pravilniku o vinogradarskom i vinskom registru, kao preduslovima za bolju integraciju bh. poljoprivredno-prehrambenog sektora u Evropsku uniju. Pored toga, EU4AGRI je pružio značajnu tehničku podršku funkcionalnoj analizi tri

entitetska ministarstva, razvoju agro-prognostičkog sistema, pokrenutoj Akademiji poslovnog planiranja za pristup EU fondovima kroz koju je obučen 61 savjetnik za podršku pristupu EU fondovima, te izrađenoj digitalnoj platformi za pristup EU fondovima u BiH. Podržan je 91 investicioni projekt sa 11,7 miliona eura, za više od 971 korisnika. Uz kontinuiran razvoj bh. poljoprivrede, EU4AGRI također rješava glavne strateške, naučne i tehnološke izazove kroz pokretanje inovacija u sektoru poljoprivrede.

Slika 25: Radnik zaposlen kroz projekt EU4B, Eko sir Puđa. Trenutno je i korisnik projekta EU4AGRI

Slika 26: Konjević polje, korisnik EU4AGRI projekta, "Agrofood", Senad Omerović

CILJ 3: OSIGURATI ZDRAV ŽIVOT I DOBROBIT SVIH LJUDI, SVIH ŽIVOTNIH DOBI

Uživanje najvećeg mogućeg standarda zdravlja jedno je od fundamentalnih prava svakog čovjeka. Pitanje zdravlja značajno prevazilazi okvire zdravstvenog sektora, jer su njegove glavne determinante (starost, spol i nasljeđivanje) vezane s uslovima življenja, faktorima okoliša, stilovima života, socio-ekonomskim faktorima, faktorima vezanim za odgoj, obrazovanje i kulturu, te funkcionisanjem sistema zdravstvene i socijalne zaštite.

Promocija zdravog života i dobrobiti ljudi svih životnih dobi uz uživanje visokih standarda zdravlja je važna u BiH. Očekivani životni vijek pri rođenju je 79 godina za žene i 74 za muškarce u 2019. godini, te je zabilježen trend povećanja.¹² Prema

posljednjim dostupnim podacima o potrošnji domaćinstava, 98% pojedinaca bilo je pokriveno javnim, a 1% privatnim osiguranjem.¹³ Prema istom istraživanju, procjenjuje se da 1% stanovnika nije zdravstveno osigurano. Ipak, tokom proglašenja vanrednog stanja/prirodne nesreće, svi nivoi vlasti su usvojili mjere o privremenoj univerzalnoj zdravstvenoj zaštiti vezane za COVID-19.

U pogledu potrošnje na zdravstvo, troškovi se povećavaju iz godine u godinu, a prema posljednjim podacima oni čine 9% BDP-a¹⁴. Kontinuirano povećanje izdataka se jednim dijelom može objasniti i starenjem stanovništva, a i činjenicom da liječenje postaje "skuplje" uvođenjem novih tehnologija i većeg spektra laboratorijskih nalaza. Usluge dugotrajne njege, preventivne zdravstvene zaštite i zdravstvene administracije se gotovo isključivo finansiraju iz javnih izdataka, dok se medicinska sredstva za vanbolničke pacijente u većoj mjeri finansiraju iz privatnih izdataka, odnosno iz direktnih izdataka domaćinstava.

U BiH najviše novca se izdvaja za bolničko liječenje i za medicinska sredstva za vanbolničke pacijente.

U BiH su stopa smrtnosti djece mlađe od 5 godina te stopa dojenačke smrtnosti na nivou prosjeka Evropske unije. Najčešći uzroci dojenačke smrtnosti, kao i smrtnosti djece do pet godina vode porijeklo od perinatalnog doba, što govori o neophodnosti unapređenja perinatalne zaštite. S tim u vezi, očekuje se smanjenje stope dojenačke smrtnosti u narednom periodu s obzirom na to da je Vlada RS uvela 2022. godine zakonsko pravo svim trudnicama na besplatno neinvazivno prenatalno testiranje koje u ranim fazama trudnoće može otkriti predispozicije za nastanak neke od genetskih bolesti koje se ispoljavaju po rođenju djeteta, što znači i bolju i pravovremenu prevenciju i liječenje genetskih bolesti.

Podcilj 3.2: Do kraja 2030. okončati smrtne slučajeve koji se mogu spriječiti kod novorođenčadi i djece mlađe od 5 godina

Indikator	Trend	Opis trenda
COR indikator 3.2.1: Stopa smrtnosti djece mlađe od 5 godina, na 1.000 živorođenih		Stopa smrtnosti djece mlađe od 5 godina je jedan od osnovnih pokazatelja kada govorimo o dobrobiti djece. U BiH ova stopa je u padu, te je 2020. godine iznosila 5,7. Ipak, ako se zadrži trend smanjivanja iz perioda 2018-2020, ciljna vrijednost (5,1) za 2023. godinu neće biti ostvarena bez dodatnih intervencija.
COR indikator 3.2.2: Stopa dojenačke smrtnosti, na 1.000 živorođenih (u dobi ispod jedne godine)		Stopa dojenačke smrtnosti je jedan od pokazatelja zdravstvenog stanja stanovništva. Prema posljednjem pokazatelju stopa dojenačke smrtnosti iznosi 4,6 na 1.000 živorođenih što je veoma blizu ciljnoj vrijednosti za 2023. godinu koja iznosi 4,5. Postoji značajna razlika budući da je dojenačka smrtnost u 2021. godini iznosila 5,9 promila u FBiH, 1,8 u RS a u BD BiH nije bilo smrtnih slučajeva u spomenutom periodu.

¹² Izvor: WHO baza podataka

¹³ Anketa o potrošnji domaćinstva 2015.

¹⁴ Izvor: Nacionalni zdravstveni računi, Agencija za statistiku BiH

U pogledu smrtnosti od nezaraznih bolesti, stanje je pogoršano u odnosu na početnu vrijednost tako da se udaljavamo od ciljne vrijednosti za 2023. godinu. Među značajnim riziko faktorima koji utiču na nastanak i smrtnost od nezaraznih bolesti su konzumiranje duhana, prekomjerna konzumacija alkohola, zagađenost, gojaznost i sl. S tim u vezi, potrebno je značajno ulagati u preventivne mjere zdravstvene zaštite, te povećati fizički i finansijski pristup zdravstvenim uslugama. Najveći udio

smrtnosti u 2021. godini povezan je s kardiovaskularnim oboljenjima (39%). Nakon smrti uzrokovane oboljenjima cirkulacijskog sistema, vodeći uzrok smrtnosti bio je COVID-19, a nakon njega uzrok su bila oboljenja od malignih neoplazmi (15%). Značajni uzroci smrtnosti, osim gore navedenih, jesu endokrini i metabolička oboljenja s poremećajem u ishrani, te oboljenja respiratornog sistema. Prema procjeni Svjetske zdravstvene organizacije (SZO), oko 38% stanovništva u BiH

konzumira cigarete, 43,2% ima visok krvni pritisak, te je 26,5% pretilo. U proteklom periodu različiti nivoi vlasti preduzeli su značajne mjere koje smanjuju riziko faktore kao što je Zakon o zabrani pušenja u zatvorenim prostorima u FBiH koji će se u 2023. godini početi primjenjivati, te mnogi preventivni programi poput besplatne HPV vakcinacije, programi ranog screeninga, podizanje svijesti o zdravim životnim navikama i slično.

Podcilj 3.4: Do 2030. smanjiti za jednu trećinu broj prijevremenih smrtnih slučajeva od nezaraznih bolesti kroz prevenciju i liječenje i promovisati mentalno zdravlje i blagostanje

Indikator	Trend	Opis trenda
Prilagođeni COR indikator 3.4.1: Stopa smrtnosti od nezaraznih bolesti (na 1.000 stanovnika) – Ukupno		Prema posljednjim procjenama stope smrtnosti od nezaraznih bolesti, BiH bilježi pogoršanje, te postaje sasvim izvjesno da ovaj cilj neće biti dostignut u 2023. godini. Procijenjena stopa smrtnosti od nezaraznih bolesti za 2020. godinu iznosi 18,7 umrlih na 1000 stanovnika (M=24, Ž=13,6), dok je ciljna vrijednost 16,7 (M=19,8, Ž=11,1).

Podcilj 3.5: Pojačati prevenciju zloupotrebe supstanci i liječenje posljedica takve zloupotrebe, što obuhvata i zloupotrebu opojnih droga i štetnu upotrebu alkohola

Indikator	Trend	Opis trenda
COR indikator 3.5.2: Štetna upotreba alkohola, definisana prema nacionalnom kontekstu kao konzumacija alkohola po glavi stanovnika (u dobi od 15 godina i više) tokom kalendarske godine u litrima čistog alkohola		Dostupni podaci ukazuju da se štetna upotreba alkohola po glavi stanovnika povećava. Uočena je spolna razlika, tako da je u 2019. godini ona iznosila 12,9 litara za muškarce, a 3,0 litara za žene. Imajući u vidu kretanje ovog pokazatelja u periodu 2016-2019, ciljna vrijednost za 2023. godinu (5,3) vjerovatno neće biti dostignuta.

Pored nezaraznih bolesti, smrtnosti uzrokovane saobraćajnim nesrećama se također mogu umanjiti preventivnim djelovanjem, budući da je veliki broj saobraćajnih nesreća na našim putevima rezultat nepoštivanja saobraćajnih pravila i propisa, kao i niskog nivoa saobraćajne kulture, te sve većeg broja učesnika

u saobraćaju. Npropisna brzina koja nije prilagođena uslovima na putevima je jedan od najčešćih uzročnika izazivanja saobraćajnih nesreća, a slijede one nastale pod uticajem alkohola i drugih opojnih sredstava. Najveći broj saobraćajnih nesreća zabilježen je na ulicama u naselju, a najmanji na autoputevima, tako da

se poboljšanjem kvaliteta cestovne infrastrukture smanjuje broj nesreća. U periodu 2015-2020. vidljiv je trend unapređenja cestovne infrastrukture, a i planirani su mnogi projekti koji bi mogli doprinijeti približavanju cilja za 2023. godinu od 11,5.

Podcilj 3.6: Do kraja 2030. na globalnom nivou prepoloviti broj smrtnih slučajeva i povreda do kojih dolazi u saobraćajnim nesrećama

Indikator	Trend	Opis trenda
COR indikator 3.6.1: Stopa smrtnosti uslijed povreda u saobraćajnim nesrećama, po 100.000 stanovnika		Jedan od velikih problema u BiH je znatno visoka stopa smrtnosti uzrokovana saobraćajnim nesrećama. Prema posljednjim raspoloživim podacima Svjetske zdravstvene organizacije iz 2019. godine, u BiH godišnje strada 13,5 osoba na 100.000 stanovnika te je u pogledu dostizanja ciljne vrijednosti za 2023. godinu (11,5) potrebno uložiti dodatne napore.

Primjer dobre prakse: Droplet/Kapljica

Droplet/Kapljica je prva mobilna aplikacija u BiH koja, između ostalog, omogućava lakšu registraciju i pronalaženje potrebnih davalaca krvi u slučajevima potrebe. Sam razvoj mobilne aplikacije u pilot verziji podržan je kroz projekt koji implementira nevladina organizacija „Proni“ uz podršku Vlade BD BiH.

Ova ideja izabrana je kao jedna od najboljih na RISE (Regional Incubator for Social Entrepreneurs)

regionalnom programu INKUBACIJE. RISE je izgrađen i praćen od strane Konzorcija koji uključuje: PULSE Group, Regional Youth Cooperation Office – RYCO, SEEYN, Institut Français, OFAJ DFJW, AFD – Agence Française de Développement.

Primjer dobre prakse: HPV vakcine

Na svim nivoima vlasti u BiH poseban fokus stavljen je na podizanje svijesti opće populacije o važnosti vakcinacije protiv HPV-a. U Kantonu Sarajevo proveden je pilot projekt vakcinacije

protiv HPV-a, koji je podrazumijevao besplatno vakcinisanje djevojaka i žena od 11 do 26 godina tokom 2022. godine. Nakon toga i entitetska ministarstva zdravstva izradila su vlastite programe vakcinisanja protiv HPV-a, te je u odabranim područjima u oba entiteta vakcinacija započela 2023. godine. U BiH se provode brojne aktivnosti usmjerene na podizanje svijesti o prisustvu HPV infekcije, kontinuirane edukacije roditelja i djece o HPV vakcini, kao i na osiguravanje prava na besplatno i dobrovoljno vakcinisanje.

Podcilj 3.8: Postići univerzalni obuhvat zdravstvenom zaštitom, uključujući zaštitu od finansijskog rizika, dostupnost kvalitetnih osnovnih usluga iz oblasti zdravstvene zaštite i dostupnost sigurnih, djelotvornih, kvalitetnih i jeftinih osnovnih lijekova i vakcina za sve

Indikator	Trend	Opis trenda
COR indikator 3.8.1: Obuhvat osnovnim zdravstvenim uslugama		N/A
COR indikator 3.8.2: Udio domaćinstava s visokom potrošnjom na zdravstvo u odnosu na ukupnu potrošnju domaćinstva, u %		N/A
- 3.8.1.a Udio stanovništva s velikim izdacima domaćinstava za zdravstvo (većim od 10%) kao udio u ukupnim izdacima ili prihodima domaćinstava		N/A
- 3.8.1.b Udio stanovništva s velikim izdacima domaćinstava za zdravstvo (većim od 25%) kao udio u ukupnim izdacima ili prihodima domaćinstava		N/A

U pogledu fizičke i finansijske dostupnosti zdravstvene zaštite, ona još nije postignuta, te postoji i udaljavanje od cilja što je posebno izraženo s aspekta broja medicinskih sestara na 10.000 stanovnika (Prilagođeni COR indikator 3.c.1).

Podcilj 3.a: Pojačati primjenu Okvirne konvencije Svjetske zdravstvene organizacije o kontroli duhana u svim zemljama na odgovarajući način		
Indikator	Trend	Opis trenda
COR indikator 3.a.1: Rasprostranjenost trenutne upotrebe duhana (15 godina i stariji)		Konsumacija duhanskih proizvoda, prema procijenjenim podacima SZO, veoma je visoka, a i njeno smanjivanje se odvija usporenim tempom, tako da je u 2018. godini (38,3%) u odnosu na 2011. godinu (39,3%) ostvaren pomak za samo jedan procentni poen. Ako se nastavi ovaj usporeni trend smanjivanja, može se konstatovati da ciljna vrijednost za 2023. neće biti dostignuta (31%).

Posljednje istraživanje o korištenju duhana provedeno je u FBiH 2018. godine, a u RS 2019. godine. Ovo istraživanje pokazuje značajnu konzumaciju duhana među školskom djecom u oba entiteta, s tim da je u FBiH ona značajnija. Očekuje se da će primjena Zakona o zabrani pušenja u zatvorenom prostoru u FBiH u maju 2023. godine značajno doprinijeti i smanjenju konzumiranja cigareta te približavanju ostvarivanja ovog cilja za 2023. godinu (31%).

Podcilj 3.c: Značajno povećati finansiranje u oblasti zdravstva, kao i zapošljavanje medicinskog kadra, obuku, usavršavanje i zadržavanje zdravstvenih radnika		
Indikator	Trend	Opis trenda
Prilagođeni COR indikator 3.c.1: Gustina i distribucija zdravstvenih radnika na 10.000 stanovnika		U pogledu dostupnosti farmaceuta primijećena su poboljšanja u odnosu na početnu vrijednost (1,2 u 2014. godini u odnosu na 1,5 u 2020. godini). Ipak, s obzirom na tempo unapređenja, ciljna vrijednost za 2023. godinu (2,1) moći će biti dostignuta uz dodatna zalaganja.
		U pogledu broja ljekara na 10.000 stanovnika, primjetno je poboljšanje u odnosu na početnu vrijednost (20 u 2013. godini u odnosu na 23,3 u 2020. godini), te je ciljna vrijednost za 2023. godinu već ostvarena (22,5).
		S druge strane, broj stomatologa u periodu 2014- 2020. na 10.000 stanovnika se nije mijenjao (2,3), te samim tim ciljna vrijednost za 2023. godinu (5,3) neće biti dostignuta.
		Broj medicinskih sestara je značajno smanjen (63 u 2014. godini u odnosu na 41,1 u odnosu na 2020. godinu), te je evidentno da ciljna vrijednost za 2023. godinu neće biti dostignuta (69,1).

Iako nema kontinuiranog praćenja emigracija medicinskog kadra u razvijenije zapadne zemlje, više je nego očigledno da ovo ima velikog uticaja na nedovoljan broj zdravstvenog osoblja u našoj zemlji.

Primjer dobre prakse: Centri za zdravo starenje

Udruženje „Partnerstvo za javno zdravlje“ osnovalo je 18 centara za zdravo starenje u 10 lokalnih zajednica širom BiH koji pružaju dnevnu njegu, profesionalnu uključenost, rekreativne i obrazovne aktivnosti, zdravstvene savjete i usluge njege za korisnike. Istraživanje koje je provelo to udruženje, UNFPA u BiH i istraživači University College London (UCL) otkrilo je tri ključna područja poboljšanja za članove centra: fizička aktivnost, prehrambene navike i odnosi s prijateljima i porodicom. Institucije podržavaju ove centre osiguravajući prostor za njihov rad, kao što je Centar za zdravo starenje u Novom Sarajevu koji dobija finansijsku podršku i iznajmljuje prostor od općine. Od 2019. godine ovi centri su pomogli preko 1.000 korisnika.

CILJ 4: OSIGURATI INKLUZIVNO I JEDNAKO KVALITETNO OBRAZOVANJE I PROMOVISATI MOGUĆNOST CJELOŽIVOTNOG UČENJA ZA SVE

Inkluzivni obrazovni sistem osigurava da svi mladi ljudi dostignu barem minimalni nivo postignuća, uspjeha, dobrobiti i angažmana koji je potreban za učešće u društvu. Iako prepreke za postignuća, rezultate i zdravlje ne potiču nužno iz obrazovnih institucija, fokus na inkluziji zahtijeva da obrazovne politike uklone ove prepreke, tamo gdje one postoje, tako da djeca mogu slijediti ono što im je važno u životu (Sen, 1999).

Osjećaj pripadnosti učenika školi odražava kako učenici percipiraju inkluzivnu školsku klimu. OECD-ov

Program za međunarodnu procjenu znanja i vještina učenika (PISA) koji se odnosi na mjerenje okruženja za učenje fokusira se na stepen do kojeg se adolescenti osjećaju dobrodošli i sigurni u školi. Osjećaj pripadnosti učenika školi također predstavlja važan indikator društvenog blagostanja učenika. Izvještaj pokazuje kako snažan osjećaj pripadnosti školi podržava učenje, uključenost učenika u školu, te njihovo subjektivno blagostanje. Učenici u BiH imaju relativno jak osjećaj pripadnosti školi u odnosu na učenike u drugim zemljama. Takav zaključak proizilazi iz poređenja rezultata BiH s rezultatima drugih zemalja učesnica PISA-e.¹⁵

Što se tiče zakonske regulative u BiH, ona se nije mijenjala u pogledu obaveznog predškolskog obrazovanja, tako da je definisano obavezno predškolsko obrazovanje jednu godinu prije osnovnog obrazovanja. Predškolski odgoj i obrazovanje tokom godine pred polazak u osnovnu školu značajno je radi smanjenja inicijalnih razlika među učenicima u predznanju i pripremljenosti za osnovnu školu,

čime se doprinosi stvaranju jednakih mogućnosti za postizanje uspjeha u osnovnom obrazovanju za svu djecu. Predškolski odgoj i obrazovanje u BiH se provodi u javnim i privatnim ustanovama. Procijenjeno je da 26% djece pohađa predškolsko obrazovanje u dobi 3-6 godina, stim da je u pogledu obaveznog predškolskog obrazovanja ono u 100% obuhvatu (godina pred polazak u školu). Predškolski odgoj i obrazovanje je aktivnost od općeg interesa koja obuhvata obrazovanje, brigu i zaštitu predškolske djece, a koja se odvija u skladu sa zakonima o predškolskom odgoju i obrazovanju u entitetima, kantonima i BD BiH. Tim zakonima uređuje se organizovano predškolsko obrazovanje i obrazovanje djece od šest mjeseci do upisa u školu, što se ostvaruje kroz program predškolskog odgoja i obrazovanja. Ne postoji dovoljan institucionalni kapacitet, ali su ipak zabilježeni pozitivni pomaci da se poveća obuhvat predškolskim obrazovanjem. Na primjer, u RS je u posljednje vrijeme došlo do značajnog povećanja broja predškolskih ustanova, tako da je

15

U BiH većina učenika (80%) u određenoj mjeri smatra da pripada školi, a samo je 16% njih izjavilo da se osjeća usamljeno u školi. U prosjeku, učenici su navodili snažan osjećaj pripadanja školi i pozitivne odnose s vršnjacima u odgovorima za svih šest izjava koje su uključene u upitnik PISA 2018 za mjerenje ovih aspekata.

u zadnjih pet godina osnovano 45 novih predškolskih ustanova (u javnom i privatnom sektoru). Jednu od posljedica takvog obrazovanja ima i to da u većini porodica radi jedan roditelj, najčešće muškarac, kako bi majka ostajala i čuvala djecu te vodila brigu o domaćinstvu.

ZNAČAJ ULAGANJA U RANI RAZVOJ DJECE

Ulaganje u rani razvoj djece je među najboljim ulaganjima koje jedna zemlja može učiniti za svoju budućnost, donoseći ogromne socioekonomske povrate, ne samo za djecu nego i za društvo u cjelini. Tri analize koje je proveo UNICEF u BiH, uz podršku COR Fonda, u 2023. godini u pogledu ulaganja u zdravlje i prehranu, socijalnu zaštitu i obrazovanje djece u dobi od 0 do 6 godina pokazale su zapanjujuće rezultate.

Ulaganje u zdravstvene i prehrambene usluge namijenjene djeci (0-6 godina) donosi povrat investicija do pet puta u FBiH, četiri puta u RS i tri puta u BD u periodu od trideset godina.

Ulaganje u povećanje obuhvata predškolskog obrazovanja (0-6 godina) povećava broj godina školovanja djece čime se i majkama omogućava lakši pristup tržištu rada. U monetarnom smislu, investicije u rani odgoj i obrazovanje u narednih trideset godina imaju snažan pozitivan povrat: očekuje se da će svaka uložena KM donijeti 6,9 KM u FBiH, 6,7 KM u RS i 5,5 KM u BD. Naposljetku, povećanjem obuhvata dječijeg doplatka djeca bi se izvukla iz siromaštva i značajno bi se smanjila nejednakost kroz direktni distribucijski učinak. Nadalje, indirektni učinak povezan je s poboljšanjem zdravlja djece i stope završetka školovanja. Očekivani povrat investicije u proširenju obuhvata dječijim doplacima rezultira povratom ulaganja do 6,5 puta više u FBiH, 6,7 puta u RS-u i 3,9 puta u BD-u u sljedećih trideset godina.

Za razliku od osnovnog obrazovanja, srednje obrazovanje nije obavezno u BiH. Prema posljednjim podacima¹⁶, stopa upisa učenika u srednju školu je dostigla 92%. Međutim, samo 22,6% romske djece pohađa srednju školu. Stopa upisa na tercijarni nivo obrazovanja u BiH je trenutno iznad 38%. Ukupna stopa nepismenosti u BiH, prije 10 godina, bila je 2,8%, sa značajnom razlikom među spolovima. Najveća stopa nepismenosti je u grupi

starijih žena i iznosi 5,3% za žene starosti 55–69 godina, a čak 25,8% za žene starije od 70 godina, što znači da je svaka četvrta žena starija od 70 godina u BiH bila nepismena. Razlog tome je i što se obavezno osnovno obrazovanje počelo primjenjivati nakon Drugog svjetskog rata.

U pogledu kvaliteta škola, može se konstatovati da je opremljenost škola osnovnog i srednjeg obrazovanja računarima i pristupom internetu u porastu. Rezultat pozitivnog trenda, pored budžetskih izdvajanja za navedene svrhe, nerijetko su i projekti podrške od strane međunarodnih institucija i donacija stranih i domaćih partnera, naročito uslijed održavanja online nastave zbog pandemije COVID-19.

Kada je u pitanju upotreba interneta, u zadnjih deset godina BiH ima konstantan rast korisnika interneta. Širokopojasne usluge su u stalnom porastu i broj pretplatnika širokopojasnog pristupa od ukupnog broja internet pretplatnika je 99,95%. Povećanju korisnika interneta u posljednje dvije godine doprinijela je i pandemija COVID-19, budući da se školska nastava u svim školama odvijala online.

Podcilj 4.1: Do 2030. osigurati da sve djevojčice i dječaci završe besplatno, jednako i kvalitetno osnovno i srednje obrazovanje koje vodi ka relevantnim i djelotvornim ishodom učenja

Indikator	Trend	Opis trenda
Zamjenski COR indikator 4.1.1.a: Prosječan broj godina školovanja		Prosječan broj godina školovanja u BiH se povećava za oba spola te, s obzirom na tempo poboljšanja, sasvim je izgledno da će ciljna vrijednost 2023. godine biti dostignuta (M=11,7, Ž=10,2). Prema posljednjim podacima prosječan broj godina školovanja za žene iznosi 9,8 godina, dok za muškarce iznosi 11,4 godine.

Podcijl 4.2: Do 2030. osigurati da sve djevojčice i dječaci imaju pristup kvalitetnom razvoju u ranom djetinjstvu, brizi i predškolskom obrazovanju kako bi se pripremili za osnovno obrazovanje

Indikator	Trend	Opis trenda
Prilagođeni COR indikator 4.2.2: Upis u predškolsko obrazovanje (3-6 godina), u %		Prema posljednjim pokazateljima, procijenjena stopa obuhvata predškolskim obrazovanjem (3-6 godina) iznosi 26%. Iako je primjetan trend rasta, vjerovatno se ciljna vrijednost od 30% za 2023. godinu neće ostvariti bez dodatnog napora.

Podcijl 4.4: Do 2030. značajno povećati broj mladih i odraslih koji posjeduju odgovarajuće vještine, uključujući tehničke, digitalne i stručne, za zapošljavanje, dostojanstveno zaposlenje i preduzetništvo.

Indikator	Trend	Opis trenda
Prilagođeni COR indikator 4.4.1: Pojedinci koji koriste internet, u %		U 2022. godini procent pojedinaca koji koriste internet iznosio je 78,7%. Rast broja pojedinaca koji koriste internet počeo je s pojavom pandemije COVID-19 u BiH (2020. godina) i nastavio se u 2021. i 2022. godini. Ukoliko se rast nastavi istim tempom, vrlo vjerovatno će se dostići ciljna vrijednost za 2023. godinu (80%).

Digitalno učenje je unaprijeđeno u nekoliko administrativnih jedinica BiH uspostavljanjem i unapređenjem sistema za učenje i upravljanje informacijama s općim ciljem podrške digitalizaciji obrazovnih procesa kroz

kvalitetno upravljanje podacima. To pomaže u izgradnji otpornijeg sistema sposobnog za brzo reagovanje na vanredne situacije.

Primjer dobre prakse: e-učenje

Kroz inicijativu koju je provelo Ministarstvo prosvjete i kulture RS, te ministarstva Unsko-sanskog i Zapadnohercegovačkog kantona u saradnji s pedagoškim zavodima, školama, ILO, 260 TVET (tehničko i strukovno obrazovanje i osposobljavanje) nastavnika, trenera i metodologa (168 žena, 92 muškarca) prošlo je obuku za e-učenje i kombinovano učenje u TVET-u, "E-Learning Lab on Digital TVET: Modularno kreiranje sadržaja i e-pedagogija" i direktno savjetovanje

o digitalizaciji TVET nastavnih planova i programa. Ipak, BiH mora aktivnije raditi na implementaciji ILO Rapid-STED metodologije kako bi se predvidjele potrebe za specifičnim vještinama i kapacitetima koji su potrebni rastućim industrijama u zemlji. To podrazumijeva strateški pristup izgradnji vještina, uključujući i podizanje vještina TVET nastavnika za obrazovanje 21. vijeka, uključujući pedagoške, tehničke i digitalne kompetencije. Potrebno je dalje raditi na većem uključivanju žena u STEM i IT industrije, promovisati mreže žena u tim industrijama i programe mentorske podrške. Ipak, postoje

i dobre prakse i značajni rezultati ostvareni na ovom polju.

Inicijativa IT Girls, koja je inicijalno pokrenuta kao dio inovacijskog izazova za mlade unutar UN-a u BiH, imala je velikog odjeka u BiH u pogledu povećanja broja djevojčica u informaciono-komunikacionim tehnologijama. Inicijativa se realizuje kroz tri stuba, od kojih prvi cilja obrazovni sektor, drugi direktno saraduje s IKT sektorom, a treći se fokusira na zagovaranje i promociju ideje o povećanju broja djevojčica u IKT-u.

**Primjer dobre prakse:
Pionirski koncept
medijske i informatičke
pismenosti u sistemima
formalnog obrazovanja**

Prepoznajući važnost integracije medijske i informatičke pismenosti u formalno obrazovanje, Ministarstvo obrazovanja Kantona Sarajevo

donijelo je Strategiju razvoja medijske i informatičke pismenosti u oblasti obrazovanja (MiP). Taj dokument postavlja mapu puta za postepeno, sistematsko i međupredmetno uključivanje koncepta MiP-a u osnovno, srednje i visoko obrazovanje. Kako sticanje digitalnih vještina i vještina MiP-a počinje u vrlo ranoj fazi učenja, obrazovne vlasti u RS su 2021.

godine uvele novi školski predmet za učenike 2. i 3. razreda osnovnih škola kako bi ih opremile relevantnim digitalnim i MiP kompetencijama. Cilj je opremiti učenike vještinama i kompetencijama potrebnim za uspješan život i učenje u digitalnom dobu, čime se doprinosi postizanju Cilja 4.4.

Slika 27: Integracija medijske i informatičke pismenosti u formalno obrazovanje

Primjer dobre prakse: STEAM obrazovanje

STEM obrazovanje kao interdisciplinarni pristup učenju uklanja tradicionalne barijere koje razdvajaju četiri discipline – nauku, tehnologiju, informatiku, matematiku i danas dodatno slovo A (STEAM) uključuje kreativno mišljenje i primijenjenu umjetnost u stvarne situacije. Ključno za STEAM obrazovanje jeste integracija spomenutih oblasti prilikom učenja i konkretna i jasna primjena naučenog putem rješavanja realnih problema.

Profesije iz oblasti STEAM obrazovanja su danas deficitarne, i nedovoljan broj

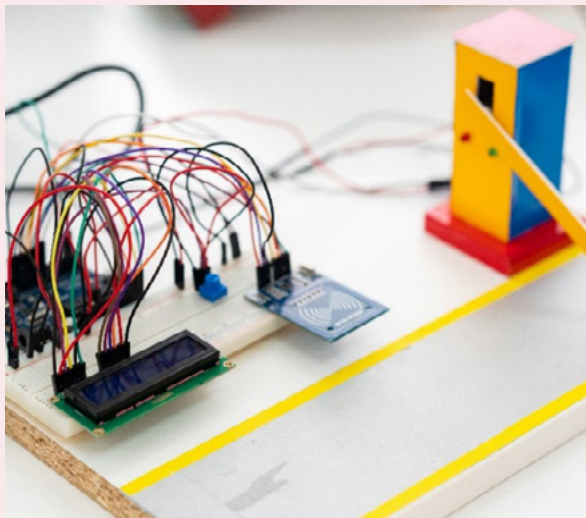
mladih se odlučuje da se dalje školuje u tom pravcu, dok je potražnja na tržištu u porastu. Rano učenje STEAM područja djeci otvara mogućnosti da kritički i logički zaključuju već od predškolske dobi. Bez obzira na odabir razvoja karijere pojedinaca, STEAM predmeti će biti potrebni za uspješno snalaženje na tržištu rada, a brojni primjeri iz svakodnevnog života nam ukazuju na važnost STEAM obrazovanja.

U okviru projekta „Boljom upravom do bržeg ekonomskog rasta“ EGG II, koji se implementira uz podršku Norveške, osnažuje se STEAM obrazovanje u osnovnim i srednjim školama. Tokom prve faze projekta 32 osnovne i srednje škole u BiH su opremljene

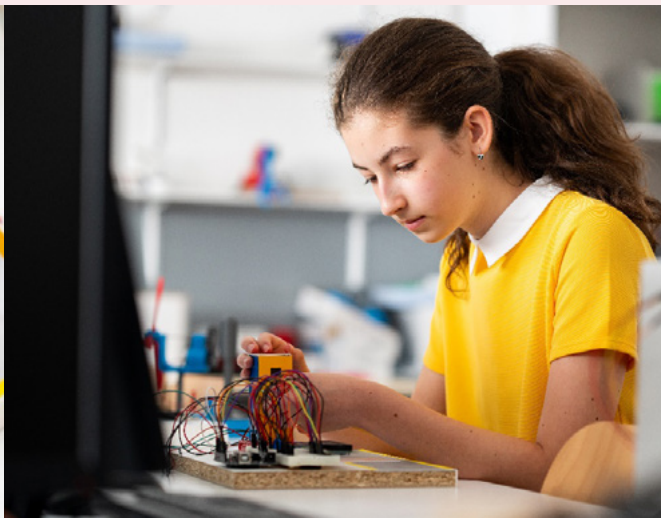
STEM opremom.

U 2023. i 2024. godini u sklopu projekta implementira se aktivnost „Škola budućnosti“ koja ima za cilj da obuča profesore i profesorice da koriste doniranu STEM opremu, te da razvije interesovanje učenica i učenika za tehničko usmjerenje i usavršavanje, s posebnim fokusom na osnaživanje djevojaka u toj oblasti.

U „Školi budućnosti“ učestvuje 26 škola iz BiH, s preko 70 nastavnika i 500 učenika i učenica. Zainteresovanost za ovu aktivnost je pokazalo 44% djevojaka, a oblast koja je u fokusu ove godine je umjetna inteligencija. U 2024. godini se očekuje dodatnih 500 učenika koji će učiti o robotici.

Slika 28: STEM oprema

Slika 29: Lamija Hadžimešić,
Osnovna škola „Huso Hodžić“ Tešanj

Podcilj 4.5: Do kraja 2030. eliminisati rodnu nejednakost u obrazovanju i osigurati jednak pristup svim nivoima obrazovanja i stručnim obukama za ranjive grupe, uključujući osobe s invaliditetom, starije stanovništvo i djecu u ranjivim situacijama

Indikator	Trend	Opis trenda
Zamjenski COR indikator 4.5.1: Indeks rodne nejednakosti (Gender Inequality Index)		Indeks rodne nejednakosti bilježi trend smanjivanja u periodu 2018-2021. godine (0,162 vs 0,136), tako da je BiH već dostigla postavljeni cilj u 2023. godini (0,145). Najveći doprinos ostvarenju ovog cilja je povećanje prosječnog broja godina školovanja kod žena.

Podcilj 4.a: Izgraditi i poboljšati obrazovne objekte koji su prilagođeni djeci, osobama s invaliditetom i rodnim razlikama, te omogućiti sigurna, nenasilna, inkluzivna i djelotvorna okruženja za učenje za sve

Indikator	Trend	Opis trenda
Prilagođeni COR indikator 4.a.1: Opremljenost škola osnovnog i srednjeg obrazovanja računarima i pristupom internetu za učenike; broj učenika / po računaru, prosjek		Ovaj indikator prikazuje odnos učenika i računara koji se nalaze u školskim učionicama i bilježi pozitivan trend. Prema podacima za školsku 2021/2022. godinu, zabilježen je porast broja računara uz istovremeno smanjenje broja učenika, kako u osnovnim, tako i u srednjim školama. Prosječan broj učenika na 1 računar u osnovnom obrazovanju iznosio je 11,6 a u srednjem 10,3 u školskoj 2021/2022. godini. Vjerovatno je da će se ciljna vrijednost za 2023. godinu dostići u osnovnom obrazovanju (8,0), ali ne i u srednjem obrazovanju (4,5). Istovremeno je pristup jednom računaru s internetom u prosjeku imalo 14,96 učenika u osnovnom i 11,64 u srednjem obrazovanju. Također, i u ovom slučaju vrlo vjerovatno je da će se ciljna vrijednost za 2023. godinu dostići u osnovnim školama (12,0), ali ne i u srednjim školama (7,0).

CILJ 5: POSTIĆI RODNU RAVNOPRAVNOST I OSNAŽIVATI SVE ŽENE I DJEVOJČICE

Zakonom o ravnopravnosti spolova BiH uređuje se i štiti ravnopravnost spolova, te se garantuju jednake mogućnosti svim građanima, kako u javnoj tako i u privatnoj sferi društva, bez obzira na bračno i porodično stanje. Diskriminacija po osnovu spola i spolne orijentacije je zabranjena.

U našoj zemlji je proveden treći po redu Gender akcioni plan (GAP BiH) za period 2018-2022. godine. GAP BiH je srednjoročna javna politika usmjerena na provođenje Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH i donosi se na petogodišnjem nivou. U toku je izrada četvrtog GAP BiH za period 2023-2027. godine. Mjere iz GAP BiH se integrišu u politike institucija na svim nivoima vlasti putem godišnjih operativnih planova za implementaciju GAP BiH. Pored GAP BiH u toku je i provođenje sektorskih strategija i akcionih planova države i entiteta za postizanje ravnopravnosti spolova u specifičnim oblastima kao što su: nasilje u porodici i rodno zasnovano nasilje, žene, mir i sigurnost, preduzetništvo žena, te jačanje položaja žena u ruralnim oblastima. Provođenje GAP BiH i sektorskih strategija je, osim iz budžetskih sredstava koja

su nedovoljna, finansirano i iz sredstava Finansijskog mehanizma za implementaciju Gender akcionog plana BiH koji finansijski podržava Švedska.

U BiH postoji kontinuitet rada na prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, koji je intenziviran usklađivanjem pravnog i institucionalnog okvira s Istanbulskom konvencijom. Značajne su zakonske izmjene na entitetskom nivou u oblasti krivičnog prava gdje su u oba entiteta krivični zakoni usklađeni s Istanbulskom konvencijom. U BD BiH je na snazi Zakon o zaštiti od nasilja u porodici. Vlada RS usvojila je Akcioni plan za primjenu Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici u RS u periodu 2019-2020. godine. U FBiH je u procesu donošenje novih strateških dokumenata za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici do 2027. godine¹⁷, a u RS je na snazi Strategija za suzbijanje nasilja u porodici RS 2020-2024. godina.

Nastavljen je rad na uspostavljanju referalnih mehanizama i protokola za multisektorsku saradnju na entitetskom, kantonalnom i općinskom nivou, osiguranju koordiniranog odgovora na nasilje nad ženama, te provođenju sektorskih, multisektorskih i specijalizovanih edukacija za različite kategorije stručnjaka uključenih u sistem zaštite žrtava (pravosuđe, policija, centri za socijalni rad, zdravstvene ustanove,

obrazovanje, nevladine organizacije, mediji i dr.).

U skladu sa standardima Istanbulske konvencije, otvorena su tri krizna centra za podršku žrtvama silovanja, u tri zdravstvene ustanove u Tuzli, Mostaru i Sarajevu. U oba entiteta za potrebe zdravstvenih ustanova izrađen je priručnik „Kliničko postupanje u slučajevima silovanja, kao resurs za zaštitu žrtava i standardizirano postupanje u slučajevima nasilja i provedene obuke profesionalaca“. Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH unaprijedilo je sistem prikupljanja podataka u pravosuđu BiH o rodno zasnovanom nasilju i nasilju u porodici na taj način da se evidentira spol žrtve i počinioca te njihov odnos, čime su se stekli uslovi za adekvatnije praćenje i izvještavanje pravosuđa u BiH o procesuiranju predmeta nasilja nad ženama.

U BiH su u funkciji dvije SOS linije koje služe za prijavljivanje nasilja u porodici – 1264 za RS i 1265 za FBiH. Ove linije pozivaju gotovo isključivo žene. U 2020. godini, za vrijeme pandemije COVID-19, primljeno je 800 poziva više nego u 2019. godini i skoro svi pozivi su dolazili od žena.¹⁸ U sigurnim kućama širom BiH je u prvih sedam mjeseci 2019. godine bilo smješteno 347 žrtava nasilja nad ženama i nasilja u porodici, dok se za isti period u 2020. godini taj broj povećao na 519 žrtava. Nije bilo prijema žrtava nasilja tokom vanrednog stanja. Na području BiH djeluje 8 sigurnih kuća.

17 Na nivou Vijeća ministara BiH, preko 70 institucija je usvojilo odluku o politici nulte tolerancije prema djelima seksualnog uznemiravanja i uznemiravanja na osnovu spola. Pored toga, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine donijela je Odluku o politici nulte tolerancije prema djelima seksualnog uznemiravanja i uznemiravanja na osnovu spola u federalnim organima uprave, federalnim upravnim organizacijama, službama i drugim tijelima čiji je osnivač Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, a sličan pravni okvir postoji i u Republici Srpskoj.

18 Federalno ministarstvo rada i socijalne politike i Ministarstvo porodice, omladine i sporta Republike Srpske, preuzeto iz „Žene i muškarci u BiH“.

Važno je istaknuti da su institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova¹⁹ urgentno reagovali i ukazali na problem povećanog nasilja u porodici u periodu pandemije COVID-19 i na važnost da mjere nadležnih organa za ublažavanje posljedica pandemije budu rodno osjetljivije. S tim ciljem dostavljene su preporuke izvršnim vlastima i kriznim štabovima, izdata brojna javna saopćenja, provedene posebne analize i inicijative. Pored toga, postojeće aktivnosti i finansijski resursi su preusmjereni u pravcu različitih oblika direktne pomoći sigurnim kućama za žrtve rodno zasnovanog nasilja.

Što se tiče zastupljenosti žena u politici i javnom životu, one su i dalje nedovoljno zastupljene. Od ukupnog broja 425 kandidata za načelnike i gradonačelnike za Izbore 2020. godine bilo je svega 29 žena (6,8%), dok je listu za općinska vijeća, skupštine općina, gradska vijeća, skupštine grada i Skupštinu BD BiH činilo 42,3% žena. U institucijama BiH zaposleno je nešto više žena u odnosu na muškarce (54%). Međutim, uočava se spolni disbalans kada se posmatra spolna struktura rukovodećih pozicija – zastupljenost muškaraca na rukovodećim pozicijama je znatno

veća. U 2020. godini sudsku vlast na nivou BiH predstavljalo je 64% sutkinja i 36% sudija. U Oružanim snagama BiH, od ukupnog broja profesionalnih vojnika u 2021. godini 93% su bili muškarci.

U pogledu obrazovne strukture, vremenom se žene izjednačavaju s muškarcima. Prije 10 godina podaci o broju nepismenih osoba ukazivali su na značajnu spolnu razliku, ali ukupna nepismenost karakteriše starije žene. Nakon Drugog svjetskog rata osnovno obrazovanje je postalo obavezno za sve, tako da se žene postepeno izjednačavaju s muškarcima. Čak je primjetan trend većeg broja žena u visokom obrazovanju, posebno doktorica medicine kojih je 63%. Prema broju upisa djece u predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje skoro i da nema spolne razlike. Što se tiče upisa u visokoškolsko obrazovanje, 3/5 su žene a omjer je sličan i u broju diplomiranih studenata, te broju magistara nauka i specijalista. Ipak, u pogledu sticanja zvanja doktor nauka, 3/5 su muškarci. Takva situacija vodi konačnom rezultatu u kojem u 2020. godini žene imaju bolja postignuća u visokom obrazovanju za dob 30-34 godine za 10 procentnih poena.

Prema podacima Agencije za statistiku BiH, žene su dva puta manje zastupljene na tržištu rada od muškaraca. Žene najviše navode kao razlog neaktivnosti brigu o domaćinstvu, a značajan udio predstavlja i neaktivnost radi brige o djeci i/ili njezi starih nemoćnih osoba. Iako su neki sektori, poput rada u zdravstvu, karakterističniji za žene, u prosjeku veće plaće imaju muškarci. Dodatni izazov za višu aktivaciju žena leži u pravno neregulisanoj ekonomiji brige o drugima i nepostojanju odgovarajućih socijalnih usluga, uključujući i finansijsku dostupnost predškolskog obrazovanja, posebno u ranijoj dobi djece.

Značajno je naglasiti da je BiH prvi put primijenila metodologiju koju je izradio Evropski institut za rodnu ravnopravnost (EIGE) koja je omogućila uporedivost pojedinih domena (rad, znanje, moć i zdravlje) Indeksa rodno razvoja sa zemljama članicama Evropske unije, kao i sa zemljama regije. U domenu zdravlje, Indeks za BiH ostvaruje najveći broj bodova (89,8), a najmanji u domenu moć (51,2).²⁰

19 Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Gender centar Federacije BiH i Gender centar Republike Srpske.

20 Rezultat zajedničke inicijative Agencije za ravnopravnost spolova i Agencije za statistiku i UN Women za 2021. godinu.

Podcilj 5.1: Okončati sve oblike diskriminacije žena i djevojčica

Indikator	Trend	Opis trenda
Zamjenski COR indikator 5.1.1: Indeks rodnog razvoja (GDI)		U odnosu na početnu vrijednost iz 2018. godine (0,924) u 2021. godini Indeks rodnog razvoja iznosi 0,940 što znači da je ostvarena ciljna vrijednost za 2023. godinu (0,934).

Podcilj 5.4: Prepoznati i vrednovati neplaćeno staranje i rad u domaćinstvu kroz osiguravanje javnih usluga, infrastrukture i politike socijalne zaštite, te kroz promovisanje zajedničke odgovornosti u domaćinstvu i porodici, na način koji je prikladan u odgovarajućoj državi

Indikator	Trend	Opis trenda
Prilagođeni COR indikator 5.4.1.a: Udio ekonomski neaktivnih osoba u dobi od 20 do 64 godine koje su neaktivne zbog drugih porodičnih obaveza (osim brige o djeci i nesposobnim odraslim ili nemoćnim osobama)		U 2021. godini zabilježeno je pogoršanje po ovom indikatoru, kako za muškarce, tako i za žene (M=12,8 Ž=46,8), te je sasvim izvjesno da ciljna vrijednost za 2023. godinu neće biti dostignuta (M=6, Ž=30). Bitno je napomenuti i da je došlo i do izmjene u metodologiji izračuna ovog indikatora, ali treba istaknuti i da je COVID-19 imao uticaja na pogoršanje ovog indikatora.
Prilagođeni COR indikator 5.4.1.b: Udio ekonomski neaktivnih osoba u dobi od 20 do 64 godine koje su neaktivne zbog brige o djeci ili nemoćnim odraslim osobama		Za muškarce ovaj indikator bilježi blago poboljšanje u 2021. godini (0,4), te je cilj za 2023. godinu (0,4%) ostvaren.
		Posmatrajući žene, došlo je do pogoršanja u ovom indikatoru tako da je vrijednost u 2021. godini iznosila 8,9%. S obzirom na to da je ciljna vrijednost za 2023. godinu 4%, ona neće biti ostvarena, te ukazuje na bitnost ulaganja u takozvanu ekonomiju brige.

Podcilj 5.5: Osigurati da žene potpuno i djelotvorno učestvuju i imaju jednake mogućnosti učešća u rukovođenju na svim nivoima donošenja odluka u političkom, privrednom i javnom životu

Prilagođeni COR indikator 5.5.1: Udio mjesta koja zauzimaju žene u parlamentima (%)

Na posljednjim Općim izborima 2022. godine zabilježen je blagi porast u procentu izabranih žena u Zastupnički dom Parlamenta BiH (2018. ih je bilo 21,4%, a 2022. godine 23,8%). Na entitetskom nivou došlo je do zanemarivog napretka tako da u najnovijem sazivu Zastupničkog doma Parlamenta FBiH imamo 26,5 (Opći izbori 2018 – 26,35), a u Narodnoj skupštini RS 26,5% izabranih žena, što je više u odnosu na prethodne Opće izbore 2018. godine.

Pozitivan pomak jeste da je prvi put žena imenovana u članstvo Predsjedništva BiH te na poziciju predsjedavajuće Vijeća ministara BiH.

Što se tiče spolne strukture upravnih odbora deset najviše rangiranih kompanija na berzi u BiH, u 2020. godini, upravljačku strukturu je činilo %17 žena i %83 muškaraca. Samo je jedna kompanija za predsjednicu imala ženu, dok su u ostalih devet kompanija predsjednici bili muškarci.²¹

Centralna izborna komisija BiH je 2020. godine usvojila Izjavu o opredijeljenosti za ravnopravnost spolova kojom iskazuje svoju odlučnost prema ostvarivanju napretka na polju ravnopravnosti spolova u svim oblastima javnog i

političkog života. Sve političke stranke u BiH su pozvane da se obavežu na uključivanje principa ravnopravnosti spolova u svoje programe i djelovanje.

GODINA	2018	2022
OPĆI IZBORI		
Muškarci	4.378	4.200
Žene	3.119	3.058
GODINA	2016	2020
LOKALNI IZBORI		
Muškarci	17.343	17.977
Žene	12.470	12.832

Slika 30: Struktura kandidata po spolu na općim i lokalnim izborima

NA OPĆIM IZBORIMA
ODRŽANIM 2022. UKUPNO

145

POLITIČKIH SUBJEKATA

90 POLITIČKIH STRANAKA
17 NEZAVISNIH KANDIDATA
38 KOALICIJA

7.258

KANDIDATA

3.058 ŽENA
4.200 MUŠKARACA

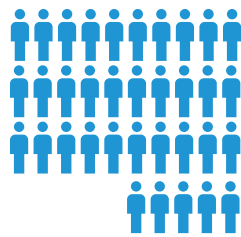
U ZASTUPNIČKI DOM PARLAMENTARNE
SKUPŠTINE BiH IZABRANA SU UKUPNO

42 ZASTUPNIKA

7 ŽENA

35
MUŠKARACA

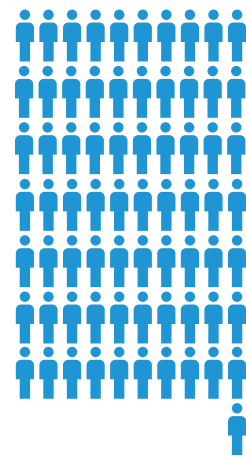
U ZASTUPNIČKI DOM PARLAMENTA FBiH
IZABRANO JE

98 ZASTUPNIKA

27 ŽENA

71
MUŠKARAC

PRVI PUT VIJEĆEM
MINISTARA
PREDSJEDA
ŽENA

VIJEĆE MINISTARA U
MANDATU 2022-2026 ČINI
8 MUŠKARACA (88%)
1 ŽENA (12,12%)

Na Općim izborima održanim 2022. ukupno 145 političkih subjekata (90 političkih stranaka, 17 neovisnih kandidata i 38 koalicija) dobilo je ovjeru za učestvovanje na izborima. Imena ukupno 7.258 kandidata (3.058 žena ili 42% i 4.200 muškaraca ili 58%) su ovjerena i uključena u glasačke listiće.

U tročlano Predsjedništvo BiH prvi put je izabrana jedna žena.

U Zastupnički dom Parlamentarne skupštine BiH izabrana su ukupno 42 zastupnika, od čega 10 žena (23,8%) i 32 muškarca (76,2%).

U Zastupnički dom Parlamenta FBiH izabrano je 98 zastupnika, od čega 26 žena (26,5%) i 72 muškarca (73,5%). U Narodnu skupštinu RS izabrana su 83 poslanika, od čega 22 žene (26,5%). U Skupštini BD BiH zastupljene su 4 žene (12,9%).

Prvi put Vijećem ministara BiH predsjedava žena, a Vijeće ministara u mandatu 2022-2026. čini 8 muškaraca (88%) i jedna žena (12,12%).

Žena nema među čelnicima stranaka, a malo ih je i na drugim rukovodećim pozicijama. Ne postoji sistemsko promovisanje ravnopravnosti spolova u državnoj službi, a zastupljenost žena u najvišem rukovodstvu varira sa samo 19% u entitetu RS na 41% u državnim institucijama.

CILJ 6: OSIGURATI PRISTUP PITKOJ VODI ZA SVE, ODRŽIVO UPRAVLJATI VODAMA TE OSIGURATI HIGIJENSKE USLOVE ZA SVE

Pristup vodi, sanitaciji i higijeni smatra se ključnim socio-ekonomskim i zdravstvenim indikatorom, kao i ključnom determinantom preživljavanja djece, zdravlja majki i djece, blagostanja porodice i ekonomske produktivnosti. Voda za piće, sanitarni i higijenski objekti se također koriste u konstruisanju kvintila bogatstva koji se prate u mnogim integrisanim istraživanjima domaćinstava za analizu nejednakosti između bogatih i siromašnih. Pristup

vodi za piće, sanitaciji i higijeni je stoga ključni indikator za mnoga istraživanja domaćinstava i popise stanovništva.

U našoj zemlji oko 89% stanovništva je priključeno na javnu vodovodnu mrežu, 48% na kanalizacijsku mrežu a samo 15% otpadnih voda se prečišćava. Sistemi za prečišćavanje otpadnih voda su poprilično zastarjeli i zahtijevaju značajne investicije, posebno u svjetlu ispunjavanja standarda EU. U tom smislu kontinuirano se radi na unapređenju kvaliteta vode za piće, uspostavi i proširenju planova za sigurnost vode, te obuhvata vodovodnim i sanitacijskim uslugama, uključujući i podzakonske akte s ciljem unapređenja sistema upozoravanja i djelotvornog odgovora u slučaju iznenadnog zagađenja koje bi moglo uticati na kvalitet vode. Zakonska regulativa u tim oblastima je uspostavljena, ali se ulažu

dodatni naponi kako bi se osigurala usaglašenost s odgovarajućim direktivama Evropske unije. Pored toga, novi programi modernizacije s ciljem pružanja efikasnijih i održivijih usluga usvojeni su u oba entiteta 2022. godine, kojim se uvodi i sistem mjerenja kvaliteta usluga, te novi mehanizmi finansiranja u ovom sektoru.

Voda ima značajnu ulogu i u ekonomiji u BiH. Hidroelektrane su ključne u proizvodnji električne energije, s ukupnim potencijalom od iznad 6,000 MW, od čega je samo 2,504 MW (35%) iskorišteno. Postoji i veliki potencijal za navodnjavanje, a sektor poljoprivrede ima značajan udio u ekonomiji zemlje s doprinosom u BDP-u od više od 5% i zapošljavanju od 18%. Pored toga, voda je od velikog značaja za sektor turizma koji doživljava ekspanziju.

Podcilj 6.1: Do kraja 2030. postići univerzalan i jednak pristup sigurnoj i jeftinoj pitkoj vodi za sve		
Indikator	Trend	Opis trenda
COR indikator 6.1.1: Udio stanovništva koje koristi pitku vodu iz sistema kojima se sigurno upravlja		U pogledu ovog indikatora zabilježen je trend rasta udjela stanovništva koje koristi pitku vodu iz sistema kojima se sigurno upravlja sa 75% (2019) na 89% (2020), čime je premašena ciljna vrijednost za 2023. godinu (80%).
Podcilj 6.3: Do 2030. poboljšati kvalitet vode smanjujući zagađenje, eliminišući odlaganje i minimizirajući ispuštanje opasnih hemikalija i materija, smanjujući za duplo udio netretiranih otpadnih voda i značajno povećavajući recikliranje i sigurnu ponovnu upotrebu na globalnom nivou		
Indikator	Trend	Opis trenda
COR indikator 6.3.1: Stanovništvo priključeno na prečišćavanje urbanih otpadnih voda, u %		U BiH se bilježi znatan porast procenta stanovništva priključenog na prečišćavanje urbanih otpadnih voda sa 3,6% (2015) na 21,7% (2017), čime je premašena ciljna vrijednost za 2023. godinu (20%). Ovaj porast proizilazi iz činjenice da su veće urbane sredine ulagale u instaliranje prečišćavača otpadnih voda kojima je obuhvaćen značajniji broj građana.
Podcilj 6.5: Do 2030. provesti integrisano upravljanje vodnim resursima na svim nivoima, uključujući prekograničnu saradnju, prema potrebi		
Indikator	Trend	Opis trenda
COR indikator 6.5.1: Stepen implementacije integrisanog upravljanja vodnim resursima od 0 do 100		U odnosu na 2017. godinu, u 2020. godini došlo je do porasta vrijednosti ovog indikatora sa 52,9 na 60,88 na skali od 0 do 100, te je vrlo vjerovatno da će ciljna vrijednost za 2023. godinu biti dostignuta (65). Kapacitet za implementaciju elemenata IWRM-a je generalno adekvatan, a elementi se uglavnom implementiraju u okviru dugoročnih programa.

Iako u BiH 89% stanovništva koristi pitku vodu iz sistema kojima se sigurno upravlja, stanje kvaliteta vode nije zadovoljavajuće u većem dijelu zemlje. Prema dužini vodotoka u 2020. godini, 49,80% površinskih vodotoka ima loš kvalitet voda, a samo 7,05% visok kvalitet (2015. je to bilo 18%)²².

Cilj je da se do 2030. godine procent vodotoka s lošim kvalitetom vode smanji na 15%. Tekuću vodu u stambenoj jedinici ili iz pojedinačnog izvora u neposrednoj blizini ima 99,1% domaćinstava u BiH.

CILJ 7: OSIGURATI PRISTUP MATERIJALNO PRISTUPAČNOJ, POUZDANOJ, ODRŽIVOJ I MODERNOJ ENERGIJI ZA SVE

Kuhanje, osvjetljenje i grijanje predstavljaju veliki udio u potrošnji energije u domaćinstvima u zemljama s niskim i srednjim prihodima.

Za kuhanje i grijanje, domaćinstva se obično oslanjaju na čvrsta goriva (kao što su drvo, drveni ugalj, biomasa) ili petrolej u kombinaciji s neefikasnim tehnologijama (npr. otvorena vatra, peći, grijači prostora ili lampe). Dobro je poznato da je oslanjanje na tako neefikasnu energiju za kuhanje, grijanje i osvjetljenje povezano s visokim nivoom zagađenja zraka u domaćinstvu (u zatvorenom prostoru). Ti štetni uticaji na zdravlje mogu se izbjeći usvajanjem čistih goriva i tehnologija za sve glavne energetske svrhe u domaćinstvu ili u nekim

okolnostima korištenjem naprednih peći za kuhanje (tj. onih koje postižu ciljne stope emisija predviđene smjernicama Svjetske zdravstvene organizacije) i korištenjem strogih protokola za njihovu sigurnu upotrebu. U posljednjih 5 godina nije vidljiv napredak u pogledu korištenja čistih goriva i tehnologija, te kvalitet zraka ostaje jedan od ključnih izazova za BiH. Sve navedeno utiče na zagađenje okoline i zraka (PM 2,5) pa i ne čudi da je BiH zauzela 19. mjesto na listi najzagađenijih zemalja u 2022. godini.²³

Podcilj 7.1: Do 2030. godine osigurati univerzalni pristup finansijski pristupačnim, pouzdanim i modernim energetskeim uslugama

Indikator	Trend	Opis trenda
COR indikator 7.1.2: Udio stanovništva koje se primarno oslanja na čista goriva i tehnologiju		U pogledu ovog indikatora, zbog izmjene metodologije, uočena je razlika u početnim vrijednostima koje su definisane u Okviru i onih koje su trenutno dostupne. Udio urbanog stanovništva koje se primarno oslanja na čista goriva i tehnologiju je unaprijeđen sa 62% (2015) na 67% (2020), tako da je vrlo vjerovatno da će ciljna vrijednost za 2023. godinu biti dostignuta (69%).

Podcilj 7.2: Do 2030. osigurati univerzalni pristup finansijski pristupačnim, pouzdanim i modernim energetskeim uslugama

Indikator	Trend	Opis trenda
COR indikator 7.2.1: Udio izvora obnovljive energije u ukupnoj krajnjoj potrošnji energije (%)		U pogledu udjela obnovljivih izvora energije u ukupnoj potrošnji energije zabilježen je napredak sa 35,7% (2018) na 39,84% (2020). Ukoliko se nastavi trend rasta u narednim godinama, moguće je očekivati dostizanje ciljne vrijednosti za 2023. godinu (41%).

Ministarsko vijeće Energetske zajednice, u 2022. godini, definisalo je nove nacionalne ciljne vrijednosti za 2030. godinu kada je u pitanju udio obnovljivih izvora energije (OIE) u ukupnoj bruto potrošnji energije. Za BiH ta vrijednost iznosi 43,6%, a prema posljednjim podacima iz 2020. godine, BiH ima solidnih 39,84% udjela obnovljivih izvora energije u bruto finalnoj potrošnji. Razlog tome su hidroenergetski potencijali u segmentu električne energije. Osim za hidroelektrane, BiH ima i veliki troškovno konkurentan solarni i vjetropotencijal. Identifikovani potencijal OIE u BiH ukazuje na to da je dugoročno moguće dekarbonizirati ne samo elektroenergetski sektor nego i sektore grijanja/hlađenja i transporta njihovom elektrifikacijom.

Od ukupne instalirane snage proizvodnih objekata u BiH na hidroelektrane se odnosi 48,5%, na termoelektrane 46,3%, dok se 2,9% odnosi na vjetroelektrane. Ostatak od 2,3% otpada na male proizvođače među kojima su male hidroelektrane, solarne elektrane, elektrane na biogas i biomasu, male vjetroelektrane i industrijske elektrane.

OIE jako ovise o vremenskim prilikama, te nemaju uvijek isti nivo električne energije koju mogu proizvesti. Zbog toga su u BiH formirane „virtualne elektrane“

koje čine mrežu više proizvođača struje, baterija – spremnika i pametnih potrošača koji upravljaju potrošnjom te u nekom trenutku vraćaju stabilnost u sistem. Model pristupa „virtualne elektrane“ tržištu električne energije je uspostavljen zbog njegovog značaja za podsticanje proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora, poboljšanje usluga na veleprodajnom i lokalnom distributivnom tržištu, optimizaciju proizvodnje iz obnovljivih izvora s potrebama elektroenergetskog sistema, ali i zakonom ustanovljenog prava proizvođača na slobodan pristup tržištu električne energije. Također, ovdje se radi o postepenom prihvatanju koncepta otkupa električne energije iz obnovljivih izvora koji je tržišno orijentisan, umjesto dosadašnjeg koncepta zasnovanog na shemama podsticaja i garantovanom otkupu koji gubi na značaju zbog smanjenja cijena proizvodne tehnologije, a time i većoj konkurentnosti obnovljivih izvora u odnosu na izvore koji koriste fosilna goriva. Prva „virtualna elektrana“ u elektroenergetskom sistemu BiH uspostavljena je sredinom 2022. godine da bi do kraja iste godine šest „virtualnih elektrana“ imalo pristup tržištu električne energije u BiH. Ukupna instalirana snaga svih proizvodnih pogona iznosila je 117,48 MW (od čega je u malim hidroelektranama 86,28 MW, fotonaponskim elektranama 28,74 MW i elektranama na biomasu i

biogas 2,46 MW).

BiH ima razvijene odgovarajuće mehanizme za podsticanje proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora energije kao na primjer garantovane otkupne cijene za sva postrojenja, obaveza snabdjevačima koji snabdjevaju krajnje kupce da preuzmu odgovarajuće količine električne energije proizvedene obnovljivim izvorima energije itd. Što se tiče postrojenja koja proizvode električnu energiju iz OIE, vidljiv je trend snažnog rasta u BiH pa tako u FBiH u 2021. godini postoje 72 instalirane male hidroelektrane, 453 solarne elektrane i 8 vjetroelektrana, dok u RS-u postoji 38 instaliranih malih hidroelektrana i 219 solarnih elektrana, a vjetroelektrane nisu još izgrađene.

Daljnja eksploatacija obnovljivih izvora energije u budućnosti uveliko će ovisiti o padu cijena pojedinih tehnologija, poticajnim mehanizmima, administrativnim barijerama tokom dobijanja dozvola i sl.

U 2022. godini proizvodnja električne energije iz manjih obnovljivih izvora (s dominantnim udjelom malih hidroelektrana) bila je za 3,5% veća u odnosu na godinu ranije. Istovremeno, solarne elektrane su proizvele 58,4% više električne energije.

Podcilj 7.3: Do 2030. godine udvostručiti globalnu stopu unapređenja energetske efikasnosti

Indikator	Trend	Opis trenda
COR indikator 7.3.1: Energetski intenzitet mjeren u pogledu primarne energije i BDP-a		U pogledu ovog indikatora, zbog izmjene metodologije, uočena je razlika u početnim vrijednostima koje su definisane u Okviru i onih koje su trenutno dostupne. BiH je u periodu 2015-2019. godine postepeno smanjivala energetski intenzitet sa 6,7 iz 2015. godine do 6,5 koliko je zabilježeno 2018. godine. Prema posljednjim podacima za 2019. godinu, ovaj pokazatelj je iznosio 6,1 MJ/2017 USD PPP čime je premašena ciljna vrijednost za 2023. godinu (6,2).

U pogledu korištenja energije za proizvodnju jedne jedinice ekonomskog učinka (energetski intenzitet), BiH je prema posljednjim podacima dostigla srednjoročni cilj za 2023. godinu.

Razdvajanje energetskog intenziteta, npr. po sektorima finalne potrošnje ili krajnjoj upotrebi, moglo bi pružiti daljnji uvid u napredak ka energetskoj efikasnosti. Bilo bi poželjno, tokom vremena, razviti preciznije indikatore energetskog intenziteta na sektorskom nivou koji bi omogućili sagledavanje istog prema industriji (npr. cement, čelik) ili prema vrsti vozila (npr. automobili, kamioni).

Strategija razvoja energetike RS do 2035. godine kao strateški prioritet predviđa ekspanziju COR-a i uređivanje zakonske oblasti, te izradu toplotnih mapa za gradove i općine u RS i to kroz uređivanje zakonskog okvira koji će stimulisati promociju COR-a (75% kogeneracija, 50% OIE, 50% otpadna toplota ili kombinacija). Također, Strategijom je predviđen prioritet podsticanja „zelenih“ radnih mjesta i ekonomskih aktivnosti, jer bi pokretanje mjera energetske efikasnosti pozitivno uticalo na povećanje broja radnih mjesta i ekonomske aktivnosti u povezanim industrijama poput građevinarstva, arhitekture, proizvodnje građevinskog materijala, proizvodnje sirovina itd.

U pogledu energetske efikasnosti, u oba entiteta i BD BiH paralelno su doneseni zakoni o energetskoj efikasnosti.

BiH je kao ugovorna strana Energetske zajednice (EnZ) obavezna da izradi Integrisani nacionalni energetski i klimatski plan (NECP) u skladu s preporukom Ministarskog vijeća EU 2018/1/MC-EnC. Plan obuhvata 5 različitih oblasti/dimenzija, a to su:

- energetska sigurnost,
- puna integracija unutrašnjeg tržišta energije,
- energetska efikasnost,
- dekarbonizacija,
- istraživanje, inovacije i konkurentnost.

Trenutno je u procesu izrada Integrisanog energetskog i klimatskog plana BiH za period 2021-2030. godine. Implementacija NECP-a će omogućiti BiH integraciju energetskih i klimatskih ciljeva kao i odgovarajućih politika i mjera, čime će doprinijeti usklađivanju energetskih politika s politikama EU. Samim tim će se smanjiti administrativna opterećenja i osigurati veća povezanost i dugoročnija predvidljivost investicija.

Također, BiH je, 2020. godine, na Samitu u Sofiji, potpisala Deklaraciju o Zelenoj agendi za Zapadni Balkan,

kojom se obavezala na provođenje ovog dokumenta kroz pet ključnih oblasti: klimatske promjene, cirkularna ekonomija, biodiverzitet, borba protiv zagađenja zraka, vode, zemljišta i tla, te održivost ruralnih područja. Time se BiH obavezala da će zajedno s EU i ostalim državama potpisnicama Deklaracije raditi na postizanju ugljične neutralnosti kontinenta do 2050. godine, uvođenjem stroge klimatske politike i reformom energetskog i transportnog sektora. Također, potpisivanjem Deklaracije daje se prednost energetskoj efikasnosti i njenom poboljšanju u svim sektorima, kao i podršci privatne i javne sheme obnove zgrada, osiguranju adekvatnog finansiranja i potpunom izvršenju Direktive 2010/31/EU o energetskim svojstvima zgrada.

Potpisivanjem Ugovora o EnZ, UN Agende 2030 i Pariškog sporazuma kao i na osnovu ostalih ugovora i sporazuma koje je potpisala (npr. Ugovor o Energetskoj povelji, Inicijativa za Zapadni Balkan), BiH je iskazala svoje jasno opredjeljenje za održivi razvoj energetskog sektora. Uz ciljano povećanje efikasnosti sektora i korištenja obnovljivih energetskih resursa, BiH može postići paralelnu konvergenciju s preuzetim obavezama i politikama EU, te pozicionirati energetiku kao motor stabilnosti i održivog razvoja ekonomije.

Primjer dobre prakse: Pametne škole

Centar za razvoj i podršku Tuzla vodi regionalni projekt „Inovativni umovi za pametne škole“ (SMART Schools) u saradnji s Vladom Tuzlanskog kantona, Zelenom akcijom iz Zagreba, Vladom Brodsko-posavske županije, i Brodskom zadrugom za zaštitu okoliša iz Slavonskog Broda.

Projekt je podržan od strane INTERREG IPA programa prekogranične saradnje Hrvatske, BiH i Crne Gore i

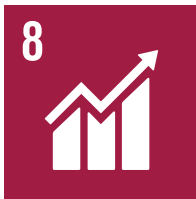
uključuje energetska rekonstrukciju sedam osnovnih i srednjih škola, prekogranično takmičenje za uštedu energije, IT/tehničko takmičenje u tehnologiji obnovljive energije i Kamp mladih inovatora.

Glavni cilj projekta je promovisanje pametnog, održivog i inkluzivnog rasta u prekograničnom projektnom području kroz energetska efikasnost i razvoj obnovljive energije. Projekt je obuhvatio 37.596 učesnika iz 105 škola i postigao je značajne rezultate, uključujući 219.446 kWh

uštede energije (6,93%), edukaciju 42 zaposlena u školi za upravljanje energijom, unapređenje energetska inovacija 19 mladih inovatora i renoviranje sedam škola.

Projekt je prepoznatljiv po uključenosti i partnerstvu vladinih institucija, poput Vlade Tuzlanskog kantona, koja je sufinansirala projekt i imala predstavnike tri ministarstva koji su učestvovali u projektnim aktivnostima. Isti partneri su odobrili i drugu fazu projekta „SMART škole – 2“ s većim brojem škola i korisnika.

CILJ 8: PROMOVISATI INKLUZIVAN I ODRŽIV EKONOMSKI RAST, ZAPOSLENOST I DOSTOJANSTVEN RAD ZA SVE

Pandemija COVID-19 u velikoj je mjeri usporila cjelokupnu ekonomiju u BiH. Međutim, prema podacima iz 2021. godine bilježi se rast ekonomske

aktivnosti od 7,5%. Iako je oporavak ekonomije vidljiv u 2021. godini, ovako veliki rast je posljedica poređenja BDP-a sa 2020. godinom kada je većina ekonomskih aktivnosti zaustavljena, ili se odvijala smanjenim kapacitetom zbog restriktivnih mjera koje su bile na snazi nakon pojave pandemije COVID-19. Međutim, treba imati u vidu posljedice sukoba u Ukrajini i rast cijena na globalnom tržištu koje će biti vidljive u narednim statističkim izvještajima, kao i druge izazove koje je teško predvidjeti.

Podcilj 8.1: Kontinuiran ekonomski rast po glavi stanovnika

Indikator	Trend	Opis trenda
Prilagođeni COR indikator 8.1.1: Realna stopa rasta BDP-a		U 2021. godini rast ekonomske aktivnosti iznosio je 7,5%, što je više od ciljane vrijednosti za 2023. godinu (3,2%). Međutim, treba napomenuti da je ovaj rast rezultat usporedbe BDP-a sa 2020. godinom u kojoj je intenzitet proizvodnih ali i uslužnih djelatnosti, zbog posljedica pandemije COVID-19, bio vrlo nizak.

Podcilj 8.2: Postići više nivoje ekonomske produktivnosti kroz diverzifikaciju, tehnološko unapređenje i inovacije, između ostalog, fokusirajući se na radnointenzivne i visokoprofitabilne sektore

Indikator	Trend	Opis trenda
Zamjenski COR indikator 8.2.2: Procijenjeni BDP (2011. PPP \$), po spolu		Napredak je vidljiv u pogledu procijenjenog BDP-a <i>per capita</i> za žene i muškarce. Prema posljednjim podacima za 2021. godinu, procijenjeni BDP <i>per capita</i> za žene iznosio je 10.709 (2017 PPP \$), dok je za muškarce iznosio 19.917 (2017 PPP \$). Vrlo je vjerovatno da će ciljane vrijednosti za 2023. godinu (Ž=11.080; M= 21.100) biti ostvarene.

Prema podacima Agencije za statistiku BiH, u 2021. godini rast ekonomske aktivnosti iznosio je 7,5%, što je rezultat povećane aktivnosti u oblasti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (19,5%), prerađivačke proizvodnje (14,4%), trgovine (12,6%), prijevoza (11,3%), ali i IKT sektora (11%)²⁴.

Regionalno vijeće za saradnju procijenilo je 2019. godine da je udio zaposlenosti u neformalnoj ekonomiji između 25-35% ukupne zaposlenosti. Visoki nivoi oporezivanja, uključujući one s niskim primanjima, destimulišu formalno zapošljavanje. To zauzvrat stvara rizik od daljnje marginalizacije

od redovnog zapošljavanja i mogućnosti za obuku i razvoj (ETF, 2019).

Stopa zaposlenosti za 2022. godinu iznosila je 40,2%, te je u blagom rastu u odnosu na prethodnu godinu kada je iznosila 40,61%. Stopa zaposlenosti bilježi značajnu razliku među spolovima, što je posljedica niske aktivnosti žena na tržištu rada. Stopa aktivnosti žena iznosi 386,8%, dok za muškarce iznosi 59,7%.

U oba entiteta žene su vlasnice 27% privrednih subjekata. U RS većina preduzeća (97,2%) u vlasništvu žena su mikropreduzeća. U FBiH preduzeća

u vlasništvu žena koncentrisana su u sektorima niske produktivnosti i u prosjeku su manja nego preduzeća koja su u vlasništvu muškaraca. Istraživanja su pokazala (Foundation 787, april 2020) da je kriza uzrokovana pandemijom COVID-19 imala veći negativni uticaj na preduzeća koja su u vlasništvu žena. U BiH preduzeća u vlasništvu žena spadaju u kategoriju najnovijih preduzeća, tj. 40% ih je mlađe od 6 godina (Svjetska banka, 2018). Takav trend može biti pozitivan signal koji će uticati na povećanje broja privrednih subjekata kojim upravljaju žene.

Podcilj 8.3: Promovisati razvojno orijentisane politike koje podržavaju proizvodne aktivnosti, stvaranje dostojanstvenih poslova, preduzetništvo, kreativnost i inovativnost; poticati formalno osnivanje i rast mikropreduzeća, odnosno malih i srednjih preduzeća, između ostalog, i kroz pristup finansijskim uslugama

Indikator	Trend	Opis trenda
Prilagođeni COR indikator 8.3.1: Udio neformalne zaposlenosti u nepoljoprivrednim djelatnostima, po spolu		U BiH je ostvaren značajan napredak u pogledu smanjenja neformalne zaposlenosti za žene i muškarce. Udio ukupne neformalne zaposlenosti u nepoljoprivrednim djelatnostima u 2021. godini iznosio je 8,4% (Ž=6,9%; M=9,6%) te je ostvarena ciljna vrijednost za 2030. godinu (ukupno 12%, Ž=9%; M=14%). Ostvarenju ovog podcilja doprinosi i postepena urbanizacija BiH, ali bitno je napomenuti i izmjenu u metodologiji provođenja Ankete o radnoj snazi, što je doprinijelo realnijem prikazu ovog indikatora.

Vlada FBiH je početkom 2022. godine, u online formatu, implementirala proces dodjele finansijske pomoći za ublažavanje posljedica pandemije obrtima i drugim samostalnim djelatnostima. Cijeli proces, od objave Javnog poziva do prijenosa sredstava na račun obrtnika, obavljen je

beskontaktno, odnosno online i za 40 dana. Federalno ministarstvo razvoja, obrta i preduzetništva napravilo je aplikaciju i otvorilo link putem kojeg je komuniciralo s korisnicima. Nije bilo potrebno prikupljati i donositi dokumentaciju, gubiti vrijeme u redovima. Dobro osmišljena saradnja

i efikasno provođenje bili su ključni za ovaj Javni poziv. Na taj način, sa skoro 60 miliona KM, pomognuto je 24.766 korisnika i podržano ukupno 44.056 radnih mjesta u FBiH.

Podcilj 8.3: Promovisati razvojno orijentisane politike koje podržavaju proizvodne aktivnosti, stvaranje dostojanstvenih poslova, preduzetništvo, kreativnost i inovativnost; poticati formalno osnivanje i rast mikropreduzeća, odnosno malih i srednjih preduzeća, između ostalog, i kroz pristup finansijskim uslugama

Indikator	Trend	Opis trenda
Zamjenski COR indikator 8.3.2: Nova registrovana preduzeća na 1.000 stanovnika (starosna grupa 15-64 godine)		U 2020. godini registrovana je u prosjeku jedna d.o.o. kompanija na 1.000 stanovnika. U narednom periodu neophodno je uložiti dodatne napore kako bi se smanjio broj procedura (13) i vrijeme njihovog prikupljanja i realizacije (80 dana) za osnivanje kompanije te dostigla ciljna vrijednost za 2023. godinu (2,00).

Podcilj 8.4: Do kraja 2030. poboljšati efikasnost resursa u potrošnji i proizvodnji i uložiti napore da se razdvoji ekonomski rast od degradacije okoliša

Indikator	Trend	Opis trenda
Prilagođeni COR indikator 8.4.b: Produktivnost resursa („PPS po kilogramu“)		Produktivnost resursa je u blagom rastu od 2015. godine, kada je iznosila 0,82 SKM/kg (Standard kupovne moći po kilogramu) do 2019. godine kada je zabilježeno 0,90 SKM/kg. Referentnu 2020. godinu obilježila je COVID-19 kriza koja je prouzrokovala pad produktivnosti resursa, posebno zbog pada BDP-a u odnosu na relativno jednaku domaću potrošnju. Prema posljednjim podacima za 2020. godinu, produktivnost resursa iznosi 0,86 SKM/kg pa se ne može očekivati da će ciljna vrijednost za 2023. godinu (1,8 SKM/kg) biti dostignuta.

Kada je u pitanju produktivnost resursa bilježi se trend rasta od 2015. do 2019. godine, s tim da je u 2016. godini došlo do pada produktivnosti zbog znatnijeg porasta domaće potrošnje materijala. Ekonomija u BiH je u 2020. godini utrošila 9,8% više prirodnih resursa u odnosu na baznu

2015. godinu. Na svakog stanovnika BiH u 2020. godini utrošeno je približno 11,7 tona poljoprivrednih kultura, minerala, metala i fosilnih goriva, odnosno na dnevnoj bazi su se trošila 32 kilograma resursa po stanovniku. Da bi ostvarili proizvodnju veće ekonomske vrijednosti uz što je

moguće manji utrošak materijalnih resursa, neophodno je ulagati u raznolikost industrijskih aktivnosti, uslužni i građevinski sektor, te koristiti različite izvore energije.

Podcilj 8.5: Do 2030. postići punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve žene i muškarce, uključujući mlade i osobe s invaliditetom, te istu plaću za rad jednake vrijednosti

Indikator	Trend	Opis trenda
Zamjenski COR indikator 8.5.2: Stopa zaposlenosti		Na tržištu rada bilježi se blagi rast stope zaposlenosti u 2021. godini (39,6%). Naglašena je razlika u zaposlenosti među spolovima, između ostalog i kao posljedica pandemije COVID-19 (Ž=28,7%; M=51,1%). Istovremeno, stopa zaposlenosti mladih je u padu (19,8%). Ciljne vrijednosti za 2023. godinu su dostignute u pogledu ukupne stope zaposlenosti (37,3%) i stope zaposlenosti kod muškaraca (46,9%). Međutim, ne može se očekivati da će vrijednosti za žene (32%) i mlade (24,6%) u pogledu stope zaposlenosti biti dostignute u 2023. godini.

Tržište rada, u pogledu starosnih grupa, karakteriše visok udio zaposlenih (od ukupnog broja zaposlenih) starosne dobi 25-49 godina (66,3%), dok je mladih u starosnoj grupi 15-24 godine samo 7,9%. Pored toga, od ukupnog broja nezaposlenih osoba 62,5% pripada starosnoj grupi 25-49, a mladih 18,1%.

Institucije u BiH provode niz programa za unapređenje zaposlenosti, a primjer nekih od mjera provedenih u 2021. godini nalazi se u tabeli ispod.

Nivo vlasti	Vrsta programa	Broj korisnika	Broj korisnika po kategorijama
FBiH	Podrška zapošljavanju i rehabilitacija	6.512	253 (mladi bez radnog iskustva); 517 (žene – dugoročno nezaposlene); 96 (s radnim iskustvom do 35 godina); 20 (demobilisani borci); 1.077 (dugoročno nezaposleni 40+); 32 (djeca RVI); 4.053 (sve kategorije).
	Inicijative startup preduzetništva	1.580	335 (mladi); 272 (žene); 54 (demobilisani borci); 919 (sve kategorije).
RS	Podrška zapošljavanju i rehabilitacija	3.153	843 (sve kategorije); 43 (osobe bez radnog iskustva VSS); 12 (Romi) 2.255 (ciljne kategorije u privredi).
	Inicijative startup preduzetništva	1.475	200 (sve kategorije); 1.274 (djeca poginulih boraca, ratni vojni invalidi); 1 (Romi).
BD	Podrška zapošljavanju i rehabilitacija	133	50 (dugoročno nezaposleni); 4 (prvo radno iskustvo); 58 (mladi do 30 godina); 16 (50+); 2 (članovi porodice poginulih boraca i RVI); 3 (Romi).
	Inicijative startup preduzetništva	42	sve kategorije

Evidentno je da je stopa zaposlenosti mladih u padu, pa je potrebno posvetiti više pažnje rješavanju tog problema. Dodatni izazov predstavlja i odlazak mladih, jer u privlačenju talenata BiH gubi utrku sa zemljama koje nude bolje uslove. Kao mjera podrške tržištu rada uvedene su zakonske mogućnosti prekvalifikacije, dokvalifikacije i obrazovanja odraslih u oba entiteta i BD. Iako se u BiH broj mladih koji nisu ni na tržištu rada niti

su uključeni u obrazovanje (NEET) smanjuje, ipak su primjetne gender razlike kao i razlike između urbanih i ruralnih područja. Tako je, recimo, najmanji udio mladih koji nisu niti na tržištu rada niti su uključeni u obrazovanje zabilježeno kod žena u gradskim sredinama (15,7%), a najveći udio je zabilježen kod žena u ruralnim područjima (23,9%).²⁵

Vođeni principima Globalnog

kompakta o migracijama, u narednim godinama vlasti u BiH će se trebati više usmjeriti na rješavanje pitanja nedostatka vještina kroz promociju regularnih migracionih pravaca, uz istovremene napore na uklanjanju uzroka emigracije u dugoročnom periodu. Potrebno je integrisati pitanja migracija u razvojne i sektorske politike kako bi se maksimizirao razvojni potencijal migracija i postizanje Agende 2030.

Podcilj 8.6: Do 2030. značajno smanjiti udio mladih koji nisu zaposleni niti su uključeni u proces obrazovanja ili obuke

Indikator	Trend	Opis trenda
COR indikator 8.6.1: Udio mladih koji nisu uključeni u obrazovanje, zaposleni ili na edukacijama (%) ²⁶		U odnosu na baznu godinu (2019), situacija u 2021. godini se poboljšala pa je udio mladih koji nisu uključeni u obrazovanje, zaposleni ili na edukacijama iznosio 19,9% (Ž=20,4%; M=19,5%). Ciljna vrijednost za 2023. godinu od 18% (ukupno i za oba spola) će očigledno biti dostignuta.

Primjer dobre prakse: Lokalno zapošljavanje

Međunarodna organizacija rada (ILO) pokrenula je drugu fazu projekta „Podrška Evropske unije partnerstvima za lokalno zapošljavanje“ u BiH. Nakon ranije izrade programa stručnog osposobljavanja, kreirana je platforma koja okuplja lokalne vlasti, agencije za zapošljavanje, škole i centre za obuku, neprofitne organizacije i poslodavce u cilju osposobljavanja ili prekvalifikacije nezaposlenih i teže zapošljivih osoba kako bi savladali nove vještine koje će im omogućiti pronalazak posla na tržištu rada.

Ključni rezultati obuhvataju: uspostavu 20 lokalnih partnerstava za zapošljavanje, obuku više od 1.600 nezaposlenih kroz lokalna partnerstva za zapošljavanje, te više od 500 zaposlenih osoba odmah nakon obuke.

Slika 31: Trening za rad na CNC mašinama za nezaposlene osobe

25 Anketa o radnoj snazi za 2021. godinu. Agencija za statistiku BiH.

26 Za potrebe ovog indikatora mladima se smatraju osobe starosti između 15 i 24 godine (uključivo) koje predstavljaju obeshrabrenu mladu populaciju, kao i one koje su, između ostalog, izvan radne snage zbog invaliditeta ili angažovanja u kućnim poslovima.

Podcilj 8.9: Do 2030. osmisliti i provesti politike za promovisanje održivog turizma, koji stvara radna mjesta i promoviše lokalnu kulturu i proizvode		
Indikator	Trend	Opis trenda
COR indikator 8.9.1: Održivi turizam		Uticaj pandemije COVID-19 posebno je vidljiv u sektoru turizma. Uslijed pandemije, u 2021. godini zabilježen je pad prihoda od turizma u odnosu na polaznu vrijednost. Ukoliko se vrši poređenje s rezultatima iz 2020. godine, u 2021. godini bilježi se rast godišnje stope primitaka od turizma za 42,2% i rast učešća sektora turizma u BDP-u BiH na 6,6%. U narednom periodu očekuje se kontinuirani rast primitaka od turizma kako zbog ponovnog uspostavljanja slobode kretanja nakon završetka pandemije COVID-19, tako i zbog aktivnosti usmjerenih na privlačenje domaćih i stranih turista preduzetih od strane svih nivoa vlasti, uključujući i privatni sektor. Ciljne vrijednosti za 2023. godinu su 7% u pogledu godišnje stope rasta primitaka te 10% u pogledu udjela u BDP-u.

Naša zemlja se može pohvaliti izuzetnim prirodnim ljepotama i bogatim kulturno-historijskim naslijeđem, te stoga turizam predstavlja jedan od svijetlih, ali nedovoljno iskorištenih potencijala u BiH. Iako je sektor turizma bio jedan od brzorastućih u zemlji, s potencijalom značajnog udjela u BDP-u, pandemija COVID-19 je uticala na pad prihoda od turizma za više od 85% i pad broja noćenja za gotovo 80% u 2020.

godini. U 2021. godini sektor turizma se počeo oporavljati od ovih šokova, a trend oporavka je nastavljen u 2022. i 2023. godini. Iako je pandemija imala devastirajući uticaj na zimski, zdravstveni turizam, istovremeno je dovela do rasta interesa za izlaske u prirodu, planinarenje i druge slične aktivnosti.

Uprkos pokazateljima brzog oporavka sektora turizma nakon pandemije, učinak turističke industrije još uvijek nije na zadovoljavajućem nivou. Našoj zemlji su potrebna dodatna ulaganja u razvoj turističke infrastrukture, uključujući i zračni, cestovni i željeznički saobraćaj i privlačenje novih putničkih i turističkih operatera. Istovremeno, potrebno je dalje raditi na promociji turističkih potencijala u BiH u svijetu.

Primjer dobre prakse: „Stazama Via Dinarice: Održivi turizam u cilju zelenog rasta“

Via Dinarica povezuje sedam zemalja i teritorija kroz koje se proteže planinski lanac Dinarskih Alpi: od Slovenije do Albanije. To je platforma koja služi za razvoj lokalnih zajednica i malih preduzeća aktivnih na lokalnom, državnom i međunarodnom nivou u oblasti ugostiteljstva i pružanja turističkih usluga na otvorenom, kao i za promociju turizma u prirodi i kulturnog naslijeđa. Koncept Via Dinarica promovira održivi turizam i ekonomski razvoj zemalja duž koridora Dinarskih Alpi, uz očuvanje okoliša i poštivanje sociokulturne raznolikosti i autentičnosti zajednica.

Cilj projekta Via Dinarica, koji su u BiH pokrenuli USAID i UNDP još 2014. godine, a kojem se kasnije pridružila i Agencija za razvojnu saradnju Italije, te domaće institucije na različitim nivoima vlasti, jeste povezivanje gradova i ruralnih zajednica u regiji. Projektom se doprinosi podizanju svijesti o dobrim poslovnim praksama i zaštiti okoliša, kreiranju turističke ponude temeljene na jedinstvenim prirodnim ljepotama, tradicionalnim proizvodima i kulturnoj baštini, te povezivanju u regiji u svrhu pokretanja održivog razvoja.

Do sada je projekt rezultirao procjenom više od 3.500 km staza i identifikacijom smještajnih i uslužnih kapaciteta prepoznatih u okviru svjetski priznatih online

alata za pretrage Outdooractive platform. Kreirano je preko 170 radnih mjesta i ojačani su kapaciteti za blizu 200 pružalaca turističkih usluga, uključujući i proizvođače tradicionalnih proizvoda u sklopu sedam lanaca vrijednosti: med, bilje, šumske gljive, šumsko voće, tradicionalni ručni proizvodi, voće i proizvodi od voća.

Diverzificirana je i turistička ponuda koja obuhvata hiking, planinski biciklizam, rafting i sl. Via Dinarica je privukla globalnu pažnju putem magazina kao što su National Geographic, The Guardian, Lonely Planet, Outside Magazine, Vogue, The Independent koji su pisali o Via Dinarici, veličajući njenu ljepotu i jedinstvenost.

Slika 32: Jelenjača, Lukomir

Slika 33: Jahorina

CILJ 9: IZGRADITI OTPORNU INFRASTRUKTURU, PROMOVISATI INKLUZIVNU I ODRŽIVU INDUSTRIJALIZACIJU I POTICATI INOVACIJE

U pogledu kvaliteta infrastrukture, BiH je zabilježila progres, ali je razvoj modernog cestovnog, željezničkog i zračnog saobraćaja još uvijek ekonomski izazov za BiH. Iako je u posljednjem periodu zabilježena opadajuća stopa smrtnosti uslijed

povreda u saobraćajnim nesrećama, stanje cestovnog saobraćaja u našoj zemlji je i dalje nezadovoljavajuće i nalazimo se pri samom vrhu evropske ljestvice po smrtnosti u saobraćaju. U BiH je u 2023. godini potpisan investicioni ugovor za nastavak izgradnje koridora Vc s ciljem boljeg povezivanja BiH s regijom i EU koji će omogućiti brži privredni razvoj. Uz prethodno potpisane ugovore za izvođenje radova, okončanje izgradnje koridora Vc očekuje se krajem 2028. godine. Također, nastavlja se ulaganje u izgradnju brzih i magistralnih cesta, te unapređenje avioprometa čime će se unaprijediti rad već funkcionalnih aerodroma u zemlji. Neophodan je

dodatni podstrek poboljšanju putne infrastrukture kako bi se približili evropskom prosjeku, te osigurali predušlove za ubrzani održivi rast.

Dodatna finansijska podrška od strane EU, te međunarodnih finansijskih institucija za infrastrukturne projekte bit će omogućena putem Okvirne strategije transporta BiH za period 2016-2030. godine, koja se zasniva na sektorskim strateškim dokumentima entiteta i Brčko distrikta BiH. Preostaje usklađivanje propisa o željezničkom, cestovnom, pomorskom saobraćaju, unutrašnjim plovnim putevima i intermodalnom saobraćaju s Acquis communautaire i implementacija iste.

Podcilj 9.2: Promovisati inkluzivnu i održivu industrijalizaciju i do 2030. značajno povećati udio industrije u stopi zaposlenosti i bruto domaćem proizvodu, u skladu s okolnostima u zemlji

Indikator	Trend	Opis trenda
COR indikator 9.2.1: Dodana vrijednost proizvodnje: Kao udio BDP-a (9.2.1.a); Po glavi stanovnika (9.2.1.b) USD		U 2021. godini zabilježen je rast dodane vrijednosti proizvodnje, kako u udjelu BDP-a BiH (14,4%), tako i po glavi stanovnika (667 \$), te su srednjoročne vrijednosti za 2023. godinu premašene (13% udjela u BDP-u i 600 \$ po glavi stanovnika).

Podcilj 9.3: Povećati pristup malih industrijskih i ostalih preduzeća finansijskim uslugama, što obuhvata i povoljne kredite, i povećati njihovu integraciju u lance vrijednosti i u tržišta

Indikator	Trend	Opis trenda
COR indikator 9.3.1: Udio malih industrija u ukupnoj dodanoj vrijednosti u industriji (%)		U 2020. godini udio malih industrija u ukupnoj dodanoj vrijednosti u industriji iznosio je 11,13%. U odnosu na trenutno dostupnu baznu vrijednost iz 2017. godine (11,79%) vidljiv je blagi pad. Međutim, u odnosu na baznu vrijednost iz Okvira (17,06%) pad je mnogo izraženiji. Evidentno je da se ciljna vrijednost za 2023. godinu (21,40%) neće ostvariti. Ipak, ova situacija može odražavati posljedice pandemije COVID-19 u kojoj su mala preduzeća bila posebno pogođena.

Podcilj 9.4: Do 2030. unaprijediti infrastrukturu i prilagoditi industrije kako bi postale održive, uz veću efikasnost u korištenju resursa i veći nivo usvajanja čistih i ekološki prihvatljivih tehnologija i industrijskih procesa

Indikator	Trend	Opis trenda
COR indikator 9.4.1: Emisije stakleničkih gasova po 1 USD BDP-a		U BiH je ostvaren značajan napredak u pogledu smanjenja emisije CO ₂ u proizvodnji. U 2019. godini za proizvodnju jednog dolara vrijednosti (1 USD) emitovano je 0,42 kg CO ₂ te je ostvarena ciljna vrijednost za 2030. godinu (0,47 kg CO ₂).

Podcilj 9.b: Podržati razvoj domaće tehnologije, istraživanje i inovacije u zemljama u razvoju, između ostalog, putem osiguranja povoljnog okruženja u pogledu politika za industrijsku diverzifikaciju i dodavanje vrijednosti dobrima

Indikator	Trend	Opis trenda
COR indikator 9.b.1: Udio industrije srednje i visoke tehnologije u ukupnoj dodanoj vrijednosti		Udio industrije srednje i visoke tehnologije u ukupnoj dodanoj vrijednosti u zemlji stagnira. Bilježi se tek neznatan napredak u 2020. godini (19%) u odnosu na početnu vrijednost iz 2015. godine (18%). Ukoliko se trend rasta nastavi dosadašnjim tempom, ciljna vrijednost za 2023. godinu (21%) neće biti ostvarena.

Ostvaren je srednjoročni cilj u pogledu udjela dodane vrijednosti u BDP-u i po glavi stanovnika. Međutim, još uvijek je prisutan nizak udio „male industrije”, kao i industrije srednje i visoke tehnologije u ukupnoj dodanoj vrijednosti. Prema posljednjim raspoloživim podacima UNECE-a, udio dodane vrijednosti proizvodnje malih industrija u ukupnoj dodanoj vrijednosti industrije u 2019. godini zadržao se na gotovo jednakom nivou kao i godinu ranije (11,13%).

Povećanje udjela sektora industrije srednje visoke i visoke tehnologije može se postići kroz inovacije odnosno razvojem inovativne ekonomije što je cilj Strategije pametne specijalizacije, koja je trenutno u fazi izrade, definisat će potencijale, te naglasiti konkurentne prednosti, odnosno područja privrede koja su prioritetna za buduća ulaganja.

Iako je ostvaren napredak u pogledu emisije CO₂ po jedinici dodane vrijednosti, njegova vrijednost ostaje i dalje visoka, naročito kod pretvaranja energije (termoelektrane, toplane, saobraćaj) i sagorijevanja goriva u

industriji. U skladu s obavezama koje proizilaze iz Pariškog sporazuma, BiH je započela s realizacijom mjera ublažavanja (eng. NDC), prema kojim je:

- ažurirala svoju ciljnu vrijednost smanjenja uslovljene emisije stakleničkih gasova na 36,8% ispod granica iz 1990. godine, a do 2030. godine;
- povećala neuslovljene ciljeve smanjenja emisije stakleničkih gasova na 33,2% do 2030. godine u odnosu na nivo iz 1990. godine, što je 18% više nego u inicijalnim mjerama;
- postavila dugoročne ciljeve smanjenja emisije stakleničkih gasova na 61,7% do 2050. godine (neuslovljene) i 65,6% (uslovljene) ispod nivoa od 1990. godine;
- prvi put uključila prioritete i aktivnosti na adaptaciji.

BiH je usvojila Nacionalni plan adaptacije (eng. National Adaptation Plan – NAP) kojim se daje doprinos ciljevima Pariškog sporazuma

i Agende 2030 i omogućava institucijama da integrišu rizike klimatskih promjena u procese razvojnog planiranja i budžetiranja. Strategija prilagođavanja klimatskim promjenama i Strategija niskih emisija 2020-2030. nadograđuju se na Nacionalni plan adaptacije u smislu ugrađivanja pristupa adaptaciji klimatskim promjenama u procese odlučivanja i budžetiranja. Obje strategije, kao i Strategija zaštite okoliša 2022-2032 (ESAP), usvojene su na svim nivoima vlasti u BiH.

Da bi se stvorila razvojna i moderna zemlja treba ulagati u inovacije i ekonomije bazirane na inovacijama i novim tehnologijama. BiH i dalje izdvaja jako mala sredstva iz BDP-a za inovacije, nauku i istraživanje i razvoj, te je nedovoljno razumijevanje o važnosti istih u ekonomskom rastu i društvenom razvoju. Procijenjena ukupna izdvajanja za istraživanja, bilo da su privatna ili javna ulaganja, iznosila su oko 0,19% BDP-a u 2021. godini.²⁷

U BiH je na poslovima istraživanja i razvoja u 2021. godini, izraženo

ekvivalentom pune zaposlenosti, bilo zaposleno 1.483 istraživača (48,8% muškaraca, 51,2% žena). Najveći broj njih je bio zaposlen u sektoru visokog obrazovanja (1.289), poslovnom sektoru (143), državnom sektoru (49), dok u neprofitnom sektoru nije bilo formalno zaposlenih istraživača. Prema naučnoj oblasti, najveći broj istraživača se bavi informacionim tehnologijama (37,8%), zatim društvenim naukama (20,6%), humanističkim naukama (14,6%), prirodnim naukama (12,7%), poljoprivrednim naukama (10,1%), te medicinskim i zdravstvenim naukama (4,2%).

U odnosu na milion stanovnika, u BiH je u 2021. godini bilo 460,2 istraživača s ekvivalentom pune zaposlenosti što je blizu ciljne vrijednosti za 2023. godinu. Broj istraživača s punim radnim vremenom raste u odnosu na broj stanovnika, ali u apsolutnom broju se smanjuje. Nedovoljna sredstva najčešći su razlog nedostatka inovativnih aktivnosti u preduzećima u BiH. Zbog nedostatka vještina, fragmentiranog tržišta rada i niskog nivoa integracije u globalne tokove

znanja i lance vrijednosti, direktna strana ulaganja nisu usmjerena na sektore bazirane na znanju. Dodatni izazov je i emigracija obrazovane radne snage, jer u privlačenju talenata BiH gubi utrk u sa zemljama koje nude bolje uslove.

Efikasna i pristupačna informaciono-komunikaciona infrastruktura i usluge predstavljaju preduslov za razvoj svih segmenata društva. Dostupnost širokopojasnog interneta je nezaobilazan faktor za osiguranje konkurentne pozicije države u savremenom globalizovanom društvu. BiH bilježi kontinuiran razvoj širokopojasnih mreža, međutim još uvijek nije zadovoljavajuća zastupljenost širokopojasnog pristupa velikih i vrlo velikih brzina (brzine od najmanje 30 Mbit/s, odnosno najmanje 100 Mbit/s). Ukupan broj pretplatnika fiksnog širokopojasnog interneta na kraju 2022. godine iznosio je 875.598, u odnosu na 2021. godinu zabilježen je rast od 9,75%. Broj korisnika mobilnog interneta je u 2022. godini iznosio 2,61 milion što pokazuje rast od 13,98% u odnosu na prethodnu godinu. U

2023. godini se očekuje donošenje strateških dokumenata (Politika sektora elektronskih komunikacija i Strategija razvoja širokopojasnog pristupa u BiH) koji će u fokusu imati mjere za poticanje daljnjeg razvoja širokopojasnog pristupa, uz pojačane aktivnosti na uklanjanju uočenih prepreka i nedostataka u dosadašnjem razvoju.

Kao mjera podrške tržištu rada uvedene su zakonske mogućnosti prekvalifikacije, dokvalifikacije i obrazovanja odraslih u oba entiteta i BD BiH. Vođeni principima Globalnog kompakta o migracijama, u narednim godinama vlasti u BiH će se trebati više usmjeriti na rješavanje pitanja nedostatka vještina kroz povećanje opcija koje omogućavaju regularizaciju statusa migranata i/ili olakšavanje regularnih migracijskih opcija, uz istovremene napore na uklanjanju uzroka emigracije u dugoročnom periodu. Potrebno je integrisati pitanja migracija u razvojne i sektorske politike kako bi se maksimizirao razvojni potencijal migracija i postizanje Agende 2030.

Podcilj 9.5: Proširiti naučna istraživanja, unaprijediti tehnološke kapacitete industrijskih sektora u svim zemljama, posebno u zemljama u razvoju, što podrazumijeva da se do 2030. potiču inovacije i značajno poveća broj radnika u oblasti istraživanja i razvoja na 1 milion ljudi kao i da se povećava javna i privatna potrošnja na istraživanje i razvoj

Indikator	Trend	Opis trenda
COR indikator 9.5.1: Rashodi za istraživanje i razvoj kao udio BDP-a		Procijenjena ukupna izdvajanja za istraživanja u BiH iznosila su oko 0,19% BDP-a u 2021. godini, te nije došlo do napretka u odnosu na početnu vrijednost. Evidentno je da ciljna vrijednost za 2023. godinu (0,53%) neće biti ostvarena.
COR indikator 9.5.2: Istraživači (ekvivalent punog radnog vremena) na milion stanovnika		Prema posljednjim podacima za 2021. godinu, u BiH je radilo 460 istraživača na milion stanovnika. Trend ovog indikatora je u porastu, ali na njegovo kretanje utiče i smanjenje stanovništva pa se ne može tvrditi da su ostvareni pozitivni pomaci, jer je broj istraživača u apsolutnom iznosu u konstantnom padu. Ukoliko se ovakav trend nastavi, ciljna vrijednost za 2023. godinu (500) teško će biti dostignuta.

Primjer dobre prakse: Banja Luka – Grad budućnosti

Inicijativu Banja Luka – Grad budućnosti su zajednički proveli Grad Banja Luka, Ministarstvo za naučnotehnološki razvoj, visoko obrazovanje i informaciono društvo RS i UNDP pilotiranjem pristupa korištenju tehnologije i inovacija za bolje javne usluge i kvalitet života u Banjoj Luci. Inicijativa je pokrenuta u periodu od 2020. do 2021, usred pandemije COVID-19, kada su kroz inovacijski izazov prikupljene inovativne ideje od javnih institucija, preduzeća, akademske zajednice i civilnog društva o tome kako poboljšati javne usluge, učiniti javne prostore otpornijima i iskoristiti tehnologiju za održiviji i udobniji grad.

Od 60 prijava inovacija, 10 inicijativa je odabrano za pilotiranje u dva gradska

Slika 34: Banja Luka

područja – Lazarevo I i Lazarevo II. U samo 8 mjeseci ove pilot intervencije uvedena su pionirska rješenja za pametno upravljanje otpadom, digitalno upravljanje gradskim zelenim površinama, pametni sistem javne rasvjete, pametni gradski prijevoz, upravljanje saobraćajem i cestama; platforma za e-trgovinu kao vid podrške ruralnim područjima i ruralnim kompanijama unutar grada, postavljajući nove standarde kvaliteta za pružanje javnih usluga.

Inicijativa je mobilizirala niz partnera, uključujući Inovacioni centar Banja Luka, Univerzitet u Banjoj Luci, medije i građane. Mnoga od ovih pilot rješenja zasnovanih na tehnologiji su proširena na nivou grada, dok privatni sektor, a posebno IKT industrija u regiji Banja Luka predstavljaju bogatstvo lokalnih talenata, tehnološkog znanja i iskustava koji mogu dalje pokretati transformaciju Banje Luke u grad budućnosti.

Slika 35: Pilot intervencije u Banjoj Luci

CILJ 10: SMANJITI NEJEDNAKOST UNUTAR I IZMEĐU ZEMALJA

Smanjenje nejednakosti unutar zemlje podrazumijeva poboljšanje položaja ranjivih grupa: osoba s invaliditetom, Roma, povratnika i interno raseljenih osoba, porodica s dvoje i više djece, starijih osoba, nezaposlenih, niskokvalifikovanih radnika, žena, mladih i djece. S druge strane, smanjivanje nejednakosti između zemalja podrazumijeva brži rast nerazvijenih zemalja i zemalja u razvoju u odnosu na razvijene zemlje.

Prema posljednjim dostupnim podacima Agencije za statistiku, 16,9% stanovništva je živjelo u relativnom siromaštvu. Najbogatija petina je 4,9 puta više trošila u odnosu na najsiromašniju petinu. Stopa siromaštva starih iznosi 19,6%, a udio djece koja žive u domaćinstvima koja su relativno siromašna je 18,7%. Iako Zakon o ravnopravnosti spolova

BiH garantuje punu ravnopravnost spolova, žene su češće izložene diskriminaciji prilikom zapošljavanja, češće podliježu otpuštanju u vremenu restrukturiranja i reformi, i teže pronalaze novi posao. Najugroženija grupa žena su samohrane majke ili žene koje su hranitelji domaćinstva. Na lošiji položaj žena utiče i nivo obrazovanja.

Strategija za unapređenje položaja starijih osoba do 2028. godine usvojena je u RS, dok je u FBiH u procesu izrade Strategija razvoja sistema socijalne i dječije zaštite do 2030. godine kojom će se obuhvatiti unapređenje položaja starijih osoba. Vizija tih strategija je osnovna postavka da starije osobe budu uvažene i iskorištene kao resurs u zajednici sa svim svojim kapacitetima i kvalitetima uz održiv sistem integrisanih usluga koje podržavaju zdravo i aktivno starenje i poboljšavaju kvalitet života starijih osoba. Osnov za donošenje strategije predstavlja i Madridski međunarodni plan akcije o starenju (MIPAA), kao i revidirana

Evropska socijalna povelja, kojim se obavezuju države na poštovanje prava starijih osoba.

Pozitivni aspekti zakonodavstva Evropske unije koje je zemlja usvojila kao kandidat na putu evropskih integracija uključuju pristupačnost medijskih sadržaja osobama s invaliditetom. Regulatorna agencija za komunikacije BiH provodi aktivnosti na uvođenju novih odredbi u regulatorni okvir koje se tiču obaveze osiguranja udjela programa u pristupačnom formatu za osobe s invaliditetom. Kao prvi korak, uvedene su obavezujuće kvote javnim RTV servisima u BiH kojima se osigurava određeni udio programskih sadržaja pristupačnih osobama s invaliditetom kao dio uslova dozvole. Slična odredba će uskoro biti obavezujuća i za ostale javne i komercijalne TV stanice. Uvođenje obavezujućih kvota značajno doprinosi povećanju nivoa medijskih sadržaja pristupačnih osobama s invaliditetom i poteškoćama u razvoju u BiH, koji je trenutno veoma nizak (oko dva posto).

Primjer dobre prakse: Mladi u službi starijih

Općina Prozor-Rama provodi aktivnosti na promociji društveno korisnih aktivnosti među mladima, s naglaskom na poboljšanje kvaliteta života starijih osoba u potrebi kroz projekt „Mladi u službi starijih“ koji provodi Udruženje „Crveni križ Prozor-Rama“, uz podršku ReLoad programa. Jedan od glavnih ciljeva ovog projekta bio je uspostava Volonterskog servisa za mlade, a rezultirao je time da deset mladih volontera redovno posjećuje 16 starijih osoba u njihovim

domovima kako bi im pružili pomoć, uključujući kućne poslove, pripremu obroka, kupovinu namirnica, posjete liječniku, druženje i druge aktivnosti. Projekt je uspješno spojio mlade i starije, promovirajući društvenu koheziju i smanjujući izolaciju među starijim osobama. Ova inicijativa bila je vrlo značajna za lokalnu zajednicu jer briga za starije osobe u potrebi nije na zadovoljavajućem nivou u Prozor-Rami. Sličan projekt „Starenje i zdravlje“ se implementira u BD BiH gdje Crveni krst/križ pruža usluge pomoći i njege u kući u preko 25 mjesnih zajednica za 120 korisnika o kojima se brine 12 njegovatelja.

Slika 36: Udruženje „Crveni križ Prozor-Rama“ na terenu

Primjer dobre prakse: Starenje s dostojanstvom

Projekt „Dostojanstveno starenje“ realizovalo je Udruženje roditelja četvero i više djece Rudo u saradnji s Dnevnim centrom i uz podršku projekta ReLOaD2. Projekt je imao za cilj doprinijeti socijalizaciji starijih osoba u općini Rudo i stvoriti mogućnosti za humanu i kontinuiranu podršku njihovom životu, što je rezultiralo stvaranjem Dnevnog centra i definisanjem modela podrške socijalno isključenim korisnicima, u ovom slučaju osoba starijih od 60 godina. Smanjenjem socijalne isključenosti i izolacije starijih osoba pospješuje se razvoj i omogućava veća dostupnost mreže socijalne zaštite. Provedene aktivnosti bile su dobro prihvaćene i mnogi su pokazali interes za nastavak aktivnosti nakon završetka projekta. Dodatno, gerontodomačice su educirane za rad sa starijim osobama i za brigu o njima. Ovakvi projekti imaju veliki

značaj za manje sredine, jer doprinose poboljšanju položaja socijalno isključenih kategorija.

Sličan projekt je implementiran u javnoj ustanovi Gerontološki centar Banja Luka u saradnji s Fakultetom fizičkog vaspitanja i sporta Univerziteta u Banjoj Luci, te Fakultetom sporta i fizičkog vaspitanja – Novi Sad kroz realizaciju inicijative „Efekti primjene programa vježbanja, suplementacije i edukativnog programa na unapređenje fizičke forme, biomarkera zdravlja i kvaliteta života kod osoba treće dobi u Vojvodini i RS“.

Pravo na rad i zapošljavanje raseljenih osoba i povratnika je i dalje, pored pitanja zdravstva, socijalne zaštite i obrazovanja, jedna od najvećih prepreka održivom povratku u BiH. I dalje je prisutna visoka stopa nezaposlenosti i ne postoji pouzdan odgovarajući mehanizam koji bi odgovorio zadovoljenju potreba

radno sposobnog stanovništva u BiH, a time i povratnika i raseljenih osoba.

Kao što je već navedeno u Cilju 1, vlasti u BiH su u protekloj godini donijele niz mjera u vidu zakonskih rješenja kojima je cilj smanjenje nejednakosti. Tako je u RS i BD BiH uvedeno nekoliko važnih mjera, koje podrazumijevaju ostvarivanje materinskog dodatka za sve nezaposlene porodilje, kao i mjeru podrške nezaposlenom roditelju četvero i više djece kojom se predviđa da roditelj koji odluči da brine o djeci ima pravo da prima plaću u iznosu od cca 80% prosječne plaće u RS. Pored toga, u FBiH donesen je Zakon o materijalnoj podršci porodicama s djecom koji, po određenim uslovima propisanim Zakonom, omogućava ostvarenje dječijeg dodatka u visini od 19% najniže plaće u FBiH te novčane pomoći nezaposlenim porodiljama (koju može koristiti i otac) u visini od 55% najniže plaće u FBiH. Pored toga, uvedeno je zakonsko pravo na puni iznos plaće za sve trudnice i porodilje

po osnovu privremene spriječenosti za rad.

U BiH je primjetna nejednakost između urbanih i ruralnih dijelova, tako da su prema mnogim pokazateljima stanovnici u urbanim dijelovima u boljem položaju (stopa zaposlenosti, obrazovanje, pristup javnoj infrastrukturi i sl.). Oba entiteta, kantoni kao i općine

provode mjere podrške ruralnim područjima kako bi unaprijedili život u tim sredinama.

Trenutno raspoloživi ekonomski pokazatelji ukazuju na usporen proces ekonomske konvergencije, odnosno životni standard građana u BiH mnogo zaostaje za prosjekom EU. Prema Agenciji za statistiku koja je objavila rezultate Evropskog

programa usporedbe cijena i BDP-a, BDP po stanovniku u BiH, izražen u KM u 2021. godini iznosio je tek 33% prosjeka EU, dok je stvarna individualna potrošnja po stanovniku u standardu kupovne moći, u istoj godini, iznosila 41% prosjeka EU.

Podcilj 10.1: Do 2030. progresivno postići i održati rast prihoda donjih 40% stanovništva po stopi višoj od prosjeka u zemlji

Indikator	Trend	Opis trenda
Zamjenski COR indikator 10.1.1.a: Gini koeficijent nejednakosti prihoda		N/A
Indikator	Trend	Opis trenda
Zamjenski COR indikator 10.1.1.b: Posjedovanje računa u finansijskoj instituciji		N/A

Podcilj 10.4: Usvojiti politike, posebno fiskalnu politiku i politike u oblasti plaća i socijalne zaštite, i progresivno postići veću ravnopravnost

Indikator	Trend	Opis trenda
Zamjenski COR indikator 10.4.1: Odnos minimalne neto plaće i prosječne plaće		Odnos minimalne neto plaće i prosječne plaće u 2022. godini iznosio je 0,55 u FBiH i 0,53 u RS. U oba entiteta u BiH i BD BiH ostvarene su ciljane vrijednosti za 2023. godinu (FBiH=0,47; RS=0,51).

Podcilj 10.c: Do 2030. smanjiti na manje od 3% troškove transakcija za doznake migranata i eliminisati troškove doznaka s troškovima koji su viši od 5%

Indikator	Trend	Opis trenda
COR indikator 10.c.1: Troškovi doznaka kao udio ukupno doznačenog iznosa		Posmatrani indikator odnosi se na potrebe smanjenja troškova doznaka za migrante. Troškovi doznaka povećani su u 2021. godini (6,9%) u odnosu na početnu vrijednost iz 2018. godine (6,5%), pa nije za očekivati da će ciljna vrijednost za 2023. godinu (5,0%) biti ostvarena.

Vlada BiH je krajem 2021. godine propisala metodologiju utvrđivanja i usklađivanja iznosa najniže plaće. Najniži mjesečni iznos plaće koji pripada radniku za rad na puno radno vrijeme ne može iznositi manje od

55% prosječne mjesečne neto plaće u BiH. Primjena ove metodologije započela je u 2022. godini, te je istovremeno ostvaren i cilj za 2030. godinu. Pored usklađivanja minimalne s prosječnom plaćom, metod-

ologijom je propisano i usklađivanje s potrošačkim cijenama i BDP-om, što je ujedno jedan od načina prilagođavanja plaća inflaciji koja je nastupila u 2022. godini.

Primjer dobre prakse: Stomatološka ordinacija za osobe s invaliditetom

Udruženje za podršku porodicama s djecom i osobama sa smetnjama u razvoju „Colibri“ predvodilo je kampanju za otvaranje specijalizovane stomatološke ordinacije za osobe s invaliditetom u Sarajevu.

Djeca i odrasli s Downovim sindromom, autizmom ili sličnim invaliditetom često zahtijevaju potpunu anesteziju kako bi se podvrgli stomatološkim zahvatima, što zauzvrat zahtijeva dobro opremljenu kliniku dizajniranu da podrži te potrebe.

„Colibri“ je svojim zalaganjem uspješno vodio kampanju za otvaranje Centra za pružanje stomatoloških usluga djeci sa smetnjama u razvoju u sklopu Stomatološkog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Ovaj centar je opremljen odgovarajućim prostorom, operacionom salom, stručnim osobljem i opremom koja će zadovoljiti specifične potrebe osoba sa smetnjama u razvoju. Ljekari sa Stomatološkog fakulteta Univerziteta u Sarajevu i anesteziolozi Kliničkog centra Univerziteta u Sarajevu zajedno rade na pružanju specijalizovanog i adekvatnog liječenja djeci sa smetnjama u razvoju kojoj je ta usluga potrebna.

Primjer dobre prakse: Omladinski centar „Vermont“

Godine 2015. Omladinski centar „Vermont“ Brčko u saradnji s međunarodnom organizacijom Save the Children uspostavio je Dnevni centar za djecu uključenu u život i/ili rad na ulici i djecu koja su u riziku da to postanu, a svrha toga je doprinos osiguravanju što potpunijeg ostvarivanja prava ove grupe djece izložene raznim vidovima radne eksploatacije, nasilju, nekom drugom vidu eksploatacije, ili djece u riziku da postanu djeca ulice. Centar okuplja 142 djece (stalni) i 247 evidentiranih. Dnevni centar predstavlja sigurno mjesto za djecu ulice, gdje se adekvatno i interventno reaguje na akutni problem djeteta, osigurava pristup uslugama socijalne i zdravstvene zaštite, školskom sistemu, te promovišu i štite dječija prava, pruža psihosocijalna pomoć i podrška djeci koja dobrovoljno koriste

uslugu. U sklopu Dnevnog centra realizuje se program podrške porodicama koji ima za cilj jačanje uloge žene u društvu kroz edukaciju o ljudskim pravima, trgovine ljudima, psihosocijalnoj podršci, ostvarivanju prava te većoj konkurentnosti na tržištu.

Pomak je vidljiv u pogledu uvođenja socijalnog preduzetništva putem zakona o socijalnom preuzetništvu u BiH, RS i BDBiH koji se zasnivaju na principima socijalne inkluzije i omogućavanja osobama, koje su u riziku od siromaštva i društvene isključenosti, da dobiju mogućnost i sredstva koja su potrebna za puno učešće u ekonomskom, društvenom i kulturnom životu, ali i dostizanju životnog standarda i blagostanja.

Slika 37: Dnevni centar u Brčkom

CILJ 11: UČINITI GRADOVE I NASELJA INKLUZIVNIM, SIGURNIM, OTPORNIM I ODRŽIVIM

U BiH postoji 145 jedinica lokalne samouprave (općina i gradova), od čega 79 u FBiH, 65 u RS-u te BD BiH. Gradovi s preko 100.000 stanovnika su Sarajevo, Banja Luka, Tuzla, Zenica, Bijeljina i Mostar u kojima živi preko 25% populacije.

Općine i gradovi u našoj zemlji su nadležni za donošenje i provođenje planskih dokumenata (strateško i prostorno planiranje), stambenu politiku, građevinsko zemljište i upravljanje prirodnim resursima, te pružanje osnovnih usluga kao što su komunalna infrastruktura, javna čistoća, vodosnabdijevanje, upravljanje komunalnim otpadom i otpadnim vodama, javna rasvjeta, parkirališta, parkovi i javni prijevoz. Pored toga, jedinice lokalne samouprave su odgovorne i za pružanje usluga predškolskog obrazovanja, finansiranje i upravljanje ustanovama osnovnog obrazovanja, kao i usluga u pogledu kulture, sporta, osnovne zdravstvene zaštite i socijalne zaštite. Općine i gradovi brinu i o sigurnosti ljudi i imovine, uključujući i mjere zaštite od katastrofa.

Iako su COR-ovi globalni, njihov uticaj je najvidljiviji na lokalnom nivou, odnosno u gradovima i zajednicama. Za lokalne i kantonalne vlasti u BiH, COR se može smatrati

Slika 38: Promocija čistog, zdravog i održivog okoliša u BiH

transformativnom agendom s ciljem poboljšanja ukupnog kvaliteta života građana. Efikasno pružanje usluga i upravljanje razvojnim izazovima (zagađenje okoliša, prirodne katastrofe i klimatske promjene, siromaštvo i socijalna isključenost) zahtijevaju proaktivno djelovanje lokalnih i kantonalnih vlasti koje kontinuirano jačaju razvojna partnerstva u svojim zajednicama. Takva partnerstva su potrebna ne samo da bi se osigurala dosljednost i koherentnost politika unutar lokalnih zajednica prema COR-u, već i da bi se podigla svijest građana o tome kako njihove pojedinačne ili zajedničke akcije doprinose stvaranju boljeg i održivog društva.

Praksa integrisanog pristupa planiranju lokalnog razvoja u BiH zaživjela je prije više od 10 godina. Općine i gradovi širom zemlje uveli su

niz mehanizama uključivanja građana u procese planiranja razvoja, kao i njihove participacije, te povećanja transparentnosti, socijalne inkluzije, rodne ravnopravnosti, upravljanja katastrofama i održivosti. Nivo implementacije strategija razvoja se povećava uslijed funkcionalnijeg sistema planiranja i provođenja razvojnih prioriteta.

Uz podršku UNECE-a i OSCE-a, u pogledu zaštite proceduralnih prava javnosti na čist, zdrav i održiv okoliš, rad u BiH obavlja se i prati pod okriljem Konvencije o pristupu informacijama, učešću javnosti i pristupu pravdi u pitanjima okoliša i Registra o zagađivačima i zagađenjima okoliša.²⁸ Za promovisanje participativnog i inkluzivnog lokalnog upravljanja okolišem osnovani su Arhus centri u Banjoj Luci, Tuzli, Sarajevu i Zenici.²⁹

28 <https://aarhusclearinghouse.unece.org/national-reports>

29 <https://aarhus.osce.org/bosnia-herzegovina>

Iako se jedinice lokalne samouprave u BiH suočavaju s nizom izazova u ostvarivanju održivog razvoja, postoji i značajan napredak i niz dobrih praksi.

Primjer dobre prakse: Digitalna platforma Urban Lab

Urban Lab je prvi virtualni alat ove vrste za transformaciju javnih prostora u BiH koji vode građani. Zamišljen je kao alat koji pomaže lokalnim vlastima da organizuju interaktivne javne konsultacije i prikupe ideje građana o obnovi i regeneraciji javnih prostora – poput ulica, četvrti, parkova, trgova, oronulih mjesta, itd.

Ovaj alat daje građanima jači glas u ponovnom zamišljanju javnih prostora prema zelenijem, otpornijem i pogodnijem gradu. Digitalna platforma razvijena je u sklopu inicijative „Zamisli moju ulicu“ koju provode Općina Centar Sarajevo, Grad Sarajevo i Univerzitet u Sarajevu u saradnji s UNDP-om.

Kulturna baština kao resurs održivog razvoja

Očuvanje kulturnog i prirodnog naslijeđa je jedna od važnih nadležnosti općina i gradova. Iako je očuvanje ovog naslijeđa višestruk i složen poduhvat s brojnim dobrobitima za društvo, u našoj zemlji

nije ostvaren značajniji napredak u pogledu izdvajanja finansijskih sredstava po glavi stanovnika. Najveći dio ulaganja odnosi se na zaštitu kulturne baštine koja čini 96,18% ukupnih troškova baštine.

Podcilj 11.4: Pojačati napore na zaštiti i sigurnosti svjetske kulturne i prirodne baštine

Indikator	Trend	Opis trenda
COR indikator 11.4.1: Ukupni izdaci po stanovniku utrošeni na konzervaciju, zaštitu i očuvanje cjelokupne kulturne i prirodne baštine, prema izvorima finansiranja (javnim, privatnim), vrsti baštine (kulturnoj, prirodnoj) i nivou vlasti (nacionalna, regionalna i lokalna/općinska)		Ukupni izdaci utrošeni po stanovniku na konzervaciju, zaštitu i očuvanje cjelokupne kulturne i prirodne baštine u BiH za 2020. godinu iznosili su 27,70 KM po glavi stanovnika što je u odnosu na korigovanu početnu vrijednost iz 2019. godine manje za 8,7%. Da bi se dostigla ciljna vrijednost za 2023. godinu (48,00 KM/pc) potrebno je uložiti dodatne napore.

**Primjer dobre prakse:
Međusektorski doprinos
kulture održivom
urbanom razvoju**

Grad Sarajevo dobio je UNESCO-ovu titulu Kreativnog grada filma čime promovirše kulturu i kreativnost za održivi razvoj, u skladu s Agendom 2030. Poboljšanjem pristupa raznovrsnim filmskim sadržajima

tokom cijele godine i unapređenjem učestvovanja u filmskoj kulturi za sve građane, kao i stvaranjem novih prilika za zapošljavanje i razvoj vještina kako za filmske profesionalce, tako i za mlade ljude, Grad Sarajevo predstavlja tu kulturu u svim razvojnim oblastima kao što su obrazovanje, inkluzivnost, okoliš i privredni rast i vrijedan je doprinos održivom urbanom razvoju.

Kvalitet zraka

U pogledu zagađenosti zraka, građani u urbanim dijelovima BiH su izloženi značajnoj zagađenosti zraka u zimskom periodu, uslijed zastarjelih modela grijanja i kuhanja na čvrsta goriva, zatim termoelektrana/toplana na ugalj, industrije i starih vozila.³⁰ Kvalitet zraka je značajno narušen, pogotovo sa PM_{2,5} česticama te SO₂. Ipak, vlasti na svim nivoima u našoj zemlji ulažu napore u pogledu provođenja energetske

tranzicije i dekarbonizacije, uključujući donošenje zakona o obnovljivim izvorima energije, uvođenje energetske upravljanja, unapređenje energetske efikasnosti u javnom i privatnom sektoru kroz stavljanje izolacije na zgrade i subvencije prelaska na alternativne izvore energije, poticajne zelene politike i slično. Energetska tranzicija je dugotrajan proces, ali i proces koji nema alternative.

30

Oko 58% ukupnih emisija u zrak postrojenja za proizvodnju energije potiče od sagorijevanja uglja i treseta te 20% od sagorijevanja čvrstih goriva i uljnih produkata, iz industrije je doprinos 9%, od transporta između 7–12%, poljoprivrede 9% te otpada 4%.

Podcilj 11.6: Do 2030. smanjiti negativan uticaj gradova na okoliš, mjereno po glavi stanovnika, tako što će se posebna pažnja posvetiti kvalitetu zraka i upravljanju komunalnim i drugim otpadom

Indikator	Trend	Opis trenda
Zamjenski COR indikator 11.6.1.a: Udio netretiranog komunalnog otpada		Iako se udio netretiranog komunalnog otpada smanjuje (23,5% u 2020), to smanjenje neće biti dovoljno da se dostigne ciljna vrijednost za 2023. godinu (17%).
Zamjenski COR indikator 11.6.1.b: Udio recikliranog komunalnog otpada		Prema podacima za 2020. godinu, udio recikliranog komunalnog otpada u ukupnoj količini sakupljenog otpada u zemlji iznosi 0,03%. Udio recikliranog komunalnog otpada se smanjuje, mada se u apsolutnom iznosu povećava, tako da ciljna vrijednost za 2023. godinu (15%) neće biti postignuta.
COR indikator 11.6.2: Zagađenje zraka, prosječna koncentracija PM _{2,5} (µg/m ³)		Raspoređeno po godišnjoj prosječnoj koncentraciji PM _{2,5} (µg/m ³), ponderirano prema populaciji na osnovu dostupnih podataka, BiH, prema svjetskom Izvještaju o kvalitetu zraka, zauzima 19. mjesto na listi najzagađenijih zemalja u 2022. godini u svijetu s koncentracijom od 33,6 µg/m ³ . Da bi se dostigla ciljna vrijednost za 2023. godinu (21 µg/m ³) potrebno je uložiti dodatne napore.

U posljednjih 5 godina nije vidljiv napredak u pogledu korištenja čistih goriva i tehnologija, te kvalitet zraka ostaje jedan od ključnih izazova za BiH. Sve navedeno utiče na zagađenje okoline i zraka pa i ne čudi da je BiH zauzela 19. mjesto na listi najzagađenijih zemalja svijeta u 2022. godini. Izvori zagađenosti zraka

uključuju grijanje i kuhanje na čvrsta goriva, termoelektre/toplane na ugalj, industriju i stara vozila. Oko 58% ukupnih emisija u zrak postrojenja za proizvodnju energije potiče od sagorijevanja uglja i treseta te 20% od sagorijevanja čvrstih goriva i uljnih produkata, iz industrije je doprinos 9%, od transporta između 7–12%,

poljoprivrede 9%, te otpada 4%. Kvalitet zraka je značajno narušen, pogotovo PM_{2,5} česticama, te SO₂. Trenutno u BiH postoje mjerna mjesta na 17 lokacija.

Primjer dobre prakse: Reciklaža otpada u Kantonu Sarajevo

Pilot projekt koji se trenutno provodi u Sarajevu „Efikasan sistem upravljanja otpadom u Kantonu Sarajevo“, finansira Vlada Republike Češke, a realizuje se u saradnji između međunarodne organizacije People in Need u BiH, međunarodne kompanije Dekonta, javnog komunalnog preduzeća Rad d.o.o. Sarajevo, te općina u KS. Čistije Sarajevo i zaštita okoliša s povećanjem obima recikliranja i smanjenjem količine

otpada koji se odlaže na Regionalnoj deponiji Smiljevići zajednički je cilj navedenih aktera. Kroz projekt je osigurana neophodna oprema – zvonasti kontejneri, kante za individualne stambene objekte, zeleni otoci i komposter, kako bi se građanima osigurali svi neophodni uslovi za sortiranje. Podjelom kompostera građanima zbrinut će se čak 50% komunalnog otpada koji čini biootpad. Ovaj otpad moguće je kompostirati, čime poljoprivrednici smanjuju troškove nabavke komposta za svoja imanja, a istovremeno se usporava punjenje deponije Smiljevići

zbog čega su na dobitku svi stanovnici Kantona Sarajevo. Primjer pozitivne prakse u Kantonu Sarajevo predstavlja i postavljanje Reciklomata, koje se provodi od avgusta 2022. godine. Suština je da se ambalažni otpad razvrstava u domaćinstvima i da se odlaže na adekvatan način, što direktno smanjuje ukupne količine odloženog otpada u kontejnere i na deponiji, što dovodi do čistije okoline i produženja vijeka trajanja deponije.

Primjer dobre prakse: Zeleni gradovi

BD BiH se 2021. godine pridružio programu „Zeleni gradovi“ koji podržava Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD) potpisivanjem Memoranduma između Vlade Distrikta i EBRD-a.

Akcioni plan zelenih gradova, koji je usklađen s Agendom 2030, obuhvata 134 konkretna indikatora

koji se rade po istoj metodologiji Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD) i implementiraju u 52 grada širom Evrope, te omogućavaju da se u 8 osnovnih oblasti definišu konkretni prioriteti i mjere koje će biti namijenjene razvoju BD BiH. Najvažnije od tih oblasti su zaštita zraka, tla, vode, energetska efikasnost, dekarbonizacija i slično.

Uslovi stanovanja

Iako zvanični podaci u pogledu indikatora 11.1.1: Uslovi stanovanja nisu dostupni, institucije u BiH ulažu značajne napore kako bi se svim stanovnicima osigurao adekvatan smještaj, a posebno onim najugroženijim. U periodu 2019-2023. implementirani su infrastrukturni projekti za stambeno zbrinjavanje Roma u ukupnom iznosu od 407 hiljada KM od čega su 92% sredstva Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH (MLJPI), a ostalo su sredstva lokalnih zajednica. Ovim projektom obuhvaćeno je 1.675 korisnika, a sredstva su usmjerena

na bolje uslove života u romskim naseljima putem unapređenja putne infrastrukture, ulične rasvjete, kanalizacione mreže te stepeništa i staza za osobe s invaliditetom. U istom periodu za stambeno zbrinjavanje Roma utrošeno je ukupno 1,5 miliona KM sredstava MLJPI-ja, dok su lokalne zajednice i „Caritas” Švicarske sufinansirale projekte sa 1,1 milion KM. Od navedenih sredstava sanirana su i u potpunosti izgrađena 63 stambena objekta, namijenjena za 1.675 osoba.

Značajno je naglasiti da je u toku i implementacija projekta „Zatvaranje kolektivnih centara i alternativnog smještaja putem osiguranja javnih

stambenih rješenja“ koji se finansira na osnovu Okvirnog sporazuma o kreditu između Razvojne banke Vijeća Evrope (CEB) i BiH. Projekt se implementira u 46 lokalnih zajednica. Do marta 2023. godine završeni su radovi na izgradnji zgrada u okviru 37 potprojekata u kojima je osigurano 1.026 stambenih jedinica u koje je već useljen jednak broj porodica. U toku je realizacija 25 potprojekata u okviru kojih će biti izgrađeno 25 stambenih zgrada za smještaj 831 korisničku porodicu.

Primjer dobre prakse: Općine s nula otpada

„Općine s nula otpada“ od 2021. godine implementiraju Centar za energiju, okolinu i resurse – CENER 21 iz Sarajeva (BiH) i Inženjeri zaštite okoliša (Environmental Engineering Group – EEG) iz Novog Sada (Srbija).

Finansira se u okviru IPA programa prekogranične saradnje Srbija – BiH 2014-2020, s osnovnom svrhom postizanja dugoročne resursne efikasnosti u sektoru upravljanja otpadom u prekograničnom području. Realizacijom zajedničkih aktivnosti zasnovanih na principima nultog otpada i cirkularne ekonomije, projekt ima za cilj jačanje održivog razvoja u preko 90 općina u regionu.

Aktivnosti projekta uključuju izradu akcionih planova za nula otpada, pripremu tehničko-investicione dokumentacije za koncept nula otpada, izradu interaktivnih GIS mapa s lokacijama divljih deponija, provođenje programa obuke za predstavnike komunalnog preduzeća odgovornog za upravljanje otpadom i predstavnika lokalne zajednice o odvojenom prikupljanju otpada, organizovanje zajedničke studijske posjete Regionalnom centru za upravljanje otpadom u Mariboru, Slovenija, te nabavku i ugradnju opreme za poboljšanje usluga upravljanja otpadom i povećanje recikliranja. To uključuje nabavku kontejnera za suhi otpad koji se može reciklirati, kontejnera za drugi miješani otpad, te komposta za organski, mokri

kućni otpad, kao i čišćenje odabranih divljih deponija i postavljanje kontejnera za otpad kapaciteta 7 m³.

Javni sektor je uključen u realizaciju projekta kroz aktivno učešće javnih preduzeća za upravljanje otpadom i škola u ciljnom prekograničnom području.

CILJ 12: OSIGURATI MODELE ODRŽIVE POTROŠNJE I PROIZVODNJE

Evropski zeleni dogovor daje strateški osnov i usmjerenje ka klimatski neutralnoj, resursno efikasnoj i konkurentnoj ekonomiji, gdje je cirkularna ekonomija jedan od glavnih blokova. Kako bi lokalizovala Evropski zeleni dogovor na regiju Zapadnog Balkana, EU je razvila Zelenu agendu za Zapadni Balkan i prateće smjernice za njenu implementaciju, visoko fokusiranu na tranziciju ka cirkularnoj ekonomiji. Cirkularna ekonomija je razvojna prilika za bh. ekonomiju koja se nalazi u ranim fazama tranzicije ka funkcionalnoj tržišnoj privredi. U BiH je produktivnost resursa u blagom rastu od 2015. do 2019. godine, s tim da je u 2016. godini došlo do pada produktivnosti zbog znatnijeg porasta domaće potrošnje materijala. Godinu 2020. obilježila je kriza COVID-19 koja je prouzrokovala pad produktivnosti resursa posebno zbog pada BDP-a u odnosu na relativno jednaku domaću potrošnju. Ekonomija BiH je u 2020. godini utrošila 40,5 miliona tona prirodnih resursa, što je za 9,8% više u odnosu na 2015. godinu. Domaće vađenje nemetalnih

minerala je povećano za oko 25,8% u odnosu na 2015. godinu. Prema podacima Agencije za statistiku BiH, na svakog stanovnika BiH u 2020. godini utrošeno je približno 11,7 tona poljoprivrednih kultura, minerala, metala i fosilnih goriva, odnosno na dnevnoj bazi su se trošila 32 kg navedenih resursa po stanovniku.

U kontekstu upravljanja otpadom u BiH, u prethodnom periodu, primjetna je stagnacija rasta količina komunalnog otpada u BiH (1,2 miliona tona). Međutim, istovremeno došlo je do smanjenja broja stanovnika, te je proizvodnja otpada po glavi stanovnika porasla za 6% (u 2021. godini) u odnosu na 2010. godinu. Uslugama upravljanja otpadom pokriveno je 74% stanovništva, iako pokrivenost značajno varira između urbanih (80-90% pokrivenosti) i ruralnih područja (40-45% pokrivenosti).³¹ Pokrivenost stanovništva uslugom sakupljanja otpada se tek neznatno povećala tokom godina i uglavnom je otežana infrastrukturnim i operativnim ograničenjima, čije rješavanje zahtijeva značajna ulaganja. Otpad koji nastaje, ali nije sakupljen, doprinosi nastajanju divljih deponija. Na teritoriji BiH postoji više od 1.300 divljih deponija³² i njihov broj se i dalje povećava,

uprkos blagom porastu populacije obuhvaćene uslugama prikupljanja otpada i raznim inicijativama za zatvaranje takvih odlagališta. Nadalje, odvojeno prikupljanje otpada nije sistemski riješeno, što je uglavnom posljedica nepostojanja ili nedostatnih postrojenja za reciklažu.³³ Pored nepostojanja objekata za sortiranje i reciklažu, ne postoje finansijski podsticaji za građane da razvrstavaju svoj otpad, a postoji i veoma niska svijest javnosti o potrebi pravilnog upravljanja otpadom. Sa strane industrije, ograničene količine industrijskog i opasnog otpada se saniraju i ponovo koriste. Prema podacima iz 2018. godine, samo 10%³⁴ industrijskog otpada se koristi kao sekundarna sirovina.

S druge strane, kompanije u BiH prepoznaju važnost i benefite cirkularne ekonomije za njihovo poslovanje. Na osnovu istraživanja provedenog sa 338 preduzeća u okviru pripreme Mape puta za cirkularnu ekonomiju za BiH, 61% preduzeća je spremno na tranziciju ka poslovanju u skladu s principima cirkularne ekonomije, dok preko 80% prepoznaje važnosti i doprinose cirkularne ekonomije razvoju njihovog poslovanja.

31 <https://www.eea.europa.eu/themes/waste/waste-management/municipal-waste-management-country/bosnia-and-herzegovina-municipal-waste/view>

32 <https://cci.ba/media/1/39/579.html>

33 <https://www.eea.europa.eu/themes/waste/waste-management/municipal-waste-management-country/bosnia-and-herzegovina-municipal-waste/view>

34 Municipal waste management – Bosnia and Herzegovina, Country fact sheet, European Environment Agency, Sept 2018

Podcilj 12.6: Poticati kompanije, posebno velike i međunarodne, da usvoje održive prakse i integrišu informacije o održivosti u svoj ciklus izvještavanja

Indikator	Trend	Opis trenda
COR indikator 12.6.1: Broj kompanija koje objavljuju izvještaje o održivosti		Broj kompanija koje objavljuju izvještaje o održivosti povećan je s dvije kompanije iz 2019. godine na 11 kompanija u 2023. godini. Ciljna vrijednost postavljena u Okviru za 2023. godinu iznosi 30.

Primjetan je rast kompanija koje, u BiH, pripremaju i objavljuju godišnje izvještaje o održivosti. Ovaj trend možemo pripisati zahtjevima inostranih tržišta prema dobavljačima iz BiH (posebno nordijske zemlje), ali i kao rezultat Nagrade za biznis lidere održivog razvoja u BiH. Naime, sve kompanije koje prođu proces aplikacije za nagradu i dođu do statusa finaliste u svojoj kategoriji/tematskoj oblasti u sklopu procesa aplikacije dobijaju nacrt aneksa godišnjeg izvještaja koji se pravi koristeći GRI indikatore i koji UN Global Compact priznaje u procesu prijave kompanije za članstvo.

Efikasno korištenje resursa u industriji, upravljanje otpadom i prelazak na cirkularnu ekonomiju su obuhvaćeni entitetskim strateškim dokumentima do 2027. godine (Strategija razvoja industrije RS 2021-2027 i Strategija razvoja FBiH 2021-2027), Akcionim planom održivog upravljanja

energijom i prilagođavanja klimatskim promjenama (SECAP) do 2030. godine na različitim nivoima vlasti te Programom ekonomskih reformi BiH 2023-2025.

U 2022. godini BiH je pokrenula proces izrade prve Mape puta za cirkularnu ekonomiju kako bi se udaljila od linearnog ekonomskog modela ka modelu koji sprečava gubitak biodiverziteta, klimatske promjene i iscrpljivanje prirodnih resursa. Mapa puta do 2030. godine postavlja strateške osnove za sistematsku promjenu i omogućava dugoročnu tranziciju ka cirkularnoj ekonomiji, potičući buduće izmjene regulatornog okvira i mobilizaciju investicija u industriju, preduzeća i potpurnu infrastrukturu. Mapa puta predviđa iniciranje tranzicije ka cirkularnoj ekonomiji u tri prioriteta sektora: proizvodni sektori (proizvodnja, snabdijevanje, distribucija) i korištenje proizvoda i

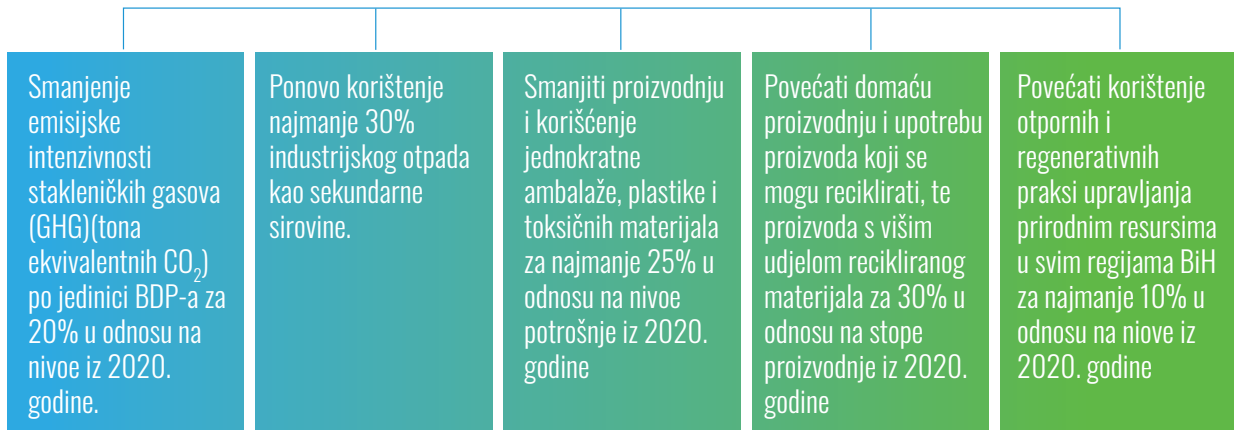
usluga (tekstilna industrija, industrija kože i obuće, drvoprerađivački i metaloprerađivački sektor), građevinski i poljoprivredno-prehrambeni sektor.

U 2023. godini započeo je projekt uklanjanja opasnog otpada s prostora nekadašnje hemijske industrije Hlor alkalnog kombinata (HAK) u Tuzli i dekontaminacija tla u industrijskoj zoni Tuzla. Vlada FBiH će sufinansirati sanaciju i uklanjanje deponije kruksa iz kruga s 2 miliona KM. Ova deponija jedan je od najvećih ekoloških problema u FBiH. Radi se o opasnom otpadu koji je godinama stvarala hemijska industrija u Tuzli, a koji nije propisno odlagan. Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okolice TK uradilo je istraživanje u kojem je navedeno da kruks i ostali hemijski spojevi, koji su pronađeni, predstavljaju opasnost po zdravlje stanovništva, jer je otpad zakopan u zemlju pored korita rijeke Jale.

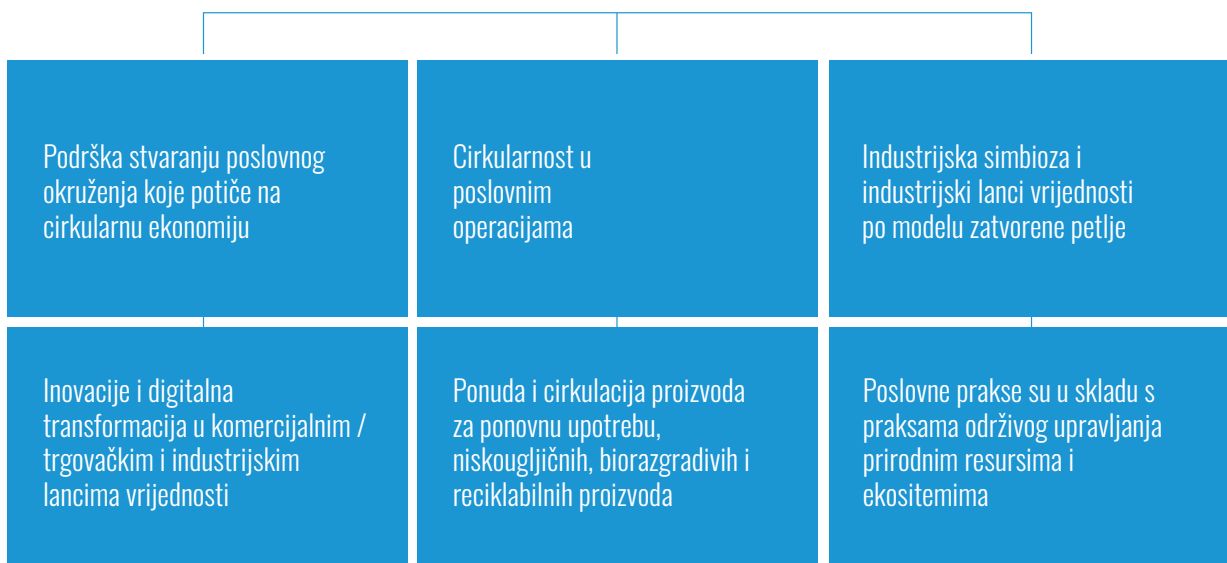
OPŠTI CILJEVI

SPECIFIČNI CILJEVI

MJERE

Primjer dobre prakse: Smanjenje emisije CO₂

Tvornica cementa Kakanj je svjesna svoje odgovornosti prema okolišu i svojoj lokalnoj zajednici i stoga svoj rad usklađuje sa svim relevantnim zakonima o okolišu na svim nivoima države. Na lokalnom nivou tvornica

Kakanj predstavlja primjer dobre prakse smanjenja emisije CO₂ – primjenom zamjenskih goriva (goriva iz otpada). Trenutno, tvornica je proizvela cca 10% ukupne energije za proizvodnju klinkera iz alternativnih goriva (AF), a cilj je povećati proizvodnju na 30% do 2030. godine. Za postizanje zacrtanog cilja, tvornica

je u fazi implementacije dva projekta (skladišta za polovne gume, RDF). Dodatno, tvornica je reducirala sve ostale emisije u zrak (SO₂, NO_x, HCl, HF, PCDD/F, teški metali) za nekoliko desetina do nekoliko stotina puta od bruto dodane vrijednosti (GVE) zahvaljujući primjeni BAT tehnika.

Slika 39: Tvornica cementa Kakanj

Sa sjedištem u Brčkom, BIMAL grupa je lider u preradi uljarica i žitarica kako u zemlji, tako i u regionu čije poslovanje obuhvata obradu, proizvodnju, trgovinu, skladištenje i usluge biznis parka. Kompanija BIMAL d.d. je od 2013. godine certificovana po ISCC EU standardu, koji je posebno usmjeren

na ispunjavanje propisa EU i koji se primjenjuje na preradu sjemena i proizvodnju sirovih ulja za daljnu preradu i proizvodnju biodizela. Pogon kotlovnice BIMAL je 2021. godine dobio savremeno, pouzdano i efikasno kotlovsko postrojenje na kombinovanu biomasu (suncokretova

ljuska, drvena sječka) sa svim pratećim sadržajima. Ova kotlovnica je prva kotlovnica na biomasu u Agroindustrijskom kompleksu STUDEN Holdinga.

CILJ 13: PREDUZETI HITNE MJERE NA SUZBIJANJU KLIMATSKIH PROMJENA I NJIHOVIH POSljedica

BiH je kao jedna od zemalja članica Sendai okvira za smanjenje rizika od katastrofa 2015-2030 uključena u proces srednjoročnog pregleda napretka u ovoj oblasti. Nalazi Dobrovoljnog izvještaja o srednjoročnom pregledu

implementacije Sendai okvira u BiH pokazuju napredak prema ostvarivanju ciljeva, prioriternih aktivnosti i podciljeva Sendai okvira kao i vjerovatnoću njihovog potpunog ostvarivanja do 2030. godine. Naglašava se da u svom pristupu upravljanju katastrofama BiH prelazi na proaktivni pristup pomjerajući svoj fokus na prevencije i ublažavanje rizika od katastrofa. U prethodnom periodu u zemlji je napravljen određen pomak u uvođenju sveobuhvatnog pristupa i integrisanju smanjenja rizika i izgradnje otpornosti u različite razvojne sektore gdje se većina provedenih aktivnosti odnosi na

domen upravljanja katastrofama.

Pored tih nastojanja, nadležne institucije su u prethodnom periodu realizovale aktivnosti usmjerene ka unapređenju lokalnih planova intervencije prilikom katastrofa, podizanje svijesti stanovnika putem izrade priručnika i brošura na nivou jedinica lokalne samouprave, te edukaciji načelnika i štabova za vanredne situacije lokalnih zajednica. Također, u saradnji s UNDP-om realizovane su aktivnosti u pravcu izrade planova zaštite od poplava.

Primjer dobre prakse: Inkluzivna i regenerativna zelena ekonomija

Od oktobra 2022. godine djeluje Koalicija za rod i klimu u skladu s globalnom inicijativom uspostave akcionih koalicija za rodnu ravnopravnost koje su pokrenute prošle godine u BiH³⁵. Ovo je četvrta u nizu koalicija koje su uspostavljene, a čiji su petogodišnji ciljevi usmjereni na podržavanje ravnopravnijeg učešća

djevojaka i žena u odlučivanju o planovima i mjerama za ublažavanje i adaptaciju na klimatske promjene, te inkluzivniji pristup i društveni dijalog o tranziciji ka regenerativnoj ekonomiji.

Rad Koalicije ogleda se u periodičnim sastancima radnog tijela koje daje preporuke za mogući rad nadležnih institucija, nevladinog i akademskog sektora ili bilo kojih relevantnih aktera na unapređenju općih ciljeva Koalicije u BiH. Koalicija je pripremila Izvještaj koji ima za cilj mapiranje već postojećih statističkih podataka,

kroz različita statistička istraživanja i administrativne podatke, ali i identifikovanje potencijalnih izvora podataka na osnovu kojih bi se dobile relevantne informacije koje bi poslužile za donošenje odluka i politika vezanih za uticaj roda i okoliša. Značaj Izvještaja je i u mapiranju roda u pravnim aktima u BiH, kako bi se prepoznalo da li je komponenta rodne ravnopravnosti inkorporirana u pravne dokumente koji tretiraju oblast okoliša i klimatskih promjena.

Primjer dobre prakse: Sliv rijeke Vrbas

Projekt „Sliv rijeke Vrbas“ proveden je u 9 jedinica lokalne samouprave u slivu rijeke Vrbas (Srbac, Laktaši, Banja Luka, Čelinac, Kotor Varoš, Jezero, Mrkonjić Grad, Kupres i Šipovo). Tim projektom su formirane općinske radne grupe za izradu Plana

zaštite od poplava i implementiran Plan na podizanju javne svijesti o poplavama. Izrađeni su kratki leci sa smjernicama za postupanje u poplavama, te je održana vježba svih spomenutih jedinica lokalne samouprave. Instalirani su radiorelejni uređaji čime je cjelokupna teritorija Područnog odjeljenja Republičke

uprave civilne zaštite Banja Luka, tj. 21 lokalna zajednica, pokrivena VHF radiomrežom, i čime je sistem komunikacija unaprijeđen na značajno viši nivo. Istovremeno, instalirani su sistemi za rano upozoravanje o nadolazećoj opasnosti od poplava, kao i sistemi sirena za uzbunjivanje.

Slika 40: Rijeka Vrbas

Podcilj 13.1: Osnažiti adaptivni kapacitet i prilagodljivost na rizike povezane s klimatskim uslovima i prirodnim katastrofama u svim zemljama

Indikator	Trend	Opis trenda
Podcilj 13.1: Osnažiti adaptivni kapacitet i prilagodljivost na rizike povezane s klimatskim uslovima i prirodnim katastrofama u svim zemljama		Period 2019-2022. karakteriše početak procesa usklađivanja strategija razvoja na lokalnom nivou sa Sendai okvirom. U tom periodu je 7 strategija jedinica lokalne samouprave u potpunosti usklađeno sa Sendai okvirom, dok su 33 strategije djelimično usklađene. Posmatrajući potpunu usklađenost sa Sendai okvirom, trenutno je 5% strategija usklađeno što je daleko manje od ciljne vrijednosti za 2023. koja iznosi 50%, tako da možemo konstatovati da ciljna vrijednost neće biti ostvarena.

CILJ 15: ZAŠTITITI, OČUVATI I PROMOVISATI ODRŽIVO KORIŠTENJE KOPNENIH EKOSISTEMA, ODRŽIVO UPRAVLJANJE ŠUMAMA, SUZBIJATI DESERTIFIKACIJU TE ZAŠTITITI I PREOKRENUTI DEGRADACIJU ZEMLJIŠTA I ZAUSTAVITI GUBITAK BIOLOŠKE RAZNOVRSNOSTI

Prema dostupnim podacima (uvažavajući opisani broj vrsta i ukupnu površinu), BiH pripada zemljama s najvećim stepenom biološke raznovrsnosti u Evropi. Pored visokog stepena diverziteta terestričnih i vodenih staništa, raznolikost vrsta biljaka, životinja i gljiva BiH je na visokom nivou.

Sveukupnost biotskih i abiotskih faktora prostora BiH dovodi i do prisustva velikog broja razvojnih endemičnih centara. Prema podacima iz Petog nacionalnog izvještaja, područje BiH predstavlja dom za preko 5.000 opisanih taksona, od čega oko 30% čini endemska flora Balkana (1.800 vrsta). Kao primjer specifičnosti i značaja nekih rijetkih vrsta u našoj zemlji danas možemo spomenuti sljedeće vrste: Pančičeva omorika

(lat. *Picea omorika* (Pančić) Purk, 1887), Hrvatska sibereja (lat. *Sibireaea altaiensis* (Laxm.) C. K. Schneid. ssp. *croatica* (Degen) Degen, 1905), Zvončac Sutjeske (lat. *Edraianthus sutjeskae*, Lakušić, 2010), Čovječija ribica (lat. *Proteus anguinus*, Laurenti, 1768).

Zaštićena područja svojim prirodnim ljepotama, te velikom raznovrsnošću biljnog i životinjskog svijeta jako su važna područja za život na Zemlji. Osim što su važna za očuvanja raznih biljnih i životinjskih vrsta te njihovih staništa, izrazito su bitna i za razvoj kraja unutar kojeg se nalaze, tj. u velikoj mjeri utiču na ekonomiju i privredu lokalnog stanovništva.³⁶ Nažalost, još uvijek nije moguće dati pouzdane i tačne podatke o brojnosti pojedinih grupa organizama zbog nedovoljne istraženosti i preglednosti do sada objavljenih rezultata i različitih tipoloških klasifikacija biljnih i životinjskih staništa. U BiH ne postoji jedinstvena usvojena klasifikacija stanišnih tipova, kao što je to slučaj u svijetu (npr. Physis, CORINE i EUNIS).

U toku je realizacija projekta BiH ESAP 2030+ koji će omogućiti dodjelu sredstava za detaljniji opis biodiverziteta. Istovremeno, u BiH se realizuje projekt pod nazivom „Podrška donošenju odluka i jačanje kapaciteta za podršku IPBES-u kroz nacionalnu procjenu ekosistema“ u kojem je među šest poglavlja jedno posvećeno upravo prijetnjama prirodi u BiH. Projekt se realizuje prateći

smjernice „Međuvladine naučno-političke platforme o biodiverzitetu i uslugama ekosistema – IPBES“.

Dok je globalni cilj svjetske zajednice u prethodnom desetogodišnjem periodu iznosio 17% kopnene teritorije i 10% vodenih teritorija svake zemlje pod zaštićenim područjima, ta površina u FBiH iznosi 4%. U FBiH su zaštićenim područjima proglašeni: jedan nacionalni park, četiri spomenika prirode, dva parka prirode i pet zaštićenih pejzaža. To čini 12 zaštićenih područja. Posljednje proglašeno područje je Zaštićeni pejzaž/krajolik Vjetrenica – Popovo Polje.³⁷

Zaštićenim područjima u RS-u proglašeni su: dva stroga rezervata prirode, tri nacionalna parka, 16 spomenika prirode, tri zaštićena staništa, pet zaštićenih pejzaža, kulturnih pejzaža, parkova prirode, tri zaštićena područja s održivim korištenjem prirodnih resursa, što je ukupno 32 područja odnosno 2,8% ukupne teritorije RS.³⁸

BD BiH nema nijednu zaštićenu površinu do sada.

Procjena procenta zaštićenih područja na nivou BiH, prema podacima iz strategija entiteta, iznosi 3,37%.

Pored potrebe da se poveća procent zaštićenih područja važno je i očuvanje već proglašanih zaštićenih područja.

36 https://fzofbih.org.ba/wp-content/uploads/2022/10/ISO_FBiH_izvjestaj.pdf

37 <https://www.fmoit.gov.ba/upload/file/2020/Edaj/Federalna%20strategija%20za%20za%C5%A1tite%20okoli%C5%A1a%202022-2032..pdf>

38 <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mgr/PAO/Pages/Strategije.aspx>

Podcilj 15.1: Do 2030. osigurati očuvanje, obnovu i održivo korištenje kopnenih slatkovodnih ekosistema i njihovih okruženja, posebno šuma, močvarnog zemljišta, planina i isušenog zemljišta, u skladu s obavezama prema međunarodnim sporazumima

Indikator	Trend	Opis trenda
Zamjenski COR indikator 15.1.2.b: Procent zaštićenih područja (%)		Posmatrajući trend u zadnjih 10 godina, procent zaštićenih područja u BiH, iako se povećao sa 2,07 (2013) na 3,37 (2022), neće dostići ciljnu vrijednost za 2023. godinu (7,0).
Indikator	Trend	Opis trenda
Zamjenski COR indikator 15.1.2.c: Broj površina sumnjivih na postojanje mina		Broj površina sumnjivih na postojanje mina smanjen je sa 478 (2019) na 466 (2021), što je nedovoljno da bi se dostigla ciljna vrijednost za 2023. godinu (350).

Iako je u proteklom periodu u BiH uloženi značajan napor na uklanjanju mina, BiH je još uvijek zemlja koja je značajno zagađena minsko-eksplozivnim sredstvima. Izviđanje i čišćenje dijela kontaminiranih površina i nakon toga vraćanje sigurnih površina u upotrebu je tijesno povezano s COR-om s obzirom na to da neka minska polja u BiH imaju

socio-ekonomski, humanitarni, komercijalni i ekološki uticaj. U 2019. godini usvojena je Strategija protivminskog djelovanja BiH 2018-2025 čija je revizija predviđena 2023. godine.

U 2021. godini kroz završetak dvanaest (12) zadataka minski sumnjivih područja (MSP) vraćena

je na sigurno korištenje površina od 20.859,470 m², na kojoj je pronađeno i uništeno ukupno 2.900 mina i 722 NUS-a (neeksplozivna ubojna sredstva). S pregledom stanja u januaru 2022. godine, u toku je realizacija dvadeset pet (25) MSP površine od 46 km².

**Primjer dobre prakse:
Let's Do It**

Projekt „Let's Do It“ u BiH koji provode Udruženje građana „Ruke“ iz Sarajeva i Udruženje građana „Mozaik prijateljstva“ iz Banje Luke od 2012. godine do sada je angažovao 206.981

volontera na čišćenju divljih deponija i sadnji drveća. Volonteri su očistili oko 16.370 tona otpada i zasadili 485.716 različitih sadnica drveća.

Projekt je organizovao dvije volonterske akcije – „Let's Do It – Očistimo zemlju za jedan dan“ i „Let's

Do It – Milion sadnica za 1 dan“ – u 115 općina, s ciljem uključivanja svih općina u BiH. Projekt je dio globalnog pokreta „Let's Do It World“ koji ima 113 zemalja učesnica i preko 18.000.000 volontera.

CILJ 16: PROMOVISATI MIROLJUBIVA I INKLUZIVNA DRUŠTVA ZA ODRŽIV RAZVOJ, OSIGURATI PRISTUP PRAVDI ZA SVE I USPOSTAVITI EFIKASNE, ODGOVORNE I INKLUZIVNE INSTITUCIJE NA SVIM NIVOIMA

Reforme u oblasti vladavine prava, osnovnih prava i dobra uprava su i dalje najhitnija pitanja za zemlje Zapadnog Balkana, uključujući i BiH. Zemlje s jakim institucijama, profesionalnom državnom službom i javnim službama usmjerenim na korisnike bolje su u upravljanju

krizom, a također stvaraju okruženje koje olakšava rast privatnog sektora, smanjuje siromaštvo i donosi rezultate za građane. Kao i mnoge druge zemlje svijeta, BiH se u proteklom periodu suočila s brojnim globalnim izazovima, što je usporilo provođenje brojnih reformi.

Svjetski indikatori uprave Svjetske banke korišteni su kao zamjenski indikator kojim se prati napredak zemlje u pogledu šest specifičnih indikatora uprave. Nažalost, prema posljednjim podacima iz 2021. godine, naša zemlja ne bilježi napredak i potrebni su dodatni napor da bi se ostvarili utvrđeni podciljevi.

Uprkos izazovima i slabijoj dinamici u pogledu ostvarivanja ovih podciljeva, različiti nivoi vlasti u našoj zemlji nastavili su provoditi niz aktivnosti na

unapređenju efikasnosti, inkluzivnosti i odgovornosti javnog sektora. Reforme u okviru Cilja 16 su velikim brojem obuhvaćene i procesom integracije BiH u EU i kao takve su predmet niza strateških dokumenata, uključujući Sveobuhvatnu strategiju upravljanja javnim finansijama u BiH 2021-2025. i Strateški okvir za reformu javne uprave.

Suvereni kreditni rejting BiH „B3 sa stabilnim izgledima“ je potvrđen od strane Moody’s Investors Service u julu 2022. godine i „B s pozitivnim izgledima“ od strane agencije Standard & Poor’s u februaru 2023. godine, dvije međunarodne rejting agencije s kojima BiH ima potpisane ugovore za izradu i praćenje suverenog kreditnog rejtinga.

Indikator	Trend	Opis trenda
Zamjenski indikator 16.6.1: Svjetski indikatori uprave: 1. Glas i odgovornost 2. Politička stabilnost 3. Djelotvornost vlade 4. Kvalitet regulative 5. Vladavina prava 6. Kontrola korupcije		U 2021. u odnosu na 2016. godinu, BiH bilježi nazadovanje u pogledu pet od šest indikatora.
Indikator	Trend	Opis trenda
Zamjenski indikator 16.6.3: Kreditni rejting (S&P)		Nakon provedenih analiza, u februaru 2023, agencija Standard & Poor’s unaprijedila je BiH suvereni kreditni rejting koji je sada „B s pozitivnim izgledima“.

Iako u BiH nisu dostupni podaci o zadovoljstvu stanovništva javnim uslugama, posebno u kontekstu metodologije za navedeni indikator, istraživanja provedena u 17 lokalnih zajednica³⁹ u 2020. godini ukazuju na pad stepena nezadovoljstva građana uslugama i infrastrukturom koje pružaju jedinice lokalne samouprave, a koje se odnose na administrativne

i komunalne usluge. U poređenju s vrijednošću utvrđenom 2016. godine u sklopu istog istraživanja koja je iznosila 35%, ponovljeno istraživanje u 2020. godini ukazalo je na nižu stopu nezadovoljstva građana uslugama i infrastrukturom na lokalnom nivou i to 23%. S tim u vezi, može se zaključiti da je došlo do određenog poboljšanja u pogledu kvaliteta i pristupa javnim

uslugama i infrastrukturi na lokalnom nivou.

U zadnje dvije godine u BiH je pokrenut i niz aktivnosti na digitalizaciji u javnoj upravi, posebno u kontekstu pružanja usluga građanima. Nekoliko primjera dobrih praksi koje vrijedi primijeniti u širem smislu prikazano je u tekstu ispod.

Primjer dobre prakse: e-Bebe

Projekt „e-Bebe (2021-2022)“ ima za cilj da olakša upis novorođenčadi u matične knjige, a pilot projekt je rađen na području općine Centar Sarajevo. Projekt je nastao na inicijativu Ureda koordinatora za reformu javne uprave, a proveden je u saradnji s Općinom

Centar Sarajevo, Općom bolnicom „Prof. dr. Abdulah Nakaš“ i Agencijom za identifikacione dokumente, evidenciju i razmjenu podataka BiH. Ovim projektom je omogućeno da roditelji daleko lakše upisuju djecu u matične knjige. Od puštanja sistema u rad do danas, prema podacima Općine Centar, na ovaj način upisano je više od 600 beba. Vlada RS

omogućila je roditeljima elektronsku prijavu djeteta uspostavljanjem informacionog sistema „e-beba“, odnosno omogućavanjem elektronske razmjene podataka između zdravstvenih ustanova (porodilišta) i nadležnih institucija RS za vođenje evidencija o građanima.

Primjer dobre prakse: Jedinstvena kontakt tačka za poslovanje

U okviru Ministarstva privrede i preduzetništva, Vlada RS je 2018.

godine uspostavila elektronske jedinstvene kontakt tačke s ciljem da se, na jednom mjestu, osobama zainteresovanim za pružanje usluga učine dostupnim informacije o postupcima za pokretanje i obavljanje

uslužnih djelatnosti. Ovaj portal sadrži sveobuhvatnu listu usluga sa šiframa djelatnosti koje čine posebnu kategoriju privrednih djelatnosti, čime se ubrzava proces.

Primjer dobre prakse: eCitizen

Uz podršku Projekta općinskog okolišnog upravljanja razvijena je online platforma pod nazivom eCitizen. Ova platforma, zajedno s pripadajućom mobilnom aplikacijom, omogućava efikasnu komunikaciju između lokalne uprave i građana. Kroz dostupne module za komunikaciju s lokalnom upravom, građani imaju priliku učestvovati u javnim raspravama o planiranju politika i budžeta, godišnjim anketama o zadovoljstvu komunalnim uslugama, te postavljati pitanja i zahtijevati informacije o istim.

eCitizen se implementira u skoro 30% lokalnih samouprava u zemlji.

Iako se formalno nalazi u okviru Cilja 17, dodatni indikator koji se prati u kontekstu uprave odnosi se na jačanje statističkih sistema. Naša zemlja stagnira kada je u pitanju napredak u ostvarivanju utvrđenog podcilja, te su potrebni dodatni napor na svim nivoima vlasti kako bi se unaprijedili dostupnost i kvalitet statističkih podataka.

39 Projekt općinskog okolišnog upravljanja (MEG). Jedinice lokalne samouprave u kojima je provedeno istraživanje nezadovoljstva građana javnim uslugama i infrastrukturom: Bihać, Bosanska Krupa, Cazin, Doboj, Gračanica, Gradačac, Gradiška, Kalesija, Kozarska Dubica, Kostajnica, Prijedor, Prnjavor, Sanski Most, Teslić, Tešanj, Tuzla i Žepče. <https://www.undp.org/bs/bosnia-herzegovina/projects/meg-2-projekat>

Indikator	Trend	Opis trenda
Zamjenski COR indikator 17.19.2: Jačanje statističkih sistema		Prema posljednjim podacima Svjetske banke, u 2020. godini ostvareni su lošiji rezultati u odnosu na baznu 2018. godinu u polju procjene izvornih podataka (50) i procjene periodičnosti i blagovremenosti (60), dok je na polju metodološke procjene statističkih kapaciteta zabilježen isti nivo kao i u 2018. godini (70). Malo je vjerovatno da će se ostvariti ciljne vrijednosti za 2023. godinu (procjena izvornih podataka=75; procjena periodičnosti i blagovremenosti=70 i metodološka procjena statističkih kapaciteta=75). Zbog izmijenjene metodologije u pogledu praćenja ovog indikatora potrebno je utvrditi nove ciljne vrijednosti.

CILJ 17: OJAČATI INSTRUMENTE ZA PROVOĐENJE I REVITALIZACIJU GLOBALNOG PARTNERSTVA ZA ODRŽIVI RAZVOJ

BiH je u periodu između dva dobrovoljna izvještaja bila veoma aktivna u smislu učešća i prezentiranja svojih rezultata u implementaciji COR-a na regionalnim sastancima i konferencijama. Također, gdje god je to bilo moguće, i sama je inicirala regionalnu saradnju i međusobnu razmjenu najboljih praksi i naučenih lekcija u procesu implementacije Agende 2030, uz iznošenje i pojedinih slabosti i uskih grla, kako bi razmjena iskustava bila što intenzivnija i kroz interaktivnu diskusiju se došlo do rješenja ili poboljšanja nekih aktivnosti u zemljama regiona.

BiH je 2021. godine inicirala održavanje prvog ekspertskog sastanka zemalja regiona Zapadnog Balkana o stanju implementacije COR-a. Isti je održan u Sarajevu 29. i 30. novembra 2021. godine, kada je odlučeno da se godišnji sastanci redovno održavaju do 2030. godine. Na tom sastanku otvoreno se razgovaralo o svim dostignućima

i problemima u našim zemljama na putu ka punoj implementaciji COR-a, organizaciji institucija u ovom procesu, te saradnji različitih nivoa vlasti. U skladu s dogovorom, druga konferencija je održana u decembru 2022. godine u Budvi, Crnoj Gori, gdje je nastavljena razmjena iskustava. Između ostalog, BiH je predstavila svoje aktivnosti u lokalizaciji procesa implementacije COR-a. U julu 2022. godine BiH je učestvovala i u sastanku na marginama Političkog foruma na visokom nivou u Njujorku koji je organizovala Crna Gora, gdje su praktično nastavljene tradicionalne regionalne konsultacije.

Naša zemlja je svake godine nastavila da aktivno učestvuje u radu Regionalnog foruma UNECE-a u Ženevi, gdje je na plenarnim sjednicama iznosila retrospektivu svojih godišnjih aktivnosti u ovoj problematici, a i aktivno učestvovala i u pojedinim okruglim stolovima. Također, Vijeće za praćenje realizacije Ciljeva održivog razvoja u BiH je zajedno s predstavnicima MHRR-a i Agencije za ravnopravnost spolova BiH krajem 2021. godine u Ženevi s predstavnicima UNCTAD-a, UNECE-a, OHCHR-a i drugim organima razmatralo buduću saradnju na polju primjene Agende 2030.

BiH je u sklopu svog predsjedavanja Jadransko-jonskom inicijativom i EUSAIR-om organizovala u Banjoj Luci regionalnu konferenciju

predstavnik 10 zemalja Inicijative na temu: „Midterm Evaluation on the Implementation of CORs in All Region“, u kojoj su učestvovali predstavnici zemalja Jadransko-jonske inicijative koji se bave implementacijom COR-a, zatim predstavnici akademija, privatnog sektora i lokalnih zajednica. Ovo je bio još jedan doprinos naše zemlje u podsticanju razmjene iskustava i bolje pripreme za Regionalni forum u Ženevi kao i predstojeći Samit o održivom razvoju u Njujorku.

BiH je aktivno učestvovala i u konferencijama u organizaciji RCC-a na temu implementacije COR-a u Jugoistočnoj Evropi u Solunu i Istanbulu.

Na inicijativu BiH, 2021. godine Centralnoevropska inicijativa koja ima 17 zemalja članica organizovala je sastanak vezan za razmjenu iskustava u implementaciji Agende 2030, gdje je BiH bila jedna od tri zemlje koja je predstavila historijat svojih aktivnosti.

U maju 2022. godine predsjedavajući Vijeća ministara BiH je na prvom Međunarodnom forumu o pregledu migracija izvijestio o napretku BiH u implementaciji Globalnog pakta o sigurnim, uređenim i regularnim migracijama (GCM). Potpisivanjem Deklaracije o napretku potvrđena je opredijeljenost BiH ka saradnji u oblasti međunarodnih migracija u svim njenim dimenzijama.

Na globalnom planu naši predstavnici su aktivno učestvovali i u forumu „UNOSD 2022 Sustainable Development Transformation“, održanom u oktobru 2022. godine u Seulu, Republici Koreji, gdje je posebno predstavljen koncept lokalizacije procesa implementacije Agende 2030, koju je pratila iscrpna diskusija. BiH je aktivno učestvovala i u Globalnoj radionici za izradu VNR-a u Torinu u decembru 2022. godine.

BiH je također dala svoj doprinos Srednjoročnom pregledu provođenja

Sendai okvira za smanjenje rizika od katastrofa.

Izveštaj o ljudskim pravima također ukazuje na još jedno važno pitanje koje treba uzeti u obzir u svim dijalozima i reformama o društveno-ekonomskoj politici. Naime, uz iseljavanje, unutrašnje kretanje stanovništva predstavlja drugi najvažniji demografski trend. Postoji jasan obrazac migracije iz siromašnijih i manje razvijenih područja u bogatija i iz ruralnih u urbana područja gdje je veća mogućnost pronalaženja posla

i bolja infrastruktura, usluge i životni standard. Rezultat je jasna prostorna nejednakost, podstaknuta javnom upravom i upravljanjem javnim finansijama, gdje su manje mobilne i ranjivije grupe ljudi ostavljene u područjima koja su siromašnija resursima.

7. BUDUĆI IZAZOVI I PRILIKE

Usvajanjem Okvira trasiran je put koji povezuje sve nivoe vlasti u BiH u njihovim nastojanjima da osiguraju održiviju, inkluzivniju i zeleniju budućnost za generacije koje dolaze. Napori BiH ka kreiranju dobre uprave, društva koje svima pruža jednake mogućnosti i stvaranje pretpostavki za pametni rast, a koji leže u srcu Agende 2030, te provođenje neophodnih reformi koje zahtijeva proces Evropskih integracija, usporeni su uslijed niza izazova.

Globalni izazovi koji su usporili napredak u najvećem broju zemalja svijeta, uzrokujući krizu zdravstvenih sistema, prekide u lancima snabdijevanja hranom i energentima, kao i rekordnu inflaciju, nisu zaobišli ni našu zemlju.

BiH se suočava i s nizom unutrašnjih izazova u pogledu uspješne implementacije Agende 2030, a koji uključuju potrebu da se ojača međusektorska koordinacija i sistemsko provođenje politika održivog razvoja. Potrebni su dodatni naponi da se koncept održivosti integriše u sve pore društva, od razvojnih mjera institucija, poslovnih modela privatnog sektora do ponašanja na nivou zajednica i pojedinca. To uključuje i veće učešće žena u društveno-ekonomskom životu što pretpostavlja uspostavljanje

ravnoteže između privatnog i poslovnog života te promovisanje zajedničke odgovornosti u domaćinstvu i porodici.

Imajući u vidu da je sektor energije u BiH visoko ovisan o uglju koji proizvodi više od 60% električne energije u zemlji, primarni izazov je proces zelene tranzicije. Upotreba fosilnih goriva doprinosi emisijama stakleničkih gasova, pogoršavajući učinke klimatskih promjena. Međutim, BiH ima značajan potencijal obnovljivih izvora energije, uključujući solarnu, vjetro i hidroenergiju. Investiranje u ove izvore energije bi smanjilo emisije i poboljšalo kvalitet zraka, kreirajući radna mjesta u sektoru obnovljive energije.

Digitalizacija je još jedan od prepoznatih akceleratora održivog razvoja u BiH, posebno u kombinaciji s jačanjem istraživačkih potencijala. Zemlja ima dobro obrazovanu populaciju, a ulaganje u digitalnu infrastrukturu i istraživanje i razvoj bi pomoglo stvaranju radnih mjesta u tehnološkom sektoru, kreiranju konkurentnije ekonomije i smanjenju potrošnje energije.

Javna sredstva su najvažniji izvor finansiranja održivog razvoja, ali postoji prostor za bolje fokusiranje

na sfere koje kreiraju održive pozitivne promjene. I u našoj zemlji, kao i u ostatku svijeta, javna sredstva su nedostatna za implementiranje Agende, tako da se radi na uspostavi modela za uvođenje inovativnih načina finansiranja i na jačanju razvojnih partnerstava. Pri tome, potrebno je voditi računa da sve buduće politike i mjere adresiraju potrebe najugroženijih grupa stanovništva koje su najčešće i najteže pogođene krizama. Reforma zdravstvenog sektora, s unapređenjem kvaliteta usluga te fizičkog i ekonomskog pristupa zdravstvenoj zaštiti, te reforma sistema obrazovanja i socijalne zaštite stoga i dalje ostaju među prioritetima svih nivoa vlasti u BiH.

Sad, na pola puta do 2030. godine, BiH je posvećena da uloži maksimalne napore i doprinese implementaciji najvećeg i najvažnijeg plana današnjice.

ANEKS 1. PREGLED COR INDIKATORA, CILJEVA I REZULTATA

INDIKATOR	Polazna vrijednost (2015)	Trenutna/ posljednja dostupna vrijednost	Srednjoročna ciljna vrijednost (2023)	Konačna ciljna vrijednost (2030)
				
 Zamjenski COR indikator 1.1.1: Stopa siromaštva, međunarodna granica siromaštva	3,9	N/A	3	0
 Zamjenski COR indikator 1.2.1: Stopa siromaštva na nivou države/entiteta	16,9	N/A	15	8,5
 Brčko distrikt Bosne i Hercegovine	17,6	N/A	13,2	8,8
 Federacija Bosne i Hercegovine	17,1	N/A	12,9	8,6
 Republika Srpska	16,4	N/A	12,3	8,2
 COR indikator 1.4.1.a: Pristup osnovnim uslugama, u % (1.4.1.a Vodosnabdijevanje)	88,6	N/A	93	96*
 COR indikator 1.4.1.b: Pristup osnovnim uslugama, u % (1.4.1.b Sanitarne usluge)	23,1	N/A	75	89*

INDIKATOR	Polazna vrijednost (2015)	Trenutna/ posljednja dostupna vrijednost	Srednjoročna ciljna vrijednost (2023)	Konačna ciljna vrijednost (2030)	
2 ZERO HUNGER 					
↓	Prilagođeni COR indikator 2.1.2: Nesigurnost u snabdijevanju hranom kod odraslog stanovništva, u %	9,6	12,6 (2020)	5	0
↓	COR indikator 2.2.1: Udio djece s umjerenim ili teškim zaostatkom u rastu	10,2 (2015)	9,1 (2020)	5	0
3 GOOD HEALTH AND WELL-BEING 					
→	COR indikator 3.2.1: Stopa smrtnosti djece mlađe od 5 godina, na 1.000 živorođenih	5,8 (2018)	5,7 (2020)	5,1	2,5
↑	COR indikator 3.2.2: Stopa dojenačke smrtnosti, na 1.000 živorođenih (u dobi ispod jedne godine)	5 (2018)	4,6 (2020)	4,5	3,8
↓	Prilagođeni COR indikator 3.4.1: Stopa smrtnosti od nezaraznih bolesti (na 1.000 stanovnika) - Ukupno	18,2 (2015)	18,7	16,4	12,1
	- Žene (3.4.1.a)	13,2 (2015)	13,6	11,1	8,8
	- Muškarci (3.4.1.b)	23,1 (2015)	24	19,8	15,7
↓	COR indikator 3.5.2: Štetna upotreba alkohola, definisana prema nacionalnom kontekstu kao konzumacija alkohola po glavi stanovnika (u dobi od 15 godina i više) tokom kalendarske godine u litrima čistog alkohola	6,43 (2016)	7,81 (2020)	5,3	4

INDIKATOR		Polazna vrijednost (2015)	Trenutna/ posljednja dostupna vrijednost	Srednjoročna ciljna vrijednost (2023)	Konačna ciljna vrijednost (2030)
	COR indikator 3.6.1: Stopa smrtnosti uslijed povreda u saobraćajnim nesrećama, po 100.000 stanovnika	15,7 (2016)	13,5 (2019)	11,5	6,4
	COR indikator 3.7.2: Stopa nataliteta adolescenata (u dobi od 15 do 19 godina) na 1.000 žena u toj starosnoj grupi	11 (2016)	10,1	8,7	4,9
	COR indikator 3.8.1: Obuhvat osnovnim zdravstvenim uslugama	61 (2014)	65	69	75
	3.8.1.a Udio stanovništva s velikim izdacima domaćinstava za zdravstvo (većim od 10%) kao udio u ukupnim izdacima ili prihodima domaćinstava	8,18 (2015)	N/A	6,5	4
	3.8.1.b Udio stanovništva s velikim izdacima domaćinstava za zdravstvo (većim od 25%) kao udio u ukupnim izdacima ili prihodima domaćinstava	1,39	N/A	0,5	0
	COR indikator 3.a.1: Rasprostranjenost trenutne upotrebe duhana (15 godina i stariji)				
	- Ukupno	39,3 (2011)	38,3	31	25
	- Žene (3.a.1.b)	30,5 (2011)	30,2	24	20
	- Muškarci (3.a.1.c)	48,4 (2011)	46,3	39	31

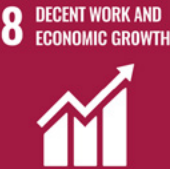
INDIKATOR		Polazna vrijednost (2015)	Trenutna/ posljednja dostupna vrijednost	Srednjoročna ciljna vrijednost (2023)	Konačna ciljna vrijednost (2030)
	Prilagođeni COR indikator 3.c.1: Gustina i distribucija zdravstvenih radnika na 10.000 stanovnika				
	- Stomatolozi	2,31 (2014)	2,3 (2020)	5,3	7,2
	- Medicinske sestre - tehničari	63 (2014)	41,1 (2020)	69,1	75,5
	- Farmaceuti	1,24 (2014)	1,5 (2020)	2,1	5,9
	- Medicinski doktori	20 (2013)	23,3 (2020)	22,5	24,8
					
	Zamjenski COR indikator 4.1.1.a: Prosječan broj godina školovanja				
	- Žene	8,5 (2018)	9,8 (2021)	10,2	12,1
	- Muškarci	10,9 (2018)	11,4 (2021)	11,7	12,4
	Alternativni indikator COR 4.1.1.b: Udio djevojčica i dječaka starijih od 15 godina koji postignu PISA nivo 2 ili viši u čitanju, matematici i prirodnim naukama				
	- Čitanje	46	N/A	55	70
	- Matematika	42	N/A	55	70
	- Prirodne nauke	43	N/A	55	70
	Prilagođeni COR indikator 4.2.2: Upis u predškolsko obrazovanje (3-6 godina) u %				
		18 (2018)	26 (2023)	30	60
	SDG indikator 4.3.1: Stopa učešća mladih i odraslih u formalnom i neformalnom obrazovanju i obuci tokom prethodnih 12 mjeseci, po spolu				
	- Ukupno	8,7 (2016)	N/A	15,4	29,5

INDIKATOR		Polazna vrijednost (2015)	Trenutna/ posljednja dostupna vrijednost	Srednjoročna ciljna vrijednost (2023)	Konačna ciljna vrijednost (2030)
	- Žene	8,5 (2016)	N/A	15,2	30,2
	- Muškarci	8,9 (2016)	N/A	15,6	29,8
	Prilagođeni COR indikator 4.4.1: Pojedinci koji koriste internet, %	70 (2018)	78,7 (2022)	80	95
	Zamjenski COR indikator 4.5.1: Indeks rodne nejednakosti (Gender Inequality Index)	0,162 (2018)	0,149	0,145	0,089
	Prilagođeni COR indikator 4.a.1: Opremljenost škola osnovnog i srednjeg obrazovanja računarima i pristupom internetu za učenike; broj učenika / po računaru, prosjek				
	- Prosječan broj učenika po 1 računaru (osnovno obrazovanje)	14,42 (2018/2019)	11,06 (2021/2022)	8,00	4,00
	- Prosječan broj učenika na 1 pristup internetu (osnovno obrazovanje)	22,29 (2018/2019)	14,96 (2021/2022)	12,00	6,50
	- Prosječan broj učenika po 1 računaru (srednje obrazovanje)	11,89 (2018/2019)	10,03 (2021/2022)	4,50	3,00
	- Prosječan broj učenika na 1 pristup internetu (srednje obrazovanje)	14,67 (2018/2019)	11,64 (2021/2022)	7,00	4,00

INDIKATOR	Polazna vrijednost (2015)	Trenutna/ posljednja dostupna vrijednost	Srednjoročna ciljna vrijednost (2023)	Konačna ciljna vrijednost (2030)	
					
↑	Zamjenski COR indikator 5.1.1: Indeks rodnog razvoja (GDI)	0,924 (2018)	0,940 (2021)	0,934	0,975
↓	Prilagođeni COR indikator 5.4.1.a: Udio ekonomski neaktivnih osoba u dobi od 20 do 64 godine koje su neaktivne zbog drugih porodičnih obaveza (osim brige o djeci i nesposobnim odraslim ili nemoćnim osobama)				
↓	- Ukupno	26,3 (2019)	27,7 (2020)	20	17
↓	- Muškarci	7,7 (2019)	9,1 (2020)	6	5
↓	- Žene	36,3 (2019)	36,6 (2020)	30	20
↓	Prilagođeni COR indikator 5.4.1.b: Udio ekonomski neaktivnih osoba u dobi od 20 do 64 godine koje su neaktivne zbog brige o djeci ili nemoćnim odraslim osobama				
↓	- Ukupno	3,5 (2019)	6,2 (2021)	3	2
→	- Muškarci	0,4 (2019)	0,3 (2021)	0,4	0,4
↓	- Žene	5,1 (2019)	8,9 (2021)	4	3
→	Prilagođeni COR indikator 5.5.1: Udio mjesta koja zauzimaju žene u parlamentima (%)				
↑	Bosna i Hercegovina	21,4 (2018)	23,8	23,5	40,0
↓	Federacija Bosne i Hercegovine	27,0 (2018)	26,5	29,0	40,0
↑	Republika Srpska	21,8 (2018)	26,5	24,0	40,0
→	Brčko distrikt Bosne i Hercegovine	9,7 (2018)	12,9	20,0	40,0

INDIKATOR	Polazna vrijednost (2015)	Trenutna/posljednja dostupna vrijednost	Srednjoročna ciljna vrijednost (2023)	Konačna ciljna vrijednost (2030)
6 CLEAN WATER AND SANITATION 				
↑ COR indikator 6.1.1: Udio stanovništva koje koristi pitku vodu iz sistema kojima se sigurno upravlja	75 (2019)	89 (2020)	80	90
↑ COR indikator 6.3.1: Stanovništvo priključeno na pročišćavanje urbanih otpadnih voda, u %	3,6 (2015)	21,7 (2017)	20	50
⊗ Zamjenski COR indikator 6.3.2.a: Biohemijska potrošnja kisika u rijekama	2,3 (2013)	N/A	2,1	1,94
⊗ Zamjenski COR indikator 6.3.2.b: Fosfati u rijekama	0,03 (2014)	N/A	0,03	0,03
↑ COR indikator 6.5.1: Stepen implementacije integrisanog upravljanja vodnim resursima 0-100	52,9 (2017)	60,88 (2020)	65	70
7 AFFORDABLE AND CLEAN ENERGY 				
↑ COR indikator 7.1.2: Udio stanovništva koje se primarno oslanja na čista goriva i tehnologiju (urbano)	62 (2015)	67 (2020)	69	84
↑ COR indikator 7.2.1: Udio izvora obnovljive energije u ukupnoj krajnjoj potrošnji energije (%)	35,7 (2018)	39,84 (2020)	41	45
↑ COR indikator 7.3.1: Energetski intenzitet mjeren u pogledu primarne energije i BDP-a	6,7 (2015)	6,1 (2019)	6,2	5,5

INDIKATOR	Polazna vrijednost (2015)	Trenutna/ posljednja dostupna vrijednost	Srednjoročna ciljna vrijednost (2023)	Konačna ciljna vrijednost (2030)	
 8 DECENT WORK AND ECONOMIC GROWTH					
↑	Prilagođeni COR indikator 8.1.1: Realna stopa rasta BDP-a	3,7 (2018)	7,4 (2021)	3,2	7
↑	Zamjenski COR indikator 8.2.2: Procijenjeni BDP (2011. PPP \$), po spolu				
↑	- Žene	8,432 (2018)	10,709 (2021)	11,080	20,150
↑	- Muškarci	17,123 (2018)	19,917 (2021)	21,100	28,500
↑	Prilagođeni COR indikator 8.3.1: Udio neformalne zaposlenosti u nepoljoprivrednim djelatnostima, po spolu				
↑	- Ukupno	17,1 (2019)	8,4 (2021)	15,0	12,0
↑	- Žene	12,6 (2019)	6,9 (2021)	11,0	9,0
↑	- Muškarci	19,8 (2019)	9,6 (2021)	17,0	14,0
↓	Zamjenski COR indikator 8.3.2: Nova registrovana preduzeća na 1.000 stanovnika (starosna grupa 15-64 godine)	1,09 (2018)	1,00 (2020)	2,00	2,50
⊗	Prilagođeni COR indikator 8.4.2.a: Domaća potrošnja sirovina (kg/1 USD BDP-a)	2,0 (2015)	N/A	1,8	1,6
↓	Prilagođeni COR indikator 8.4.b: Produktivnost resursa („PPS po kilogramu“)	0,8 (2015)	0,8 (2020)	1,8	1,6
↑	Zamjenski COR indikator 8.5.2: Stopa zaposlenosti				
↑	Ukupno	35,5 (2019)	39,6 (2021)	37,3	45,9

INDIKATOR		Polazna vrijednost (2015)	Trenutna/posljednja dostupna vrijednost	Srednjoročna ciljna vrijednost (2023)	Konačna ciljna vrijednost (2030)
	- Žene	26,7 (2019)	28,7 (2021)	32,0	40,0
	- Muškarci	44,6 (2019)	51,1 (2021)	46,9	55,0
	- Mladi	23,4 (2019)	19,8 (2021)	24,6	30,2
	COR indikator 8.6.1: Udio mladih koji nisu uključeni u obrazovanje, zaposleni ili na edukacijama (%)				
	- Ukupno	21,0 (2019)	19,9 (2021)	18,0	10,0
	- Žene	21,4 (2019)	20,4 (2021)	18,0	10,0
	- Muškarci	20,7 (2019)	19,5 (2021)	18,0	10,0
	COR indikator 8.9.1: Održivi turizam				
	- Udio prihoda od turizma u odnosu na BDP, izražen u % (8.9.1.a)	9,3 (2019)	6,6 (2021)	10,0	10,0
	- Godišnja stopa rasta prihoda od turizma (8.9.1.b)	6,9 (2019)	-29,1 (2021)	7,0	7,0

INDIKATOR	Polazna vrijednost (2015)	Trenutna/ posljednja dostupna vrijednost	Srednjoročna ciljna vrijednost (2023)	Konačna ciljna vrijednost (2030)	
9 INDUSTRY, INNOVATION AND INFRASTRUCTURE 					
→	Zamjenski COR indikator 9.1.1: Kvalitet infrastrukture (1-5)	2,6 (2016)	2,4 (2018)	3,00	3,50
↑	COR indikator 9.2.1: Dodana vrijednost proizvodnje				
	↑ - Kao udio BDP-a (9.2.1.a)	11,7 (2015)	14,4 (2021)	13,0	15,0
	↑ - Po glavi stanovnika* (9.2.1.b) \$	535 (2015)	667 (2021)	600	700
↓	COR indikator 9.3.1: Udio malih industrija u ukupnoj dodanoj vrijednosti u industriji (%)	17,06 (2017)	11,13 (2019)	21,40	22,80
↑	COR indikator 9.4.1: Emisije stakleničkih gasova po USD 1 BDP-a	0,59 (2014)	0,42 (2019)	0,53	0,47
↓	COR indikator 9.5.1: Rashodi za istraživanje i razvoj kao udio BDP-a	0,20 (2015)	0,19 (2021)	0,53	2,00
→	COR indikator 9.5.2: Istraživači (ekvivalent punog radnog vremena) na milion stanovnika	354 (2015)	460,2 (2021)	500	800
→	COR indikator 9.b.1: Udio industrije srednje i visoke tehnologije u ukupnoj dodanoj vrijednosti	18% (2015)	19% (2019)	21%	25%

INDIKATOR	Polazna vrijednost (2015)	Trenutna/ posljednja dostupna vrijednost	Srednjoročna ciljna vrijednost (2023)	Konačna ciljna vrijednost (2030)
 10 REDUCED INEQUALITIES				
 Zamjenski COR indikator 10.1.1.a: Gini koeficijent nejednakosti prihoda	31,2	N/A	30	29
 Zamjenski COR indikator 10.1.1.b: Posjedovanje računa u finansijskoj instituciji				
 - Ukupno	58,8 (2017)	N/A	65	80
 - Muškarci	54,7 (2017)	N/A	63	80
 - Žene	62,2 (2017)	N/A	67	80
 Zamjenski COR indikator 10.4.1: Odnos minimalne neto plaće i prosječne plaće				
 - Federacija Bosne i Hercegovine	0,44 (2019)	0,55 (2022)	0,47	0,51
 - Republika Srpska	0,50 (2019)	0,53 (2022)	0,51	0,54
 COR indikator 10.c.1: Troškovi doznaka kao udio ukupno doznačenog iznosa	6.5 (2018)	6,9 (2021)	5,0	3,0
 11 SUSTAINABLE CITIES AND COMMUNITIES				
 Zamjenski COR indikator 11.1.1: Uslovi stanovanja (%)				
 - Vlaga u zidovima/ temeljima	15,2 (2015)	10,0	N/A	8,0
 - Krov koji prokišnjava	7,2 (2015)	5,0	N/A	3,0

INDIKATOR		Polazna vrijednost (2015)	Trenutna/ posljednja dostupna vrijednost	Srednjoročna ciljna vrijednost (2023)	Konačna ciljna vrijednost (2030)
	- Neadekvatno grijanje stambene jedinice	10,8 (2015)	8,0	N/A	5,0
	- Truhli prozori, okviri ili vrata	12,5 (2015)	10,0	N/A	6,0
	COR indikator 11.4.1: Ukupni izdaci po stanovniku utrošeni na konzervaciju, zaštitu i očuvanje cjelokupne kulturne i prirodne baštine, prema izvorima financiranja (javnim, privatnim), vrsti baštine (kulturnoj, prirodnoj) i nivou vlasti (nacionalna, regionalna i lokalna/općinska)	46,38 (2019)	27,70 (2020)	48,00	55,00
	COR indikator 11.5.1: Broj smrtnih slučajeva, nestalih osoba i osoba direktno pogođenih katastrofama na 100.000 stanovnika	Utvrđiti (2014)	N/A	Smanjiti za 20%	Smanjiti za 50%
	Zamjenski COR indikator 11.6.1.a: Udio netretiranog komunalnog otpada	25 (2015)	23,5 (2020)	17	10
	Zamjenski COR indikator 11.6.1.b: Udio recikliranog komunalnog otpada	0 (2015)	0,03 (2020)	15,00	30,00
	COR indikator 11.6.2: Zagađenje zraka, prosječna koncentracija PM _{2,5} (µg/m ³)	34,6 (2019)	33,6 (2022)	21,0	13,0
	COR indikator 11.b.2: Udio lokalnih samouprava s usvojenim inkluzivnim i integrisanim strategijama razvoja koje obuhvataju pitanje upravljanja rizicima od katastrofa	N/A	N/A	Povećati za 50%	100%

INDIKATOR	Polazna vrijednost (2015)	Trenutna/posljednja dostupna vrijednost	Srednjoročna ciljna vrijednost (2023)	Konačna ciljna vrijednost (2030)
12 RESPONSIBLE CONSUMPTION AND PRODUCTION 				
 Prilagođeni COR indikator 12.4.2: Udio tretiranog opasnog otpada	7 (2018)	N/A	15	30
 COR indikator: 12.5.1: Stopa recikliranja, u tonama recikliranog materijala	4.000 t ili 1% stvorenog otpada (2018)	N/A	10%	35%
 COR indikator 12.6.1: Broj kompanija koje objavljuju izvještaje o održivosti	2 (2019)	11 (2022)	30	150
13 CLIMATE ACTION 				
 COR indikator 13.1.2: Procent jedinica lokalne samouprave koje imaju usvojene strategije smanjenja rizika od katastrofa u skladu sa Sendai okvirom za smanjenje rizika od katastrofa 2015-2030. godina	NA	5% (2023)	50%	90%
15 LIFE ON LAND 				
 Zamjenski COR indikator 15.1.2.a: Očuvanje biološke raznovrsnosti (%)				
 - Čista voda (15.1.2.a)	67 (2015)	N/A	90	100
 - Zemljište (15.1.2.b)	18 (2015)	N/A	35	50
 Zamjenski COR indikator 15.1.2.b: Procent zaštićenih područja (%)	2,07 (2013)	3,37 (2022)	7,0	17,0

	INDIKATOR	Polazna vrijednost (2015)	Trenutna/ posljednja dostupna vrijednost	Srednjoročna ciljna vrijednost (2023)	Konačna ciljna vrijednost (2030)
→	Zamjenski COR indikator 15.1.2.b: Broj površina sumnjivih na postojanje mina	478 (2019)	466 (2021)	350	300
					
→	Prilagođeni COR indikator 16.1.1: Ubistva s namjerom na 100.000 stanovnika				
	→ - Ukupno	1,3 (2016)	1,31 (2020)	1,2	1,0
	↓ - Muškarci	1,7 (2016)	2,3 (2020)	1,6	1,4
	↑ - Žene	0,8 (2016)	0,3 (2020)	0,6	0,6
↓	Zamjenski indikator 16.6.1: Svjetski indikatori uprave				
	↓ - Glas i odgovornost	39,0 (2019)	36,2 (2021)	55,0	65,0
	↓ - Politička stabilnost	30,0 (2019)	33,4 (2021)	50,0	63,0
	↓ - Djelotvornost vlade	28,9 (2019)	13,4 (2021)	50,0	58,0
	↓ - Kvalitet regulative	47,0 (2019)	46,1 (2021)	55,0	70,0
	↓ - Vladavina prava	47,6 (2019)	42,7 (2021)	48,0	53,0
	↓ - Kontrola korupcije	30,3 (2019)	28,8 (2021)	48,0	55,0
×	COR indikator 16.6.2: Udio stanovništva zadovoljnog posljednjim iskustvom s javnim uslugama	38,1 (2013)	N/A	50,0	70,0
→	Zamjenski indikator 16.6.3: Kreditni rejting (S&P)	B (2018)	B stabilno (2022)	B+	BB

INDIKATOR	Polazna vrijednost (2015)	Trenutna/ posljednja dostupna vrijednost	Srednjoročna ciljna vrijednost (2023)	Konačna ciljna vrijednost (2030)	
17 PARTNERSHIPS FOR THE GOALS 					
	Zamjenski COR indikator 17.19.2: Jačanje statističkih sistema				
	a) Metodološka procjena statističkih kapaciteta (skala 0-100)	70,0 (2018)	70 (2020)	75	90
	b) Procjena periodičnosti i blagovremenosti statističkih kapaciteta (skala 0-100)	66,7 (2018)	60 (2020)	70	80
	c) Procjena izvornih podataka statističkih kapaciteta (skala 0-100)	70,0 (2018)	50 (2020)	75	90

